

Připravenost dětí z dětského domova na samostatný život

Bakalářská práce

Studijní program:

B7506 Speciální pedagogika

Studijní obor:

Speciální pedagogika pro vychovatele

Autor práce:

Zdenka Jeřowiczová

Vedoucí práce:

PaedDr. Lubomír Bajcura, Ph.D.

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Zadání bakalářské práce

Přípravenost dětí z dětského domova na samostatný život

Jméno a příjmení: **Zdenka Jeřowiczová**
Osobní číslo: P17000388
Studijní program: B7506 Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele
Zadávající katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky
Akademický rok: **2018/2019**

Zásady pro vypracování:

Cíl práce: Zjistit, jak jsou děti v dětském domově připraveny na samostatný život a co vše jejich následný samostatný život ovlivňuje.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Analýza dokumentů a standardizovaný rozhovor.

Při zpracování bakalářské práce budu postupovat v souladu s pokyny vedoucího práce.

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

- ERIKSON, E. H., 2002. Dětství a společnost. Praha: Argo. ISBN 80-7203-380-8.
HELUS, Z., 2007. Sociální psychologie pro pedagogy. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1168-3.
MATOUŠEK, O., 1999. Ústavní péče. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-76-1.
MATĚJČEK, Z., 1999. Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny. Praha: Portál. ISBN 80-7178-304-8.
MATĚJČEK, Z., KOVAŘÍK, J., BUBLEOVÁ, V., 1997. Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace. Praha: Psychiatrické centrum. ISBN 80-85121-89-1.
MÜHLPACHR, P., 2001. Vývoj ústavní péče. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-2512-3.
ŠKOVIERA, A., 2007. Dilemata náhradní výchovy. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-318-5.
VOCILKA, M., 1999. Dětské domovy v České republice: charakteristika jednotlivých dětských domovů. Praha: Aula. ISBN 80-902667-6-2.

Vedoucí práce:

PaedDr. Lubomír Bajcura, Ph.D.
Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání práce:

3. dubna 2019

Předpokládaný termín odevzdání:

30. dubna 2020

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L. S.

Ing. Zuzana Palounková, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci 3. dubna 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

30. dubna 2020

Zdenka Jeřowiczová

Poděkování

Mé poděkování patří panu PaedDr. Lubomíru Bajcurovi, Ph.D. za odborné vedení, pomoc a cenné rady při zpracování této práce.

ANOTACE

Bakalářská práce je zaměřena na vývoj přípravy a samostatnosti dětí v dětském domově na následný, samostatný život a věnuje se i pohledu dětí z dětského domova na tuto problematiku. Teoretická část je zaměřena na legislativu ústavní, ochranné výchovy. Dále se věnuje dětskému domovu, jeho činnosti, prostředí, právům a povinnostem dětí a jejich vývojovým specifikům v určitém věku. Teoretická část se také zabývá určitými specifiky jedinců, kteří vyrůstají v ústavní výchově a v neposlední řadě přípravou na odchod z dětského domova. Praktická část obsahuje popisy a výsledky výzkumného šetření, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Klíčová slova:

Ústavní výchova, náhradní výchova, dětský domov, odchod z dětského domova, příprava na samostatný život

ANNOTATION

This bachelor thesis is focused on the development of preparation and independence of children from children's homes for subsequent, independent life and also deals with the view of children from children's homes on this issue. The theoretical part is focused on the legislation of institutional, protective education. It also deals with the children's home, its activities, environment, rights and obligations of children and their developmental specifics at a certain age. The theoretical part also deals with certain specifics of individuals who grow up in institutional care and, last but not least, preparation for leaving the children's home. The practical part contains descriptions and results of the research survey, their summary and recommendations for practice.

Keywords:

Institutional Education, Alternative Education, Children's Home, Leaving Children's home, Preparation for Independent Life

Obsah

Úvod.....	9
1 Ústavní výchova v České republice.....	11
1.1 Ochranná výchova.....	12
1.2 Funkce ústavů.....	13
1.3 Výkon ústavní a ochranné výchovy podle § 1 z. č. 109/2002 Sb.....	14
1.3.1 Diagnostický ústav.....	15
1.3.2 Dětský domov.....	15
1.3.3 Dětský domov se školou.....	16
1.3.4 Výchovný ústav.....	16
2 Dětský domov.....	17
2.1 Činnost a prostředí dětského domova.....	18
2.2 Výchovně vzdělávací činnost a volný čas.....	21
2.3 Práva a povinnosti dětí v dětském domově.....	25
2.4 Vývojová specifika dětí v dětském domově.....	28
2.4.1 Kojenecké období (Věk 0–1 rok).....	29
2.4.2 Rané dětství (Věk 1–3 roky).....	29
2.4.3 Období hry (Věk 3–6 let).....	30
2.4.4 Školní věk (Věk 6–12 let).....	30
2.4.5 Adolescence (Věk 12–20 let).....	30
3 Vybraná specifika jedinců vyrůstajících v ústavním zařízení.....	32
3.1 Psychická deprivace.....	32
3.2 Konkrétní podoba problémů dětí vychovávaných mimo vlastní rodinu.....	33
3.3 Rizika dlouhodobého pobytu dítěte v ústavní péči.....	34
4 Příprava na odchod z dětského domova.....	36

4.1	Legislativa.....	37
4.2	Příprava na samostatný život.....	38
4.3	Následná pomoc, podpora po odchodu z dětského domova.....	41
	Shrnutí.....	44
5	Výzkum.....	45
5.1	Vymezení výzkumných otázek.....	46
5.2	Výzkumný vzorek a sběr dat.....	47
6	Analýza a interpretace dat.....	60
6.1	Praktické dovednosti.....	62
6.2	Okolnosti.....	65
6.3	Osobní charakterové vlastnosti.....	68
6.4	Samostatný život.....	72
6.5	Pocity.....	74
	Diskuze.....	76
	Doporučení pro praxi.....	80
	Závěr.....	81
	Seznam použité literatury.....	82
	Seznam příloh.....	85

Úvod

Místo bezpečí, jistoty, ale také místo, kde se utvářejí, prohlubují osobité a specifické lidské vlastnosti, je domov. Představuje určité společenství osob, zvířat a věcí, ke kterým máme citové pouto. Domov je místo, které by mělo být založeno na lásce, sounáležitosti a pocitu bezpečí.

Všechny děti nemají tu možnost vyrůst ve svém domově, mít to své místo bezpečí s lidmi, kteří je mají rádi. Mnoho dětí vyrůstá v dětských domovech. Je to dětství, které si nevybraly, ale bylo jim určeno a jim nezbyvá nic jiného než ho přijmout. Dětský domov jim zajistí materiální zabezpečení, jídlo, ošacení, možnost vzdělávat se a trávit smysluplně volný čas. Většinou to, co jim v původní rodině chybělo. Děti jsou opatrovány a opečovávány, co jim chybí, je rodičovská láska (ať už je jakákoli). V dětském domově žijí v určitém společenství s vychovateli a ostatními dětmi, tráví s nimi každý den. Toto společenství se pro ně stává jistotou a bezpečím, o to hůř se opouští a vstupuje do samostatného života.

Existuje řada organizací i jednotlivců, kteří se zabývají odchodem dětí z dětských domovů a jejich přípravou na samostatný život. Jejich cílem jsou systémové změny ke zlepšení situace těchto dětí. Mnoho výzkumů se zabývá úspěšností integrace do společnosti dětí z dětských domovů nebo příčinami jejich selhávání. Avšak můžeme pozorovat méně výzkumných šetření zaměřených na proces přípravy na samostatný život či postoje dětí.

Volbou tématu bakalářské práce a jejím cílem je zjistit, jak jsou děti v dětském domově připravovány na samostatný život a co vše jejich následný samostatný život ovlivňuje. Výzkumné otázky jsou zaměřeny na informovanost dětí z dětského domova o životě mimo dětský domov, jak jsou děti vedeny a podporovány k samostatnosti a v neposlední řadě, jaké mají představy či obavy ze samostatného života.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou část a praktickou. Teoretická část je zaměřena na legislativu ústavní a ochranné výchovy, její výkon a funkci ústavů. Dále je zaměřena na dětský domov jako takový, jeho činnost, prostředí, práva a povinnosti dětí a jejich vývojová specifika v určitém věku. Teoretická část se také zabývá určitými specifiky jedinců,

kteří vyrůstají v ústavní výchově a v neposlední řadě přípravou na odchod z dětského domova a následnou pomocí.

Praktická část je založena na kvalitativním způsobu získávání dat, a to formou standardizovaných rozhovorů se čtyřmi dospívajícími a analýzou interních dokumentů konkrétního dětského domova. Kvalitativní přístup umožňuje získat konkrétní a obsáhlé informace, založené na pocitech a konkrétních postojích respondentů. Praktická část obsahuje popisy a výsledky výzkumného šetření, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

1 Ústavní výchova v České republice

Ústavní výchova zajišťuje dítěti či mladistvému náhradní rodinnou péči. Je-li ohrožena výchova nebo tělesný, rozumový a duševní stav dítěte. Pokud je narušen řádný vývoj dítěte, který je v rozporu s jeho zájmem, nebo rodiče nejsou schopni zabezpečit pro vážné důvody jeho výchovu. Z těchto důvodů může soud nařídit ústavní výchovu, pokud dříve nastavená opatření nevedla k nápravě. Soud pokaždé zváží umístění dítěte do ústavní péče, protože zvažuje, zda není vhodnější svěřením dítěte do péče fyzické osoby.

Soudním rozhodnutím, kterým se stanovuje ústavní výchova, určuje zařízení, do kterého má být dítě umístěno. Vždy se přihlíží k zájmům dítěte a k vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Pokud je to možné, soud umísťuje dítě co neblíže bydlišti rodičů, nebo jiných blízkých osob dítěte. A to i v případě, pokud soud rozhoduje o přemístění dítěte do jiného zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.

Podle § 975, zákona č. 89/2012 Sb. „*Rozhodne-li soud o umístění dítěte do ústavní nebo ochranné výchovy, upraví také rozsah vyživovací povinnosti rodičů.*“

Ústavní výchova se stanovuje nejdéle na dobu tří let, jestliže důvody pro nařízení ústavní výchovy nadále přetrvávají, lze ji prodloužit před uplynutím od jejího nařízení. Pokud soud rozhoduje o zrušení či prodloužení ústavní výchovy a uběhla doba soudem stanovená, dítě zůstává v ústavní výchově.

Pokud je možné dítěti poskytnout jinou než ústavní péči, nebo záležitosti, pro které byla ústavní výchova nařízena, pominuly, je možné neprodleně ústavní výchovu zrušit a rozhodnout podle okolností, komu bude dítě svěřeno do péče.

Pokud se najde vhodný osvojitel podle § 823 nebo 829 zákona č. 89/2012 Sb., ústavní výchova se přerušuje. Zaniká rozhodnutím soudu o osvojení.

Soud má povinnost nejméně jednou za šest měsíců přezkoumat, zda záležitosti, pro které byla ústavní výchova nařízena, dále přetrvávají, nebo zda není možné poskytnout dítěti náhradní rodinnou péči. Zjišťování probíhá následujícími kroky: soud si vyžádá zprávy

příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí, opatří si názor dítěte s ohledem k jeho věku a rozumovým schopnostem a požádá rodiče dítěte o vyjádření jejich stanoviska. Je možné ústavní výchovu prodloužit o jeden rok po dosažení zletilosti dítěte (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník).

1.1 Ochranná výchova

Mladistvému se ochranná výchova ukládá v trestním řízení. Soud může ochrannou výchovu uložit, pokud je splněna jedna ze tří zákonem stanovených podmínek. Jde o případy, kdy o výchovu mladistvého není náležitě postaráno, dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána, nebo to vyžaduje prostředí, v němž mladistvý žije.

Ochrannou výchovu lze lišit podle subjektu, kterému je ukládána. Ochranná výchova může být uložena jednak mladistvému a jednak osobě mladší patnácti let. Co se týče osoby mladší patnácti let, takové lze uložit ochrannou výchovu pouze v občanskoprávním řízení, a to povinně, pokud osoba, která dovršila dvanáctý rok svého věku a je mladší než 15 let spáchala některý čin, za který trestní zákoník dovoluje uložení výjimečného trestu a fakultativně tehdy, jestliže je to nutné k zajištění řádné výchovy osoby mladší než patnáct let, která spáchala čin, který by jinak byl trestným činem.

K výkonu ochranné výchovy dochází ve zvláštních výchovných zařízeních resortu ministerstva školství. Dětské domovy se školou jsou určeny pro osoby mladší 15 let a mladiství vykonávají ochrannou výchovu ve výchovných ústavech. Umístění do těchto ústavů předchází pobyt v diagnostickém ústavu, kde se osoby přijímají.

Délka ochranné výchovy je dána kritériem účelnosti, kdy ochranná výchova potrvá, dokud to vyžaduje její účel. Pokud je účelu dosaženo, mladistvý je propuštěn, a to i když ještě nedovršil osmnáctý rok života. Dalším omezením je stanovení maximální věkové hranice, kdy ochranná výchova trvá nejdéle do dovršení osmnáctého roku věku chovance. Jako výjimka je zde stanovena možnost, že pokud to vyžaduje zájem chovance, může soud ochrannou výchovu prodloužit do dovršení jeho devatenáctého roku. K rozhodnutí o prodloužení musí však dojít ještě před dovršením osmnáctého roku života.

Soud může ochrannou výchovu zrušit, pokud její stanovené podmínky pominuly, ale musí se přesvědčit, zda mladistvý bude řádně vychováván (epravo.cz).

1.2 Funkce ústavů

Ústavy obecně mají své tradice, svůj tzv. folklór a specifickou atmosféru. Co mají stejné, jako jiné rodiny a státy, jsou pravidla, vnitřní řád a pozitivní či negativní sankce. I zde se vyskytuje hierarchie společenských pozic. Mezi klienty a zaměstnanci panuje mezigenerační hranice, kterou můžeme chápat jako v rodině. Pokud to jde, navozuje se především atmosféra rodinná. V ústavech je nepřímo dáno, kdo s kým, a kde bude v kontaktu.

Na funkci ústavů jsou dva odlišné pohledy. Pohled společnosti, nebo pohled z hlediska dané osoby. Někdy se navzájem shodují a někdy naopak i různí. Většinou má přednost globální pohled společnosti, co je pro ni vhodné a nejpřijatelnější. Sociální podmínky klienta se naopak snižují. Nejdůležitější je brát v potaz právo klienta svobodně se rozhodnout, pokud není zbaven svéprávnosti. Do ústavu vstupují jedinci dobrovolně i nedobrovolně. Umístění může být soudně nařízené, ale pokud se jedná o psychiatrickou léčebnu, rozhodnutí má v kompetenci lékař.

Podpora a péče je jednou z hlavních funkcí dětských domovů či kojeneckých ústavů. Jedná se o zařízení, kde dochází k náhradě za nefunkční nebo chybějící rodinu. Pro kvalitu života je zásadní poskytovat péči a zázemí, bez kterého se klient neobejde. Nadále tato funkce zahrnuje vzdělání, rozvoj osobnosti, vhodně trávený volný čas atd. Velmi příznačný a obohacující je pohled Matouškův (1999, s. 23), který uvádí, že: *„Smysl budou mít jen ústavy odvozující svůj režim z individuálních potřeb klienta a pouze v minimální nutné míře vůči němu uplatňující omezení.“*

1.3 Výkon ústavní a ochranné výchovy podle § 1 z. č. 109/2002

Sb.

Výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy probíhá ve školských, výchovných zařízeních a ve středisku výchovné péče, které je založeno na prevenci. V těchto zařízeních musí být zajištěna základní práva každého dítěte na výchovu a vzdělání podle principů a mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána. Mají být vytvářeny takové podmínky, aby si dítě mohlo budovat sebedůvěru, důvěru v ostatní lidi, rozvíjet citovou a emoční stránku osobnosti, na jejímž základě je schopno se účastnit života ve společnosti a obstát tak ve „velkém“ světě. Musí být zajištěn harmonický rozvoj osobnosti na základě potřeb a jeho věku.

Zařízení mají povinnost poskytovat vzdělání, řádnou výchovu a zdravý rozvoj nezletilé osobě ve věku od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let, na základě rozhodnutí soudu o ústavní nebo ochranné výchově. Zařízení podporují dítě při přechodu do jeho původního rodinného zázemí nebo jeho přemístění do náhradní rodinné péče. Spolupracují tak i s rodinou dítěte a zprostředkovávají jí pomoc při obstarávání různých záležitostí týkajících se dítěte. Zahrnují se do toho rodinné terapie, nácvik rodičovských a dalších dovedností nezbytných pro výchovu a péči (Zákon č. 109/2002 Sb.).

Cílem středisek výchovné péče (SVP) je aktivizace vlastních zdrojů klientů a jejich rodin k řešení náročných životních situací, tak aby dokázali obtíže samostatně zvládat v rodinném prostředí. SVP nabízí služby dětem, dospívajícím a mladým dospělým (do 26 let – soustavně se připravující na povolání). Nachází-li se v obtížných životních situacích, je tato pomoc při preventivní výchovné péči o děti poskytována jejich rodičům, osobám odpovědným za výchovu, pedagogickým pracovníkům a školám v ambulantní i pobytové formě.

Spolupráce je realizována na základě vzájemné dohody a řídí se principy dobrovolnosti (s výjimkou soudně nařízených programů) (SVP Frýdlant).

Dle § 1, odstavec 4, zákona č. 109/2002 Sb. *„Zařízení a střediska spolupracují s orgány sociálně-právní ochrany dětí v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte.“*

1.3.1 Diagnostický ústav

Zaměřuje se na celkové vyšetření dítěte prostřednictvím pedagogických a psychologických postupů. Následně pracovníci diagnostického ústavu vyhotovují komplexní diagnostickou zprávu, která obsahuje různá opatření zaměřená na uspokojování výchovných a vzdělávacích potřeb v podobě individuálního programu rozvoje osobnosti dítěte. Hlavním účelem diagnostiky je také zjistit, zda dítě nemá poruchu chování, jaká je její závažnost, a to především za účelem následného umístění a určení výchovného či výchovně léčebného programu. Pobyt v diagnostickém ústavu je dán předběžným opatřením soudu nebo rozsudku o nařízení ústavní výchovy či uložení ochranné výchovy. Pobyt a diagnostika dítěte zpravidla nemá přesáhnout dobu osmi týdnů, avšak diagnostika nemusí být prováděna u každého dítěte. Celkové vyšetření nemusí být prováděno u dětí bez závažných výchovných problémů a poruch chování. Následně soud rozhodne o umístění dítěte do dětského domova či dětského domova se školou. Pokud vznikne potřeba diagnostického vyšetření později, zařídí to ten diagnostický ústav, který se nachází ve stejném obvodu, kde je dítě umístěno. Diagnostický ústav spolupracuje s příslušným OSPOD, kterému sděluje informace o dítěti, které je vhodné k osvojení nebo ke svěřením do pěstounské péče. Diagnostické ústavy mají povinnost vést evidenci dětí umístěných v zařízeních ve stejném územním obvodu a také volná místa v nich (L. Trnková 2018, s. 112).

1.3.2 Dětský domov

Dětský domov pečuje o děti, které z vážných důvodů nemohou vyrůstat ve své vlastní rodině nebo jiné náhradní rodinné péči. Většinou se jedná o děti nechtěné, z rozpadlých a dysfunkčních rodin, nebo přímo z kojeneckých ústavů. Jsou to děti ve věku od tří do osmnácti let s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Zohledňovány jsou především individuální potřeby dítěte, zajišťují se potřeby výchovné, vzdělávací a sociální. Vzdělávání se uskutečňuje v místních školách, které nejsou součástí dětského domova. V dětském domově je rovněž možné pečovat o nezletilé matky a jejich děti.

1.3.3 Dětský domov se školou

Dětský domov se školou zajišťuje péči o děti s uloženou ochrannou výchovou, které mají závažné výchovné problémy, či vyžadují pro svůj přechodný nebo trvalý duševní stav výchovně léčebnou péči. Do dětského domova se školou jsou umisťovány děti většinou od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Péče se může vztahovat na nezletilé matky, které splňují podmínky, a jejich děti, které se nemohou vzdělávat v běžných místních školách, které nejsou součástí dětského domova se školou. Během povinné školní docházky mohou pominout důvody pro zařazení dítěte do školy zřízené při dětském domově. Tudíž dítě může být přemístěno do školy, která není součástí dětského domova se školou na žádost ředitele tohoto zařízení.

Dle § 13, odstavec 6, zákona č. 109/2002 Sb. *„Nemůže-li se dítě po ukončení povinné školní docházky pro pokračující závažné poruchy chování vzdělávat ve střední škole mimo zařízení nebo neuzavře-li pracovněprávní vztah, je přeřazeno do výchovného ústavu.“*

1.3.4 Výchovný ústav

Výchovný ústav zajišťuje péči o děti starší 15 let, které mají závažné poruchy chování, zpravidla s uloženou ochrannou výchovou, či s nařízenou ústavní výchovou, nebo potřebují výchovně léčebnou péči. Dětem je poskytována výchova, vzdělání a sociální zázemí. Pokud se u dětí starších dvanácti let, které mají uloženou ochrannou výchovu, vyskytují tak závažné poruchy chování, že nemohou být umístěny v dětském domově se školou, mohou být umístěny do výchovného ústavu. Z výjimečně závažných důvodů nebo při výskytu poruch chování je možno do výchovného ústavu umístit i dítě starší dvanácti let s nařízenou ústavní výchovou (L. Trnková 2018, s. 114).

2 Dětský domov

Dětský domov je náhradní domov pro nezaopatřené děti, které nemohou žít ve vlastní rodině. A to především z důvodu nepodnětného prostředí pro zdravý vývoj dítěte. Také zde mohou vyrůstat děti opuštěné, děti zemřelých rodičů, čili sirotci, dále pak, pokud rodiče nejsou schopni zajistit výchovu, protože se nacházejí ve výkonu trestu.

Dětský domov má odlišné prostředí, než mají děti v běžných rodinách. V mnoha případech mají tyto děti špatné a negativní zkušenosti z dosavadního rodinného života, kde výchova a zaopatření výchovy neprobíhaly běžnou a podnětnou formou. Tyto veškeré zkušenosti a forma ústavní výchovy zanechávají na dítěti negativní dopady, které se projevují prostřednictvím jeho myšlení, citění, projevů chování v určitých situacích.

Avšak je nutné si uvědomit, že děti z dětského domova jsou stejné jako všechny ostatní děti. Jen společnost je vnímá jinak, sentimentálněji. Nevyžadují a nepotřebují zvláštní, speciální péči a výchovu. Především potřebují cítit pocit bezpečí, podpory a sounáležitosti. Chtějí mít okolo lidí, kteří je mají rádi. Potřebují si vybudovat vztah s dospělou osobou. Pokud jsou jiné, tak jen proto, že se nacházejí v odlišném, výlučném postavení, do kterého jsou vyčleněny z celkové společnosti. Prostředí dětského domova, forma zajišťování veškeré materiální péče a vnímání společnosti způsobují jinakost dětí vyrůstajících v dětském domově.

Dále můžeme porovnávat dva typy dětského domova, domov transformovaný na tzv. rodinné buňky a dětské domovy internátního typu. Na první pohled se jeví jako lepší řešení dětské domovy rodinného typu, a to především prostřednictvím kvality bydlení (projektové řešení, funkčnost prostředí, vybavení). Další výhodou může být počet dětí, který se patrně přibližuje k rodinnému modelu života. Dětský domov internátního typu obvykle není ideálním prostředím, je pouhým náhradním řešením. Obstarává výchovu, péči, avšak nevytváří iluzi skutečného domova. Dětský domov rodinného typu představuje náhradu skutečného domova, ale jedná se pouze o iluzi reálného domova. V běžné rodině probíhá rodinné společenství, v dětském domově internátního typu vzniká skupinové společenství a v dětském domově rodinného typu vzniká bytové společenství, tudíž označování sebe sama jako rodinné

prostředí není na tolik pravdivé. Dětský domov nemá vytvářet jakýsi náhradní model rodiny, ale měl by se s rodinou doplňovat. Mnoho odborníků se shodne na tom, že suplování biologické rodiny dítěte by mělo být postaveno na rodině vychovatelů a na společném bydlení. Touto formou výchovy se přiblíží nejen pěstounským a profesionálním rodinám, ale především té biologické (A. Škoviera 2007, s. 115–117).

2.1 Činnost a prostředí dětského domova

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů ve znění pozdějších předpisů řídí činnost dětského domova. Dále do řídicí funkce zahrnujeme vyhlášku č. 438/2006 Sb., kterou se vyčleňují a upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních.

Řídicím orgánem dětského domova je ředitel, který je jmenován zřizovatelem dětského domova v konkursním řízení podle zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Ředitel má právo jednat jménem dětského domova a nese celkovou zodpovědnost za chod celého dětského domova. Dětský domov rozdělujeme na úsek pedagogický a provozně technický, v internátním typu dětského domova mají úsek stravování. Strukturu zaměstnanců zpravidla rozlišujeme podle velikosti dětského domova, zahrnuje ředitele, zástupce ředitele, vedoucí vychovatele, denní vychovatele, noční vychovatele (bezpečnostní pracovníci), asistenty pedagoga, dále pak může být součástí sociální pracovník, psycholog a další pracovníci provozně technické sféry (hospodářka, domovnick, účetní, skupinové hospodyně a uklízečky).

Základem dětského domova je rodinná skupina. Pokud je to možné a nebrání tomu výchovné nebo jiné důvody, jsou sourozenci zařazováni do stejné rodinné skupiny. Umístění dětí do rodinných skupin určuje ředitel dětského domova, musí brát v potaz jejich vzdělávací, výchovné a zdravotní potřeby.

Pro přijetí dítěte do dětského domova je pověřen ředitelem zaměstnanec dětského domova, většinou to bývá denní vychovatel, vedoucí vychovatel nebo sociální pracovník. Tato osoba

převzme veškerou dokumentaci a udělá s dítětem vstupní pohovor. V prvopočátku je dítě seznámeno s vnitřním řádem zařízení, s jeho právy a povinnostmi, s režimem zařízení a jeho organizací. Za přítomnosti ředitele zařadí dítě do rodinné nebo výchovné skupiny, přidělí mu lůžko, osobní skříňku a osobní potřeby. Denní vychovatel, který je pověřen ředitelem, vypracuje program rozvoje osobnosti dítěte založený na komplexní diagnostické zprávě. Zpráva je vypracovávána ve spolupráci s odborným pracovníkem diagnostického zařízení, který nejméně dvakrát ročně prověřuje účelnost a výsledky výchovně vzdělávací činnosti v zařízení. Denní vychovatel založí osobní spis dítěte, kde vyplní základní informace (o rodičích, zdravotní stav, hygienické návyky). Po třech měsících vypracuje adaptační zprávu, některé údaje zaznamená do osobního spisu (stavba a držení těla, hygienické návyky, komunikační schopnosti ...), nadále se osobní spis doplňuje po uplynutí pololetí. Denní vychovatel má na starosti zajišťování vhodného ošacení pro přijaté dítě, má ho seznámit s jeho rodinnou skupinou, pravidly a ostatními dětmi (Vyhláška č. 438/2006 Sb.).

V jedné rodinné skupině může být minimálně 6 dětí a maximálně 8 dětí od tří let do osmnácti let. Pokud dítě studuje, může být umístěno v dětském domově do 26 let. Denní péče v jedné rodinné skupině je zajištěna pedagogickým pracovníkem – denním vychovatelem, k němu může být přidělen asistent pedagoga. Noční režim je zastoupen bezpečnostním pracovníkem – nočním vychovatelem. Jedna rodinná skupina má dva denní vychovatele a dva noční vychovatele, kteří se střídají podle rozvrhu směn. Dále pak jednu hospodyni, která má na starosti obstarávat potraviny, drogerii, hygienické potřeby a udržovat čistotu prostředí dezinfekčními prostředky, se kterými děti nesmějí přijít do kontaktu.

Ředitel dětského domova má na starost zajistit takové prostorové podmínky, aby odpovídaly bezpečnosti, účelnosti a pohodlí bydlení. Vybavení je téměř stejné jako v běžné rodině. Řadíme mezi ně obývací pokoj se sedací soupravou, televizí a úložným prostorem, ložnice dětí s psacími stoly a úložným prostorem, pokoj vychovatelů. V rodinné skupině nesmí chybět kuchyňka s jídelním stolem, veškerým elektronickým vybavením a sklad potravinových zásob. K nezbytnému vybavení patří sociální zařízení, dětská herna s hračkami a knihami, technická místnost hygienických, drogistických a dezinfekčních prostředků. Rodinná skupina

musí mít velké úložné prostory pro ošacení, obuv, pro potřeby pro vzdělávání, audiovizuální a výpočetní techniku, vybavení pro sport a turistiku, pro rekreační činnost, pro cestování.

Děti, které jsou starší 16 let a blíží se jim odchod z dětského domova, se mohou v zájmu přípravy na budoucí samostatný život připravovat v jedné nebo více samostatných bytových jednotkách (Vyhláška č. 438/2006 Sb.).

Dětský domov vede širokou škálu dokumentace, která zajišťuje řádný chod. Jako každé zařízení mají svůj vnitřní řád, který obsahuje především práva a povinnosti dětí, pedagogických pracovníků odpovědných za výchovu a ostatních pracovníků zařízení. Dále obsahuje striktní soupis pravidel pro hodnocení a odměňování dětí, denní a týdenní režim rodinné skupiny. Pro návštěvy dětí jsou zde sepsaná pravidla pro organizaci jejich návštěv. Jsou zde zaznamenané postupy zdravotního ošetření, přijímání, přemísťování a propouštění dětí. Ředitel dětského domova vyhotovuje roční plán výchovně vzdělávací činnosti. Denní vychovatelé plánují týdenní programy výchovně vzdělávací činnosti, která může mít náhradní program. Dále vedou osobní dokumentaci dětí a sestavují programy rozvoje osobnosti a jejich hodnocení, ve kterém jsou vedeny zejména záznamy o plnění stanovených cílů. Na programu rozvoje osobnosti a jeho vyhodnocení se může podílet klíčový pracovník dítěte, který dodržuje a kontroluje plnění plánu. Zaznamenávají se písemné žádosti osob odpovědných za výchovu mimo dětský domov a s tím spojené povolení pobytu mimo dětský domov. Denní vychovatelé zaznamenávají průběh dne, činností a chování dětí do knihy denní evidence zařízení. Návštěvy úředních osob, rodinných příslušníků a ostatních lidí se evidují do knihy návštěv. Pro každý druh návštěvy se vede speciální kniha. Ředitel dětského domova může vyhotovovat roční plán práce, kde jsou zaznamenané události, akce a prázdniny dětí.

Kontrolu dokumentace a dozor nad dodržováním právních předpisů provádí v dětském domově okresní státní zastupitelství, v jehož obvodu se zařízení nachází. V průběhu procesu dozoru je státní zástupce oprávněn vstupovat v kteroukoli dobu do zařízení, nahlížet do povinné dokumentace vedené dětským domovem a hovořit s dětmi bez přítomnosti jiných osob. Státní zástupci mají právo se dotazovat na potřebná vysvětlení zaměstnanců zařízení a dalších osob podílejících se na péči o děti. Navrhují soudu žádost o zrušení nařízené ústavní

výchovy nebo podávají návrh na uložení ochranné výchovy dětem, které jsou umístěné v zařízení s nařízenou ústavní výchovou. Dále mají v povinnosti kontrolovat, jestli ředitel dětského domova vyhotovuje svá rozhodnutí a postupy podle platných, odpovídajících zákonů a právních předpisů. Na základě prověřování dětského domova může státní zástupce vydat příkaz k odstranění stavu odporujícího právním předpisům. Dále je kompetentní nařídit bezodkladné propuštění dítěte, které je v zařízení nezákonně.

Nadřízeným správním orgánem ředitele dětského domova je krajský úřad. V dětském domově je nepřetržitý celoroční provoz. Ze závažných důvodů na základě souhlasu ministerstva může být provoz dočasně omezen nebo přerušen, za předpokladu, že péče o děti je řádně zajištěna. Péči o děti je povinen zajistit zřizovatel zařízení.

Děti, které jsou pod vlivem návykové látky, alkoholu nebo s psychiatrickým onemocněním (schizofrenie, bipolární porucha, těžké depresivní a úzkostné stavy) se do zařízení nepřijímají. Podle stanoviska lékaře potřebují odbornou zdravotní pomoc, kterou jim nelze poskytnout v daném zařízení. Pokud při příjmu nastupuje takovéto dítě, ředitel podá žádost o vyšetření, zda dítě není pod vlivem alkoholu nebo jiné návykové látky. Poskytovatel zdravotních služeb má povinnost vyhovět žádosti ředitele a podle závěru lékaře poskytnout dítěti lékařskou péči a ošetření ve vhodném zdravotnickém zařízení (Vyhláška č. 438/2006 Sb.).

2.2 Výchovně vzdělávací činnost a volný čas

Dětský domov ve vztahu k dětem zajišťuje především činnosti výchovné, vzdělávací a sociální. Děti vyrůstající v ústavním zařízení mají dle zákona stejné právo na zdravý a rovnoměrný rozvoj jako děti v běžných rodinách. Týká se to zejména tělesných, duševních a citových schopností a sociálních dovedností. Dále jsou zajišťovány vhodné podmínky pro vzdělání, pro přípravu na budoucí povolání a samostatný život. Vše je podmíněno jejich schopnostmi, nadáním a potřebami.

Klíčovou a velmi důležitou osobou ve výchovně vzdělávací činnosti je vychovatel. Každý vychovatel musí mít nezbytný soubor znalostí a dovedností v oboru vychovatelství. Měl by to být člověk s určitými zkušenostmi, znalostmi a postoji, které si vytvářel v průběhu

svého života. Tyto veškeré zkušenosti ho mohou pozitivně i negativně ovlivňovat k řešení různých výchovných problémů. Vychovatel má povinnost řídit se organizačními pravidly zařízení a legislativou státu (Žufníček, J.; Pacnerová, H. aj. 2012, s. 21).

Činnost a role profese vychovatele je popsána v platné legislativě. Požadované předpoklady pro výkon profese vychovatele jsou sepsány v zákoně o pedagogických pracovnících č. 563/2004 Sb. Všichni pedagogičtí pracovníci musí být bezúhonní, zdravotně způsobilí a musejí mít dobrou znalost českého jazyka. Vzdělání vychovatele probíhá absolvováním vysokoškolského studia v oboru speciální pedagogiky pro vychovatele či sociální pedagogika nebo vysokoškolské a středoškolské studium pedagogiky doplněné o splnění programu celoživotního vzdělávání zaměřeného na speciální pedagogiku.

Poskytování internátních služeb může být zajišťováno pouze pedagogickým pracovníkem, který splňuje předpoklad psychické způsobilosti. Ta se zjišťuje psychologickým vyšetřením a prokazuje se před vznikem pracovního poměru k zařízení, nebo v průběhu pracovního poměru, pokud nastanou pochybnosti o psychické způsobilosti zaměstnance. Ředitel dětského domova nařídí zaměstnanci podstoupit psychologické vyšetření. Tento psychologický posudek je součástí osobního spisu pedagogického pracovníka.

Vychovatel zabezpečuje základní potřeby dětí. Toto zabezpečení nevyžaduje speciální dovednosti ani kvalifikaci pedagogického pracovníka. Takovou péčí v rodinné skupině rozumíme zajištění stravy, praní, žehlení, uklízení a jiné obslužné činnosti. Vychovatel obstarává vhodné ošacení dětí vzhledem k podmínkám a vykonávané činnosti, hlavním úsilím vychovatele je vytváření správných návyků osobní hygieny dětí. Tato péče obsahuje i výchovné prvky, protože vychovatel tyto činnosti nedělá sám, ale především samotné děti, u kterých se vytvářejí návyky a dovednosti v sebeobsluze, které jsou nedílnou součástí jejich budoucího samostatného života. Správné zaujetí pozice vychovatele a jeho schopnosti lze pozorovat i při těchto běžných činnostech, když vychovatel najde v těchto činnostech příležitost k rozvoji klientovy osobnosti, rozšiřuje mu prostor pro působení, kvalitu jeho práce a zlepšuje mu repertoár výchovných metod.

Dále vychovatel musí zajišťovat bezpečnost dětí. Jedná se o základní povinnost každého pracovníka. Vychovatel je především povinen poskytnout první pomoc a zavolat rychlou záchrannou službu, dále dodržuje základní pravidla PO a BOZP a je povinen obstarat přemístění dítěte k lékaři. Děti mohou ohrožovat i jiná nebezpečí, a to v podobě rizikového chování (drogy, šikana, agresivita atd.) K zabránění či omezení těchto rizik je důležité vychovatele na začátku výkonu profese proškolit a seznámit ho s různými druhy rizik chování a jejich následným řešením. Velmi důležitá je spolupráce vychovatelů, která vede ke zmapování rizik. Každý vychovatel se setkal s určitým rizikem chování a musel to i určitým způsobem řešit. Tudiž vzájemná kooperace kolegů vede ke zdárnému objasnění problému.

Rozvoj vlastní profesionality je nedílnou součástí práce vychovatele. Osobnost pedagoga je jeho pracovním nástrojem, který musí v dostatečné míře a intenzitě stále rozvíjet. Povinnost se dále vzdělávat může být zakotvena i v náplni práce. Své kompetence může vychovatel rozvíjet pomocí formálního i neformálního vzdělávání. V plánu vzdělávání si analyzuje oblasti, ve kterých by chtěl dosáhnout bližšího poznání a samostatně si vyhledává různé možnosti. Existuje nabídka mnoha druhů seminářů, workshopů a kurzů zaměřených na různé druhy výchovných problémů, rizikových chování a jejich následná řešení.

Nejdůležitější činností a prací vychovatele je vlastní výchovná činnost s dětmi. Vychovatel má dodržovat určité principy, které jsou popsány v náplni práce. Stěžejním cílem vychovatelovy práce je plné zapojení a motivace dětí. Svými činnostmi má u dětí rozvíjet žebříček hodnot, volní vlastnosti a podporovat přiměřenost výkonu práce, náročnost a především respektovat individualitu dítěte. Mezi další požadavky můžeme zařadit přípravu na činnost s dětmi, kterou řadíme mezi nepřímou práci. Pro začínající vychovatele je to velmi důležitá součást a pomoc ke zkvalitnění jeho práce (Žufníček, J.; Pacnerová, H. aj. 2012, s. 27–30).

Žufníček, J.; Pacnerová, H. aj., (2012, s. 30) rozdělují vlastní výchovnou práci podle forem jejího uskutečňování takto:

- „*Volnočasové, sportovní a zájmové aktivity.*
- *Aktivity tréninkové a rozvoje sociálních kompetencí – např. nácvik odmítání, zvládnání konfliktu, ale i sebeobslužných návyků, funkční gramotnosti atd.*
- *Aktivity vzdělávací – příprava do školy, edukace jako prevence rizikového chování.*
- *Terapeutické a reedukační aktivity – skupiny zaměřující se na osobnostní problém dětí.*
- *Aktivity komunitní a režimové terapie – denní a týdenní hodnotící a reflexní skupiny, orientované na život v zařízení.*
- *Rozvrh jednotlivých činností je součástí týdenních a měsíčních plánů.“*

V dětském domově se může realizovat mnoho forem činností, které vyplní dětem volný čas. Řadíme mezi ně: sportovní činnosti, zájmové kroužky, pracovní aktivity, příprava na vyučování, psychoterapii, rodinnou výchovu, rekreační a prázdninové pobyty, exkurze a výlety, sebeobslužné činnosti, kulturní akce, hudební výchova, estetická výchova, hry a soutěže, náboženská výchova, relaxační aktivity, práce v okolí domu, jazyková příprava, chov drobného zvířectva (M. Vocilka 1999, s. 259). Pro děti v dětském domově je velmi důležité, jak a s kým tráví svůj volný čas. Z velké části to ovlivňuje jejich formování a vytváření si hodnot, které nadále přispívají k rozvoji jejich osobnosti, budoucímu pohledu a přístupu k životu. Pobyt v dětském domově a jeho průběh je pro děti stěžejním. Co se naučí a zapamatují si, to jim bude sloužit celý život.

A. Škoviera (2007, s. 109) tvrdí, že: „*Vychovatel v institucích náhradní výchovy nesupluje rodiče. Jeho funkce je spojená jednak s organizací skupinového života, v níž by měly být vyváženy skupinové a individuální zájmy dětí, jednak v přijetí dítěte i s jeho individuálním životním traumatem. Provádí dítě během jeho vyrovnávání se s minulostí, při řešení jeho aktuálních problémů i při hledání východisek do budoucnosti.*“

Aby práce vychovatele nebyla pouze povrchní, musí vychovatel umět rozpoznat, co se děje uvnitř výchovné skupiny.

Největší důraz při výchově dětí v dětském domově je kladen na vzdělání a přípravu na budoucí povolání, protože až opustí dětský domov, budou muset spoléhat jen na své schopnosti a dovednosti. Režim dne je stejný jako v rodinách. Dopoledne děti tráví čas ve škole, po vyučování jdou do družiny, na zájmové kroužky a poté do domova. V domově se nasvačí a začíná školní příprava, poté by měl mít vychovatel svou výchovnou činnost a k večeru probíhá příprava stravy. Po společném stolování probíhají úklidy a osobní hygiena.

Důležité je naučit děti odpovědnosti za své činy. Výchova k odpovědnosti se nedá dělat kázáním, tresty a strachem – ta má přinášet malému dítěti, školákovi, mladistvému vnitřní uspokojení, že jedná v souladu s vyšším řádem světa. Pamatujme přitom, že odpovědnost je celkový postoj k životu a že nejúčinnějším výchovným prostředkem v těchto případech je osobní příklad vychovatele.

2.3 Práva a povinnosti dětí v dětském domově

Správné fungování výchovně vzdělávací činnosti v dětském domově záleží na mnoha aspektech. Jedním z nich může být i to, jak jsou nastavena práva a povinnosti dětí a jejich následné dodržování a uplatňování. Mezi nejzákladnější práva řadíme svobodu náboženství, dále komplexní zajištění přímého zaopatření, které slouží ke správnému rozvoji celkové osobnosti dítěte, týká se to tělesných, duševních, citových schopností a sociálních dovedností, tak aby byla zachována lidská důstojnost. Vždy se zohledňuje společné umístění sourozenců, pokud tomu nebrání špatné sourozenecké vztahy, které by ovlivnily zdravý vývoj jedince. Děti mají právo kontaktovat a komunikovat se svým obhájcem nebo opatrovníkem v soukromí, bez přítomnosti třetí osoby, a za tímto účelem přijímat a odesílat korespondenci bez kontroly jejího obsahu. Mají právo zúčastnit se akcí a aktivit, které pořádá dětský domov i činností mimo dětský domov. Výjimka může být tehdy, kdy se jedná o zákaz v rámci udělení výchovného opatření. Avšak děti mají právo sdělit svůj názor na promyšlená a prováděná opatření, která se ho dotýkají. Dětským názorům se musí věnovat určitá pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti. Pro děti v dětském domově je důležitá komunikace, pocit důvěry a možnost se někomu svěřit či sdělit stížnost, tudíž se stížnostmi a návrhy se mohou obracet na ředitele a pedagogické pracovníky v zařízení. Musí být

seznámeny i s jejich následným doručením příslušným státním orgánům, orgánům územní samosprávy a právnickým a fyzickým osobám, pokud jsou určeny výkonem sociálně-právní ochrany dětí. Tyto písemné stížnosti a žádosti jsou odeslány bez kontroly jejich obsahu. Tyto návrhy je povinno zařízení evidovat. Místo písemné stížnosti mají děti právo na osobní rozhovor s pověřeným zaměstnancem orgánu sociálně-právní ochrany dětí, zaměstnancem České školní inspekce či ministerstva nebo orgánu kraje bez přítomnosti jiné osoby. Děti v dětském domově mají právo stýkat se a udržovat kontakt s osobami odpovědnými za jejich výchovu a s dalšími blízkými osobami. Děti mohou telefonovat, navštěvovat blízké osoby a naopak. Pedagogický pracovník může povolit návštěvu i ostatním osobám, ale pouze těm, které neohrožují zdraví a bezpečnost, nebo jsou zakázané. Se souhlasem pedagogického pracovníka v dětském domově mohou děti starší 7 let chodit samostatně na volné vycházky. Výjimka může být tehdy, kdy dítěti bylo uděleno výchovné opatření, které je stanoveno zákonem. Děti mají právo být hodnoceny, odměňovány, náleží jim osobní dary, kapesné a věcná pomoc. Dětem, které jsou v zařízení kratší dobu než 1 měsíc, je kapesné stanoveno podle počtu dnů strávených v zařízení. Denní částka kapesného je jedna třicetina měsíční výše kapesného. Celková částka kapesného se zaokrouhluje na desetikoruny směrem nahoru. Kapesné není dítěti poskytnuto tehdy, kdy je dítě na útěku ze zařízení, je ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody. Děti mají právo se informovat o stavu jich pohledávek a úspor. Vnitřní řád zařízení určuje výši kapesného dle jednotlivých případů podle chování dítěte. V dětském domově se dětem zaopatřují osobní dary k narozeninám, k úspěšnému zakončení studia a dále k jiným obvyklým příležitostem. Dary mohou být poskytnuty formou věcnou i formou peněžitého příspěvku. Dary jsou podrobněji určeny vnitřním řádem dětského domova, který se soustředí na věk jedince a jeho chování. Když dítě odchází ze zařízení, ukončuje se pobyt, náleží mu věcná pomoc, která se řídí podle potřeby v době propuštění a podle kritérií, která jsou stanovena vnitřním řádem. Dále má dítě právo na zajištění bydlení, práce a je mu zprostředkována poradenská pomoc při řešení tíživých situací ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí.

Mezi základní povinnosti dětí v dětském domově řadíme především dodržování určeného pořádku a kázně. Děti musejí plnit příkazy a požadavky zaměstnanců zařízení. Mají

v povinnosti opatrně a s pokorou zacházet se svěřenými věcmi, nepoškozovat je. Dodržovat čistotu, pořádek, jak v osobních věcech, tak i v prostorách zařízení. Důležité je dodržování přímého, slušného chování a jednání s lidmi, se kterými přichází do styku. Ředitel nebo pedagogický pracovník seznámí děti s pravidly bezpečnosti a požárními předpisy. Děti jsou povinny tyto předpisy k ochraně svého zdraví dodržovat. Děti, které si samostatně vydělávají, jsou povinny na požadavek od ředitele poskytnout doklady o svých příjmech. Pokud děti mají u sebe předměty, které ohrožují zdraví a bezpečnost, musejí tyto předměty na výzvu ředitele dát do úschovy. Doba trvání této úschovy nesmí přesáhnout dobu pobytu dítěte v dětském domově. Po ukončení pobytu jsou předměty vydány osobě odpovědné za výchovu nebo samotnému dítěti. Pokud má ředitel dětského domova podezření, že je dítě pod vlivem alkoholu nebo jiné návykové látky, je dítě povinno se podrobit vyšetření a odběru krve, pokud to není spojeno s nebezpečím pro jeho zdraví.

S plněním povinností dětí v dětském domově velmi úzce souvisí již zmiňovaná výchovná opatření, která mohou být dítěti uložena za prokázané porušení povinností. Snižuje se kapesné v rozsahu s tímto zákonem a vnitřním řádem zařízení. Dětem se omezí nebo zakáže trávení volného času mimo zařízení v rozsahu určeném vnitřním řádem a ztratí šanci se zúčastnit lukrativních činností a akcí v dětském domově i mimo něj. Dětem mohou být zakázány návštěvy. Výjimka je u osob odpovědných za výchovu, osob blízkých a zaměstnanců orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Přitom je doba výchovného opatření stanovena nejdéle na 30 dnů v období následujících 3 měsíců. Podmíněné uložení výchovného opatření lze ukládat se zkušební dobou až 3 měsíce.

Pokud dítě své povinnosti plní, chová se řádně, vynakládá určité úsilí nebo se prokáže příkladným činem, může být výchovné opatření i kladné. Za příkladné chování může být dítěti prominuto předchozí negativní výchovné opatření. Dítě si může zasloužit věcnou nebo finanční odměnu, může mu být zvýšeno kapesné v rozsahu určeném tímto zákonem a vnitřním řádem zařízení. Za příkladné chování dále může být povolena mimořádná návštěva kulturní akce, mimořádná vycházka a návštěva nebo jiná osobní výhoda. Výchovná opatření,

jak kladná i negativní, jsou vedena v osobním spise dítěte. Ostatní organizační záležitosti upravuje vnitřní řád zařízení (Zákon č. 109/2002 Sb.).

2.4 Vývojová specifika dětí v dětském domově

Zdravý vývoj lidského jedince je po celý jeho život ovlivňován jak dědičnými dispozicemi, tak i různými podněty z jeho blízkého prostředí. Vzájemná součinnost těchto uvedených činitelů je celkovým výsledkem tělesné a duševní stránky každého člověka. Z toho usuzujeme, že každá vlastnost, jak tělesná i duševní je ovlivněna genetickým základem a vlivy prostředí jsou schopny genetické dispozice ke vzniku konkrétního znaku posilovat, oslabovat nebo měnit (Z. Matějček, a kol., 1999, s. 103).

A. Škoviera (2007, s. 46) uvádí že: *„Děti svěřené do náhradní výchovy mají (v porovnání s dětmi z ostatní populace) handicap už na biologické úrovni. To souvisí (v různé míře) zejména s:*

- *„genetickým základem (především v romské populaci jsou častější příbuzenské svazky, vyšší nemocnost),*
- *prostředím, ve kterém dítě vyrůstá (životní úroveň, kvalita a množství podnětů),*
- *chováním matky během gravidity, které není v souladu s potřebami nenarozeného dítěte (hygiena, kouření, pití alkoholu, nevhodná skladba potravin apod.).“*

Koncepce J. Piageta, L. Kohlberga a E. H. Eriksona definuje, jak si dítě vytváří obraz světa i sebe samého. Je rozdělena do osmi vývojových stadií, která má svůj:

- psychosexuální aspekt,
- aspekt sociálně-kulturní,
- psychosociální krizi a svou ctnost.

Jednotlivá stadia mají status identity, který je spojen s tím, zda byla krize vyřešena, prožita (či neprožita), nebo zda ji jedinec právě prožívá. Zásadní rozdíl mezi fungující rodinou

a institucí je v tom, jak jsou dítěti poskytnuty potřeby bezpečí, jistoty, stability, emocionální podpory především v prvních třech vývojových obdobích.

2.4.1 Kojenecké období (Věk 0–1 rok)

V tomto období je pro kojence nejzásadnější budování důvěry a nedůvěry v sebe i v jiné lidi. Toto stadium se zaměřuje na vytváření pout (attachment), na vytváření víry a naděje v dobrý svět. V tomto raném věku je dítě nejvíce ohroženo prostředím, které neposkytuje dostatek důvěry (kojenecké ústavy, rozpadající se rodina, situace nechtěného dítěte). Dítě může prožívat určitou reakci na odloučení od matky, rozdělujeme ji do tří fází: protest – zoufalství – odpoutání. V tomto období mají svůj počátek nejtěžší formy psychické deprivace.

O. Čačka (2000, s. 42) uvádí shrnutí prvního roku života: *„Způsob prožití prvního roku života (určitým typem rodičovského chování) ovlivňuje základní postoj k sobě samému, světu i životu. Není-li tato fáze prožívána převážně šťastně, může zanechat stavy napětí, které se pak mohou stát i zdrojem neurotických příznaků. Je tedy potřebné vytvářet spíše konstantní vztahy a základní důvěru i naději vůči světu – posilovanou i znovudosaňovaným uspokojením – ta pak pomáhá přenášet se i přes nejrůznější frustrace.“*

2.4.2 Rané dětství (Věk 1–3 roky)

Za ctnost považujeme vůli, která znamená svobodné rozhodnutí. Vytváří se z úsilí dítěte o sebekontrolu v rámci konfliktu, protože psychosociální krize v tomto období je založena na autonomii nebo pochybnostech či pocitu hanby. Dítě poznává, co může a nemůže dělat, učí se prosazování svých potřeb, ale také podřizování se druhým lidem, což souvisí se sebekontrolou. Úspěšné vypořádání se s psychosociální krizí v tomto období může být zkomplikováno tehdy, když se v rodině střídají partneři, mění se náhradní rodiny či střídání personálu v dětském domově. Zásadní problém je zanedbávající výchova, která vede k nedůvěře a izolaci.

2.4.3 Období hry (Věk 3–6 let)

V tomto období je za ctnost považována rozhodnost, což znamená odvahu sledovat cíle bez strachu z potrestání nebo viny. Základní psychosociální krizí dítěte v tomto období je iniciativa versus pocit viny. Což je spojeno s vytvořenou základní identitou dítěte kolem 4. roku života. Dítě je v rozporu mezi ambicemi, které chce překračovat i navzdory různým zákazům a překážkám, jejichž porušení jsou poté spojena s pocitem viny. Výchovným problémem tohoto období je manipulativní a agresivní chování. V tomto období je velmi podstatné, že dítě vnímá svět intuitivně a zároveň projektivně. Zásadním je, jak dítě porozumí chování pro něho významných dospělých, jak si interpretuje věci, které se pro ně stávají důležitými. Tudíž je velmi důležité, jací dospělí jsou pro dítě významní.

2.4.4 Školní věk (Věk 6–12 let)

Toto období považuje za svou ctnost kompetentnost, která znamená využívání fyzických a psychických schopností při dokončování práce. Jak dítě pochopí instrukce a postup práce, ale i samotné řešení problému. Což souvisí s překonáváním psychosociální krize snaživosti versus méněcennosti. Dítě se v tomto období učí přijímat povinnosti, disciplínu a výkon. Za výchovný problém můžeme považovat domnělé nebo reálné selhávání. Tento problém může být prohlouben nedostatkem rozvíjejících činností, ve kterých by se mohlo dítě realizovat. V tomto období je značná diferenciacce mezi ženskou a mužskou rolí.

2.4.5 Adolescence (Věk 12–20 let)

Za ctnost v tomto období považujeme věrnost, při které jsme schopni být přirozeně loajální. Toto období je důležité pro identifikaci se skupinou, ale i vytvářením si vlastní identity. Na tomto je založena i psychosociální krize: identita versus zmatení rolí. Dítě touží po určité, smysluplné, přijatelné a jedinečné roli ve společnosti, ale je si nejisté, není připravené a neví, čím chce být.

Děti, které byly odmítnuty svými rodiči a jsou svěřeny do náhradní výchovy, mají větší předpoklad, že prožitek negativní identity jim může způsobit více problémů než dětem z běžné populace (A. Škoviera 2007, s. 35–37).

Adolescenci můžeme považovat za jedno z těžších stadií pro nezralou integraci a vlastní sebeřízení. V tomto období se vyskytují krize, chyby až výstřelky, které nejdou snadno chápat ani odpouštět. Až na konci tohoto stadia nastává vnitřní harmonie a uklidnění.

Na adolescenty jsou kladeny přílišné nároky, v mnoha případech se rovnají nárokům adekvátním až pro dospělé osoby např.: cílevědomost, vyšší zodpovědnost, podávané vysoké výkony a mravní vyhraněnost. Adolescenti se stávají plnoletými již v 18. roku života a tím pádem jsou i právně odpovědní. Někteří jedinci dospějí dříve, jiní později a jsou zde i takoví, u kterých je jejich dospívání výrazně posunuto.

Není vůbec snadné uchopit svůj život do „vlastních rukou“ a začít samostatně plnit veškeré životní úkoly. I když jsou jedinci vyrovnaní, integrovaní a smíření s vlastním já, je stále nutné aktivně reagovat často na nečekané a těžké okolnosti. I dospělý jedinec je stále v procesu dynamického doladování a rekonstrukce osobní orientace s ohledem na určité vnitřní a vnější změny (O. Čačka, 2000, s. 230).

Pro děti z dětského domova je toto období jedno z nejsložitějších, musejí se osamostatnit po všech stránkách a ta nejzásadnější je ekonomická stránka. Tyto děti nemají žádnou ekonomickou oporu v rodičích jako děti z běžné populace. Ocítají se ve světě dospělých sami se sebou. Na děti z dětského domova doléhá stín frustrace, který se z dětství promítá na pozdější život jedince a na jeho společnost (E. H. Erikson 2002, s. 253).

3 Vybraná specifika jedinců vyrůstajících v ústavním zařízení

Děti vyrůstající v ústavním zařízení trpí nedostatkem citového zázemí. Chybí jim rodina, rodiče, pocit blízkého kontaktu, sounáležitosti a sdílení rodinných tradic a kultur. Toto všechno děti vyžadují a potřebují k bezpečnému a k bezproblémovému vývoji jejich osobnosti. V ústavní výchově jim to není možno poskytovat v dostatečné míře. Vlivem těchto faktorů můžeme nalézt mnoho typických znaků u jedinců, kteří vyrůstají v ústavním zařízení.

3.1 Psychická deprivace

Pojem psychická deprivace může být jedním z charakteristických znaků ústavní výchovy. Zdeněk Matějček a kolektiv (1997, s. 8) uvádí, že psychická deprivace je: *„Psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře po dosti dlouhou dobu.“*

Pro bezpečný a zdravý vývoj malého dítěte jsou významné základní biologické potřeby (jídlo, teplo atd.), které musí být uspokojeny. Pro vývoj dítěte v psychicky zdravou a zdatnou osobu existují i základní potřeby psychické, které musí být od začátku poskytovány v dostatečné míře. Základními definovanými vitálními potřebami jsou:

- Potřeba dostatečné proměnlivosti a kvality vnějších podnětů. Jedná se o naladění organismu na různé stupně aktivity.
- Potřeba soustavnosti, pravidel a řádu. Uspokojením vzniká tzv. organizovaný a smysluplný svět, který není chaotický a nepřehledný.
- Potřeba blízkých sociálních vztahů a komunikace. Uspokojováním dochází k základní potřebě jistoty, bezpečí. Vztah k matce a dalším blízkým osobám.
- Potřeba společenského uznání a postavení. Dochází k osvojení společenských rolí, postojů a životního cíle. Uvědomění si vlastního já a identity.

- Potřeba životní vize a budoucnosti. Naše životní cesta má nějaký smysl a cíl (Z. Matějček aj. 1997, s. 8).

3.2 Konkrétní podoba problémů dětí vychovávaných mimo vlastní rodinu

Často se projevují odlišnosti dětí vyrůstajících v ústavních zařízeních, měřitelnými odchylkami od běžné normy především v oblasti vývoje osobnosti, v míře rozvoje šancí na společenské uplatnění a dovedností v sociálních vztazích.

Děti vyrůstající mimo svou původní rodinu zažily mnoho zklamání, strádání a nedůvěry. Proto se u nich objevuje úzkost a strach z dalšího zklamání. Společnost vždy nemusí pochopit jejich chování, může se jevit jako neadekvátní dané situaci, které je způsobeno obrannými mechanismy, které si děti vytvářejí v určitých životních situacích (egoismus, agresivita, hyperaktivita, vzpurnost, infantilní chování, hravé nebo uzavřené). Zapřičiňují izolaci a narušenost vztahů mezi vrstevníky i okolní společností, jež neznají příčinu. Děti se s velkou námahou orientují v interpersonálních vztazích a bývají často nejisté. Mnoho dětí má nízké sebevědomí, mívají pocit viny. U malých dětí se často mohou objevovat poruchy řeči, neobvyklá mluva, problém s výslovností. Později ve školním prostředí se mohou projevovat poruchy chování, učení, problémy s pozorností a s udržením očního kontaktu. Ve škole mohou mít problémy s kázní a s nároky, které jsou na ně kladeny. Děti často mají potřebu ovládat a manipulovat ty druhé, avšak z důvodu, aby samy nebyly zmanipulovány. Děti vyrůstající mimo rodinu často mohou cítit ohrožení, něčemu nerozumí, přičemž důvodem je nezkušenost v sociálních vztazích a vazbách, protože jim v důležité době pro jejich zrání chyběly potřebné podněty, které jsou v běžné rodině přítomny. Mnoho z nich si neví s danou situací rady, neví, jak ji uchopit a vyřešit. Nejjednodušší způsob obrany je útok, agrese, impulzivita, které mohou dojít až k afektu. Děti mohou mít svou sociální zónu extrémně odlišnou. Týrané děti mají problém s dotykem, intimním a blízkým kontaktem. Naopak u jiných se může objevovat „lepení se“ na druhé. Nejvíce mají narušenou emocionální složku, která mnoho těchto věcí zapřičiňuje. Děti nerozumí vlastním pocitům ani pocitům druhých.

Často bývají emočně labilní, nezralé, bojí se hlubších citů a navázání vztahů. Jejich psychosociální vývoj je narušený a nerovnoměrný (Grohová, aj. 2011, s. 13–14).

3.3 Rizika dlouhodobého pobytu dítěte v ústavní péči

„Problematika ústavní výchovy je celospolečenský problém, který souvisí se sociálním klimatem společnosti, odráží aktuální hodnoty, postoje, názory, ekonomické možnosti a v neposlední řadě i politické priority. Vyjadřuje úroveň sociálního cítění, priority výchovných cílů, včetně kvality školského systému i postavení rodiny a reálných možností její podpory.“ (P. Janský, 2014, s. 115)

Proto by se měl klást hlavní důraz na mezinárodní rozvojové spolupráce, poskytující rodinám podporu, která jim umožní setkávat se s dětmi a zajistit potřebnou péči a přístřeší. Většiny institucí pro děti by tedy měly být zrušeny. Aby zrušení institucí vedlo k příznivému rozvoji, musí existovat paralelní vznik alternativní formy péče o děti (M. Klingvall 2001, s. 10).

Dlouhodobý pobyt v ústavu může zapříčiňovat tzv. hospitalismus. Pavel Mühlpachr (2001, s. 37) to popisuje jako: *„Stav dobré adaptace na umělé ústavní podmínky, doprovázený snižující se schopností adaptace na neústavní život.“* O děti je v ústavu zcela postaráno, co se týče materiální stránky a zaopatření, a proto je adaptace na samostatný život a na přirozené prostředí pro ně velmi obtížná. Děti se stýkají a sdružují pouze s omezeným počtem dětí a pracovníků ústavu. Jejich pohyb a prostor je omezen na půdu ústavu. Je pro ně jednodušší se orientovat v organizovaném světě ústavu než v otevřeném, neorganizovaném a nepřehledném vnějším světě. Omezený prostor a podněty zapříčiňují různé následky chování: děti ztrácejí zájem o lidi a okolní svět, zhoršení komunikace, návrat do ranějších vývojových stadií, hledají uspokojení v jídle, ve spaní atd.

V ústavech může vznikat tzv. ponorková nemoc, která je zapříčiněna stereotypem, z něhož není cesta ven, slábne tolerance k druhým a zvyšuje se únava. Děti jsou více podrážděné, výbušné a vztahovačné. Jsou uzavřené, nekomunikativní a klesá jejich vstřícnost k druhým osobám.

Ústavy mohou být podnětem pro násilí a šikanování mezi dětmi. Tímto způsobem chování si jedinci hájí svá práva a potřeby. Snaží se tím dokázat sílu, nebojácnost, odhodlanost a zároveň tím zakrývají strach, úzkost, pocit viny a selhání. Bohužel, v některých případech může docházet k šikaně a zneužívání ze strany zaměstnanců. Zejména v ústavech pro malé děti a mládež, všude, kde jsou četnější lidé s mentálním postižením, nemocní, staří.

Jedinci žijící dlouhodobě v ústavním zařízení mohou mít psychické trauma, které je dlouhodobě poznamená. Jedinci jsou neschopní a neochotní se setkávat s lidmi, kteří nežili v ústavu. Cítí se pohodlně a jistě mezi lidmi s ústavní minulostí, kteří prožili totéž. I v neústavním světě se shlukují a vytvářejí skupiny bývalých klientů ústavního světa (P. Mühlpachr 2001, s. 37–38).

Muže, kteří vyrostli v DD, charakterizuje někdy vysoká, či opakovaná kriminalita. Zapříčiněno to může být chybějící otcovskou autoritou a následnými vzory chování (sebeovládání, statečnost, odpovědnost, ochrannictví). Další příčinou kriminality, agresivity, alkoholismu, užívání drog a delikvence klientů z ústavu je psychická deprivace a subdeprivace. Muži těžko nacházeli a nahrazovali si mateřskou lásku u svých vychovatelek. Jsou tedy častěji neschopni přijímat a poskytovat své city. Často zůstávají svobodní, často se rozvádí, a poté zůstávají již sami.

Ženy, které vyrostly v DD, jsou city opojeny, nepřemýšlí a jdou do každého partnerského vztahu, což zapříčiňuje vysokou míru potratů. Avšak když mají ženy svou rodinu a děti, zbožňují je a jsou schopny pro ně udělat cokoli. Chrání je, bojují a nikdy by jim nepřipravily stejný osud, jako měly ony. Po narození prvního potomka se u nich přirozeně mateřství projevuje. Je pravděpodobné, že mateřství je v ženách hlouběji založeno, než tomu bývá v případě zrání k otcovství (Z. Matějček aj. 1997, s. 62–63).

4 Příprava na odchod z dětského domova

Jakýkoliv důvod pro odchod dítěte z rodiny, je pokaždé náročnou etapou ve všech fázích rodinného cyklu, neboť velmi zasahuje identitu rodičů, proniká do rodinného rytmu a vztahových konstelací. Avšak u mladých dospělých vyrůstajících v ústavním zařízení je přirozeně situace v mnoha ohledech jiná. Zásadní rozdíl spočívá ve strategii plánování odchodu a přípravy na něj. V běžné rodině se jedná o přirozený proces. Mladý dospělý se připravuje na svůj samostatný život průběžně a neorganizovaně.

Institucionální zařízení v České republice nevěnují dostatečnou pozornost přípravě jedinců na samostatný život. Obsah činnosti přípravy na samostatný život není přesně vymezen a specifikován. Každý dětský domov si činnost určuje sám. Nejednotnost poskytované podpory zapříčiňuje, že dítě odchází nedostatečně připravené (L. Běhounková 2012, s. 164).

V zařízeních institucionální výchovy by měly být veškeré aktivity komprehensivní rehabilitace zacíleny na přípravu na samostatný život dítěte. Příprava na budoucí odchod ze zařízení by se měla dotýkat dětí všech věkových skupin. Cílem této podpory a sociální rehabilitace je, aby příprava na opuštění podpory v těchto zařízeních byla pro děti a mladistvé procesem korigovaným vědomými intencemi. Příprava u dětí do 15 let je zaměřena spíše na výchovně terapeutické metody, které vedou k vyrovnaní emočních, intelektových a sociálních deficitů způsobených deprivací a raným narušením attachmentové vazby. Dále se zaměřuje na nácvik praktických zejm. sebeobslužných dovedností. U mladistvých a mladých dospělých od 15 do 26 let probíhá proces přípravy na samostatný život v konstelaci aktuálnější blíží se perspektivy, a je tedy spíše specificky zaměřen. Tyto programy jsou zaměřeny na osvojování praktických dovedností i na znalosti důležité pro samostatný život. Vstup do „reálného života“ je okamžik, kdy dítě opouští ústavní zařízení a mělo by se již coby „dospělý“ postarat samo o sebe (L. Běhounková 2012, s. 151–152).

4.1 Legislativa

Dle Běhounkové (2012, s. 154) vede „zevrubnost a neúplnost systémového ukotvení přípravy na odchod dětí a mladistvých z náhradní výchovné péče k tomu, že míra pomoci dítěti je závislá na možnostech a filozofii jednotlivých zařízení a pracovníků v nich. Konkrétní roli pak hraje vnímání důležitosti procesu přípravy na vstup do života, propracovanost koncepce přípravy dětí na odcházení v praxi, způsob realizace multidisciplinární spolupráce mezi zařízeními a dalšími poskytovateli sociálních služeb, regionální dostupnost organizací sociální opory (zejména organizací realizujících programy rozvoje, přípravy na odchod a následnou podporu pro děti a mladistvé ze zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy) apod.“

Zákon č. 109/2002 Sb. řeší otázku přípravy na samostatný život z hlediska budoucího zaměstnání, organizačního zabezpečení ukončení pobytu v zařízení, dále z hlediska věcné pomoci při odchodu ze zařízení a poradenství v průběhu a po odchodu ze zařízení. Tento zákon uvádí, že mladý zletilý člověk může zůstat v institucionálním zařízení, pokud se stále a soustavně připravuje na budoucí povolání a je nezaopatřený. Na základě své žádosti uzavře se zařízením smlouvu, které mu poskytne úplné zaopatření nejdéle do věku 26 let. Tento jedinec může bydlet v prostorách dětského domova nebo mimo něj. Avšak statistické údaje ukazují, že této možnosti prodloužení pobytu v dětském domově nevyužije většina. Mladí dospělí zpravidla odcházejí hned po dosažení plnoletosti.

Ředitel zařízení je povinen nejméně 6 měsíců před propuštěním jedince informovat příslušný obecní úřad o nadcházejícím propuštění dítěte ze zařízení. Ředitel zařízení je dále povinen umožnit dítěti, které odchází z důvodu zletilosti, jednání se sociálním kurátorem. Jedinec, který dosáhl zletilosti a opouští dětský domov, má nárok na věcnou pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek v hodnotě nejvýše 15 000 Kč. Částka je určovaná podle skutečné potřeby v době propuštění a podle aspektů stanovených vnitřním řádem zařízení. Zákon č. 109/2002, Sb. stanovuje, že se ve spolupráci s OSPOD mladistvému/mladému dospělému poskytuje poradenská pomoc se zajištěním ubytování a práce. Tato poradenská

pomoc je mu poskytována i po opuštění zařízení. Avšak zákonem není jasně stanoveno, kdo, jak dlouho a za jakých podmínek bude tuto pomoc poskytovat.

Vyhláška č. 438/2006 Sb. uvádí, že je možné pro mladistvé a mladé dospělé zřídit jednu nebo více samostatných bytových jednotek pro ubytování jednotlivých mladistvých v ústavní péči nebo nejvýše tříčlenné skupiny mladistvých, kteří se připravují na budoucí samostatný život. Do těchto bytových jednotek mohou být zařazeni mladiství starší 16 let podle kritérií a za podmínek stanovených vnitřním řádem zařízení (L. Běhounková 2012, s. 151–155).

Standardy vydané v roce 2015 se věnují přípravě dětí v dětském domově na samostatný život. Cílem těchto standardů je uskutečňovat ty principy péče o děti, které jsou prospěšné pro duševní i fyzický vývoj dítěte, rozvoj jeho potenciálu, zajištění jeho bezpečí, zvyšování šancí na jeho začlenění do společnosti a zvyšování šancí na jeho návrat do rodiny (Pacnerová, 2015, s. 9). Okruh, který se věnuje této problematice, se nazývá „Dítě na cestě k dospělosti“. Zabývá se aktivitami, které rozvíjejí kompetence potřebné pro samostatný život dětí a podpůrnými činnostmi zařízení při přechodu mladých dospělých do samostatného života. Standardy obsahují část nazývanou „Ukončování péče“, která uvádí čtyři standardy zaměřené na přípravu dětí na samostatný život. Mezi zásadní požadavky standardů řadíme, aby dětské domovy měly zpracované postupy ukončování péče a přípravy na samostatný život.

4.2 Příprava na samostatný život

Dítě je připravováno průběžně na samostatný život. Zařízení dbá na to, aby bylo dítě vedeno k samostatnosti, aby bylo odpovědné za své denní povinnosti, je podporováno v osvojování si potřebných životních dovedností, např. v zacházení s penězi, v organizaci svého volného času, v navazování a udržování vztahů, v zapojování se do sociální sítě, ve zvládání právních záležitostí, ve správě bankovního účtu, pojištění, spoření. To, jakým způsobem zařízení funguje, by mělo vytvářet příležitosti k tomu, aby se dítě v každodenních záležitostech rozhodovalo samostatně. Zařízení umožňuje dětem aktivně se podílet na činnostech, které souvisejí s běžným chodem zařízení. Dítě je vedeno a podporováno k aktivnímu

a svobodnému výběru školy a své budoucí kariéry respektující jeho vzdělávací možnosti. Názor dítěte na výběr školy a oboru je respektován v maximální možné míře.

Zařízení by mělo mít písemně zpracované postupy ukončování péče a přípravy na samostatný život. Pacnerová (2015, s. 32) uvádí: „*Před odchodem z péče do samostatného života je dítě provázeno v plánování a přípravě zejména těchto oblastí: vzdělávání, zaměstnání, ubytování, správa financí a možnosti finanční podpory (např. sociální dávky), jednání s úřady, péče o zdraví, přístup ke zdravotním službám a službám dalších potřebných specialistů, udržení sociálních kontaktů, vytváření nové sítě podpory a poradenství atd. Mladý dospělý obdrží seznam kontaktních míst a osob, na které se může obrátit v případě náhlých nebo krizových událostí. Na přípravách se podílí také osoba odpovědná za výchovu a další odpovědné orgány.*“

Mladý dospělý, který odchází, je nadále podporován zařízením. Je mu poskytováno poradenství, které respektuje individuální potřeby mladého dospělého a klade důraz na zachování a udržení vztahů dítěte, které si v zařízení vytvořilo. S těmito možnostmi zařízení odcházející dítě včas a srozumitelně seznamuje.

Erazimová, L. (2005) uvádí ve své publikaci, jaké sociální a komunikační dovednosti je zapotřebí děti před odchodem naučit:

- *„Komunikace: Děti je nutno naučit základní principy komunikace, která probíhá při formálních příležitostech (hledání zaměstnání, přijímací pohovor či hledání bytu). Jedná se o komunikaci s lidmi, se kterými nás nepojí žádný osobní vztah, neznáme je, a proto bývá komunikace s nimi obtížnější.*
- *Etiketa: Děti je nutno naučit základní pravidla, která se dodržují v české společnosti. Tato pravidla nám pomáhají jednoduše zvládat setkávání s dalšími lidmi. Dodržování těchto pravidel také potvrzuje a utvrzuje určitou sounáležitost – jsme součástí jedné společnosti – a to i v případě, že v daném společenském prostředí nemáme stejné postavení.*

- *Konflikty: Konflikty jsou součástí života každého člověka a více či méně ovlivňují jeho cesty, proto je vhodné umět konflikty vyřešit do zdárného konce.*
- *Obchodování s lidmi: Podle mezinárodních organizací jsou na celém světě ročně zneužívány obchodníky s lidmi více než 4 miliony osob. Obchodování s lidmi se nevyhýbá ani České republice. Proto je nutné děti na toto riziko připravit.*
- *Bydlení: Bydlení je první věc, kterou musejí děti při odchodu z dětského domova řešit. Proto je nutné děti naučit a seznámit je s možnostmi bydlení a jejich náležitostmi (nájemní smlouva, práva a povinnosti smluvních stran, nájemné a úhrada, zánik nájmu, sociální dávky – příspěvky na bydlení).“*

Jak je již zmiňováno, příprava dítěte na samostatný život musí probíhat dlouhodobě a systematicky. Rozdělujeme ji do tří fází:

První fáze přípravy: Příprava na samostatný život by měla být zahájena prvním dnem dítěte v zařízení. A to vytvořením plánu rozvoje osobnosti dítěte. S tímto programem je klient podrobně seznámen, v průběhu se podílí na jeho vyhodnocování a stanovování dalších cílů, to vše na úrovni úměrné jeho vývojovým možnostem.

Druhá fáze přípravy: Druhá fáze by měla být zahájena přidělením klíčového pracovníka (garanta), který jedinec v průběhu výchovně terapeutického procesu provází a je jeho „důvěrníkem“. Klíčový pracovník dohlíží na dodržování, průběh sociálně rehabilitačního procesu a na naplňování osobních potřeb, zájmů a cílů dítěte. Dalším cílem druhé fáze je zahrnout do výchovného procesu členy rodiny a udržovat vzájemný kontakt. Pro dítě je důležité trénovat již zmiňované dovednosti pro samostatný život, poskytovat kariérní poradenství a zvyšovat informovanost i motivaci o oblasti profesní přípravy, která pomáhá k dosažení finanční nezávislosti a zajištění vlastního příjmu po odchodu z dětského domova. Na závěr této fáze by mělo proběhnout loučení s institucí, má dvě části a to: terapeutickou (loučení s klíčovými osobami, předání zpětné vazby a důležitých kontaktů) a rituální (loučení s ostatními členy instituce).

Třetí fáze přípravy: Třetí fáze je zaměřena na preventivně-terapeutické provázení jedince po odchodu ze zařízení. Měla by existovat návazná ambulantní služba, která poskytuje poradenskou činnost pro mladého dospělého, který se nachází sám ve vlastním životě. S jejími pracovníky by mělo být dítě seznámeno již v zařízení. Ukončení spolupráce může být na základě naplnění cílů. Pokud je spolupráce ukončena a dotyčný potřebuje nadále pomoci, je možné „zakázku“ upravit (L. Běhounková 2012, s. 155–157).

V oblasti vstupu do života Běhounková (2015, s. 158–159) uvádí tyto identifikovatelné, nejproblematičtější oblasti:

- *„Sociální nepřípravenost (obtíže s hledáním a udržením práce, svůj vliv má také nižší průměr vzdělání oproti vrstevníkům vyrůstajících v biologické rodině, schází samostatnost při řešení životních situací).*
- *Ekonomická nesamostatnost (hledání bydlení a možnosti bydlení zaplatit).*
- *Absence emocionální podpory (zároveň po odchodu ze zařízení nemá mladý dospělý ochranu před biologickou rodinou či partou).“*

4.3 Následná pomoc, podpora po odchodu z dětského domova

Přechod mladého dospělého z institucionálního zařízení do samostatného života je pokaždé velmi náročná životní situace, která klade vysoké nároky na adaptabilitu, emoční stabilitu a kritické myšlení. Jak již je zmiňováno, následná pomoc by měla být součástí přípravného programu dítěte na odchod z institucionálního zařízení. Ohled je brán na pohlaví jedince, věk, vyzrálost, zdravotní stav, rodinnou situaci a na mnoho dalších aspektů. Do procesu přechodu je nutné zapojit poradenství a podporu, s cílem předejít vykořisťování a další institucionalizaci.

Problematika odchodu dětí z dětského domova je mnohem více předmětem zájmu neziskových organizací a spolků, než státem garantovaných služeb poskytovaných v rámci resortu MPSV a MŠMT.

Příklady některých projektů:

„Začni správně“: Cílem projektu je vytvoření funkčního systému integrace mladých dospělých, kteří opouštějí dětské domovy a pěstounskou péči. Poskytovaná je individuální pomoc při hledání práce, bydlení, řešení finanční situace a v oblasti osobního rozvoje. Vytvářena je komunita mladých lidí z dětských domovů a pěstounské péče. Poskytují e learningové materiály zdarma. Důležitá je inspirace k zodpovědnosti a proaktivitě (Začni správně).

„Patron“: V projektu je podporována schopnost mladých mužů vyrůstajících v zařízeních náhradní výchovy ve věku 17–21 let začlenit se do společnosti, včetně získání a udržení si zaměstnání. Patroni vytváří mladým mužům často chybějící model pozitivního mužského vzoru, předávají jim své zkušenosti a jsou jim podporou při vstupu do běžného života (iPatron).

„Život nanečisto“: Cílem projektu je připravit dospívající mládež vyrůstající v zařízeních náhradní výchovy na přechod z ústavní péče do samostatného života. Prvním stupněm jsou intervence v klientských zařízeních. Ve druhé fázi absolvuje mládež z klientských zařízení (ve věku 15–25 let) interaktivní třimodulový seriál víkendových kurzů mimo prostředí dětského domova, během něhož je zkušební a kvalifikovaní lektoři, psychologové a pedagogové prakticky seznamují s nejrůznějšími rizikovými situacemi, s nimiž se pravděpodobně setkají po opuštění domovského zařízení. Každému z kurzů předchází komunikace se speciálními pedagogy klientských zařízení a důkladná příprava týmu na konkrétní osobnosti dětí (Múzy dětem).

Zákon č. 108/2006 Sb. stanovuje většinu služeb následné podpory a péče pro mladé dospělé opouštějící zařízení:

Doprovázení: Jedná se o podporu, která je aplikovaná při řešení praktických situací (např. pomoc při uplatňování oprávněných nároků, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, doprovod na úřadech, hledání zaměstnání atd.).

Ubytování: Je to druh služby sociální prevence, která zabraňuje sociálnímu vyloučení mladých dospělých opouštějících institucionální zařízení a pomáhá jim překonat jejich nepříznivou sociální situaci. Ubytování je možné poskytnout v azylových domech, domech na půl cesty, centrech sociální pomoci, intervenčních centrech i ubytovnách. Tyto typy ubytování poskytují různé typy služeb. Výběr vhodného ubytování závisí na dosažené samostatnosti mladého dospělého. Domy na půl cesty poskytují navíc trénink dovedností pro život, podporu vzdělání, zprostředkování kontaktu s odborníky i komunitou. Dále pomáhají při uplatňování práv, obstarávání osobních záležitostí, pomoc v životní orientaci a podporu při nacházení hodnotového systému.

Přímé zaopatření: Poskytuje se osobám, které nejsou schopny se samostatně o sebe postarat a potřebují pomoc jiné fyzické osoby např. z důvodů zdravotních (domovy se zvláštním režimem, domovy pro osoby se zdravotním postižením) a na přechodnou dobu lze pomoc poskytnout i osobám závislým na návykových látkách či duševně nemocným, kteří mají zájem o znovuzачlenění (L. Běhounková 2012, s. 164–166).

Shrnutí

Teoretická část bakalářské práce nás v první části seznamuje s legislativou ústavní, ochranné výchovy, s jejím výkonem ve školských, výchovných zařízeních. Nastiňuje pozitivní i negativní pohled na funkci ústavů.

Ve druhé části se zaměřuje na dětský domov jako zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, jeho činnost, prostředí, práva a povinnosti dětí. Byla zde charakterizována i vývojová specifika dětí v určitém věku.

V předposlední části se autorka bakalářské práce zabývá určitými neblahými specifiky jedinců, kteří vyrůstají v ústavní výchově. Jsou zde popsány negativní účinky a působení dlouhodobého pobytu v ústavní výchově.

Poslední část se zaměřuje na přípravu dětí z dětského domova na samostatný život a následnou pomoc po odchodu z dětského domova. Byly zde vymezeny jednotlivé fáze přípravy na samostatný život a nastíněny projekty a organizace, které se odchodem dětí z dětského domova zabývají. Je zde možné si všimnout nedostatečné legislativní opory této přípravy a následné podpory dětí, které opouštějí dětský domov ze strany státu.

Praktická část této bakalářské práce pojednává o reálné přípravě dětí na samostatný život, informovanosti dětí o následné pomoci a především o jejich pocitech a postojů, v konkrétním nejmenovaném dětském domově.

5 Výzkum

Cílem praktické části je zjistit co nejvíce informací, jak jsou děti v dětském domově připraveny na samostatný život. Co vše jejich následný samostatný život ovlivňuje, jaké mají představy, pocity a obavy z budoucího života mimo dětský domov. Sběr informací je připraven prostřednictvím rozhovorů se čtyřmi dospívajícími dětmi z jednoho nejmenovaného dětského domova a analýzou interních dokumentů týkajících se konkrétních dětí či obecných informací, které se zaměřují na přípravu a plánování odchodu dětí z dětského domova.

Příprava na odchod z dětského domova a samotné vypořádání se s tím záleží na mnoha aspektech, které jsou součástí každého individua dítěte, ale i samotného dětského domova. Každé dítě má individuální charakter, povahu, potřeby, zájmy, emoční a psychickou zdatnost a především rodinu, která se zdá být v pozadí, i když tomu tak mnohdy není. Všechny tyto činitele formují osobnost člověka a uzpůsobují jeho chování v určitých situacích. Tudíž každé dítě bude odlišně vnímat, prožívat a připravovat se na odchod z dětského domova. I samotný dětský domov má své vedení a svůj individuální vnitřní řád, směrnice a normy, kterými se řídí. Tudíž průběh života v dětském domově a přípravy na odchod mohou být odlišné a jinaké v závislosti na podmínkách v určitém dětském domově.

Zvolila jsem si toto téma mé bakalářské práce, abych zjistila, jak se děti připravují v konkrétním dětském domově a jakými pocity, názory a přesvědčeními oplývají konkrétní děti. Avšak osudy a příběhy dětí v dětských domovech jsou často velmi podobné a založené na stejném základě.

Tímto tématem se zabývaly některé bakalářské a diplomové práce, jako například práce od Hany Krupičkové (Krupičková, 2017) nebo Jitky Válkové (Válková 2017). V období od března 2012 do března 2014 byla Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky řešitelem projektu ABECEDA aneb „První kroky do života“. Všechny práce poukazují na to, že integrace dětí z ústavní výchovy je obtížná. V letech 2014–2015 byl realizován agenturou Ipsos rozsáhlý výzkum na téma „Potřeby dětí při

odchodu z DD“. Zkoumal obavy a představy dětí před opuštěním dětského domova (Ipsos, 2015).

V České republice probíhaly také rozsáhlejší výzkumy, které se spíše věnovaly úspěšné integraci dětí z dětského domova do společnosti po odchodu z DD a zabývaly se i následnými příčinami jejich selhávání. Jedním z významných výzkumů, který můžeme na toto téma zmínit, je výzkumná práce prof. PhDr. Zdeňka Matějčka, PhDr. Věduny Bubleové a PhDr. Jiřího Kovaříka z roku 1997, kteří sledovali vývoj 60 dětí vyrůstajících v ústavní výchově od útlého dětství po dobu 32 let. (Matějček, Kovařík, Bubleová, 1997). Vhodné je zmínit i výzkum Mgr. Jitky Gjuričové z roku 2007 „Analýza efektivity fungování systému péče o ohrožené děti“. Autorka uplatnila různé průzkumné metody, jimiž zkoumala osudy dětí, které v letech 1995–2004 opustily institucionální péči (MVČR, 2007).

Naše výzkumné šetření jsme uskutečňovali podle autorů Švaříčka a Šed'ové (2007, s. 53), kteří uvádí plán kvalitativního výzkumného šetření a jeho fáze: *„stanovení cílů výzkumu, vytvoření konceptuálního rámce, definování výzkumných otázek, rozhodnutí o metodách, zajištění kontroly kvality výzkumu, sběr dat a jejich organizace, analýza a interpretace dat, formulování závěrů do výzkumné zprávy.“*

5.1 Vymezení výzkumných otázek

Každý výzkumný projekt je tvořen výzkumnými otázkami, které představují jádro projektu. Zaměřují projekt tak, aby jeho výsledky byly v komparaci se stanoveným cílem, ukazují cestu, jak výzkum vést a konkretizují výzkumný problém.

Výzkumné otázky můžeme uspořádat dvojím způsobem. První způsob představuje volbu jedné základní otázky, která je rozdělena na několik specifických otázek. Druhým možným způsobem je stanovení více výzkumných otázek, které nemají vnitřní hierarchické uspořádání. (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 69–70).

My jsme si vybrali ten druhý způsob a určili jsme více výzkumných otázek:

1. Jak jsou děti informovány o životě mimo DD?

2. Jak jsou děti z DD vedeny a podporovány k samostatnosti?

3. Jaké mají představy či obavy o samostatném životě?

Zvolili jsme kvalitativní způsob zajišťování potřebných informací, protože naším cílem je, zjistit určité pocity, postoje, potřeby a názory respondentů. Právě kvalitativní metody nám mohou pomoci získat detailní informace, které je možno zkoumat v přirozeném prostředí respondentů v podobě standardizovaného dotazování.

5.2 Výzkumný vzorek a sběr dat

Kvalita získaných dat je velmi ovlivněna mírou důvěrnosti a otevřenosti zkoumaných respondentů vůči výzkumníkovi. Proto je velmi potřebnou součástí promyšlení výzkumného projektu a vhodného zajištění vstupu do prostředí, ve kterém se zkoumající respondenti vyskytují. Výzkumník je schopen se v terénu situovat do čtyř základních rolí: cizinec, návštěvník, zasvěcený, domorodec. Tyto různé role, jak napovídají jejich názvy, představují odlišnou míru otevřenosti zkoumajících respondentů vůči výzkumníkovi. (Švaříček a Šedřová 2007, s. 76).

V našem výzkumu je autorka bakalářské práce v roli zasvěceného, protože pracuje v dětském domově jako vychovatelka. Tudíž se zkoumajícími respondenty je v úzkém kontaktu, má k vybraným respondentům důvěrný vztah, a proto jejich míra otevřenosti může být založena na kvalitním základě. Avšak vychovatel je určitá autorita, tudíž respondenti měli dostačující odstup od výzkumníka. Proto tato role zasvěceného patří mezi nejméně riskantní s ohledem na otevřenost a určitý odstup.

Náš výzkum jsme zajišťovali standardizovanými rozhovory se čtyřmi dospívajícími dětmi ve věku 17–19 let, dále analýzou interních dokumentů nejmenovaného dětského domova a analýzou osobních spisů konkrétních zkoumaných respondentů, na které se zaměřuje plánování odchodu z dětského domova do samostatného života. Tito čtyři respondenti jsou jediní, možní a vhodní adepti pro náš výzkum, který ohraničuje potřebný věk respondentů.

Autorka bakalářské práce respondenty ujistila, že ve výzkumné části její bakalářské práce budou jejich reálná jména nahrazena pseudonymem. Při uskutečňování výzkumného šetření musí být zcela zachována anonymita, aby byla vždy dodržena etická rovina výzkumu. Tudíž data, kterými by mohl čtenář identifikovat dané zkoumané respondenty, nebudou zveřejněna. Abychom zachovali přímou autentičnost daných výpovědí, byly rozhovory doslovně přepsány viz příloha 2.

Rozhovory trvaly přibližně 25–30 minut, byly uskutečňovány v prostředí, které respondentům bylo příjemné a kde se cítili uvolněně. Na začátku jim autorka vysvětlila, čeho se bude rozhovor týkat, k čemu slouží a co bude obnášet. Sdělila jim a vysvětlila tematické celky i určité pod body rozhovoru, aby věděli, na co se jich bude ptát a nebyli nervózní viz příloha 1.

Rozhovory byly vedeny s těmito respondenty:

Marta je dívka ve věku 19 let. V dětském domově je od prosince roku 2014, tudíž od svých 14 let. Ústavní výchova jí byla nařízena kvůli nepodnětnému prostředí v rodině, kdy matka pobývala po různých ubytovnách, neměla stálé zaměstnání a otec byl ve výkonu trestu odnětí svobody, a to za spáchání násilné trestné činnosti. S matkou se často stěhovali a musela měnit i školy, což nepřidávalo na psychice dívky a vždy se to projevilo na jejím prospěchu, což uvádí ve své zprávě bývalá třídní učitelka. Marta byla umístěna do dětského domova spolu se svými třemi sourozenci, její setra je tu s ní dodnes a dva bratři jsou v náhradní pěstounské péči.

Marta prochází velmi plynule a bezproblémově ústavní výchovou. Byla v rodinné skupině, jak sama uvádí, kde neměla nikdy s nikým problém, vychovatelky i ostatní děti respektovala a ony ji. Poté byla ve cvičném bytě, kdy to vždy nebylo jednoduché vyjít s ostatními děvčaty, ale vždy si se vším poradila. Po dovršení plnoletosti uzavřela s vedením dětského domova smlouvu o dobrovolném pobytu, za účelem přípravy na budoucí povolání studiem na střední škole. Nyní Marta žije v pronajatém bytě se svým přítelem, který je v jejich vlastní režii a nespadá pod dětský domov. Avšak Marta stále pod dětský domov spadá do ukončení studia, tudíž vedení dětského domova jí přispívá na nájemné a stravování. Stále musí dodržovat

určitá pravidla dětského domova, při porušení smluvních podmínek, může být s ní smlouva o dobrovolném pobytu rozvázána Marta je velmi cílevědomá, pracovitá, empatická a zodpovědná dívka.

Ukázka rozhovoru:

Jaký problém pro tebe představovala sebeobsluha a podíl na péči o potřeby rodinné skupiny v dětském domově? Například starost o sebe. Jak to zvládáš?

Marta: *„Když jsem byla na rodinný skupině, tak bych řekla, že to tam fungovalo dobře, všichni jsme se podíleli na chodu domácnosti, protože tam byly rozděleny služby, i docela dobrovolně jsme se podíleli. Tety nás vždy vedly o to, abychom se o sebe uměli postarat, třeba zapnout pračku, roztřídit prádlo, zapnout myčku nebo umýt nádobí. I o hygienické návyky, mytí rukou.“*

A jak se teď o sebe staráš?

Marta: *„No řekla bych, že furt stejně, jak nás k tomu vedly tety, tak jsem si toho hodně odnesla, protože doma jsem to neměla, vlastně tady mi naučili ke všemu, doma jsem se třeba starala o sourozence, ale tady mi to dalo hodně ta rodinná skupina, naučili jsme se i dělat v kolektivu.“*

Jak ti to jde s financemi?

Marta: *„No já už bydlím samostatně s přítelem, ale jsem pořád vedená pod dětským domovem, protože studuju, jsem v maturitním ročníku. Dostávám polovinu příspěvku na bydlení 4500 Kč, potom příspěvek, jako bych byla na cvičném bytě na stravování 4000 Kč a 500 Kč kapesné. S přítelem máme vše napůl, takže oba se podílíme na nájmu, elektřině, poplatcích, na jídle. Mám vlastně ještě brigádu, tady v cukrárně, takže se snažím z toho šetřit, abych měla navíc, kdyby se něco stalo. Naučila jsem se šetřit, vždy jsem měla brigádu, od těch 14–15 let, protože když jsme jeli někam se školou, tak jsem si to musela zaplatit ze svého, měla jsem jen to kapesné a když jsme jeli někam, tak sem věděla, že si musím našetřit a zaplatit.“*

V jakých dovednostech vynikáš, co se týče domácích prací?

Marta: „*Tak snažím se, zvládám vařit, vařím skoro každý den, abychom měli aspoň jednou denně teplý jídlo. Na úklid si docela potrpím, to musím mít naklizeno, nepořádek nemám ráda, na to si i přítel zvyká (smích).*“

Klára je dívka ve věku 17 let. V dětském domově je od prosince roku 2014 spolu s její sestrou Martou. Ústavní výchova jí byla nařízena kvůli nepodnětnému prostředí v rodině, kdy matka pobývala po různých ubytovnách, neměla stálé zaměstnání a otec byl ve výkonu trestu odnětí svobody, a to za spáchání násilné trestné činnosti. Na Kláře a jejím psychickém stavu to zanechalo mnoho následků. Pro Kláru byl vytvořen Individuální plán ochrany dítěte. Navštěvovala ambulanci dětské psychiatrie a měla psychologickou podporu, kdy pravidelně spolupracovala s psychologkou. Klára v průběhu pobytu v dětském domově, kdy byla ještě zařazena v rodinné skupině, měla velké problémy, které vyústily k pobytu na dětské psychiatrii. Kláře odešla starší sestra a kamarádka do cvičného bytu, odešli i její bratři do pěstounské péče, toto nesla velmi těžce. Avšak hlavní příčinou bylo to, že z Kláry se stal nejstarší člen rodinné skupiny, a to nezvládla. Z tiché dívky se stala hlučná, vulgární, agresivní a drzá Klára, která šikanovala, posmívala se mladším a slabším jedincům v rodinné skupině. Tehdejší vedení rozhodlo Kláru přemístit do jiné skupiny. Toto sdělení vyústilo ve vulgární napadení vychovatelky, destrukci prostředí DD a utekla. Policie ji přivezla zpět, avšak druhý den ze školy volali, že se Klára opila, naměřili jí 0,90 promile alkoholu v krvi. Udělala to prý ze vzdoru. Psychologické vyšetření jasně poukazuje na příčinu poruch chování ve frustrovanosti, depresivních pocitech, životní nespokojenosti.

V době protestu proti přeřazení do jiné skupiny bylo Kláře 13 let. Od svých 16 let je ve cvičném bytě, kde se dala do pořádku. Chování i prospěch ve škole se velmi zlepšil a všichni si ji chválí. Avšak nadále se s Klárou pracuje. Hospodaření zvládá velmi dobře, jak po stránce zabezpečení péče i po stránce finanční. Klára je snaživé, citlivé a uvědomělé děvče.

Ukázka rozhovoru:

První otázka se zaměřuje na sebeobsluhu a podíl na péči o potřeby rodinné skupiny v dětském domově.

Klára: „Člověk musí být trochu samostatný, ne aby mu furt někdo stál za zadkem a ukazoval mu, kde je bordel, to musí udělat sám. Tak když uvidím, že je v domě nebo kolem domu nepořádek, tak půjdu sám od sebe, nebudu čekat, až mi to řekne dotyčná osoba. Člověk by měl dát znát na sobě, že je samostatný, a že by se dokázal sám o sebe postarat. Měl by jít a optat se ostatních, jestli nechtějí s něčím pomoci např. s vařením nebo jít a podívat se, co budou mít k jídlu a snažit se to uvařit, i kdyby podle nějaký kuchařky, musí dát znát na sobě, že on chce a ne ostatní, že mu řeknou, tady to udělej. Když mi řekne dotyčný, že jdeme uklidit zahradu, tak by měl a neměl by odporovat, jak ostatní říkají něco za něco. Už jsem na cvičném bytě, takže se umím o sebe postarat, uvařit, vyžehlit, vyprat a uklízím. Měli jsme služby a ty nás to naučily a zvykli jsme si, tetám jsme se snažili pomáhat.“

Jak zacházíš s financemi, zvládneš si našetřit?

Klára: „Ale jako jo, musím s tím vycházet, co nám dá paní ředitelka na měsíc, někdy to je lepší a někdy horší, ale snažím se.“

Můžeš mi říct, v jakých dovednostech vynikáš, jako je například úklid, vaření a tak dále?

Klára: „No tak vaření mě baví a myslím, že mi i jde. Nedělá mi problém vzít kuchařku, najít recept a podle toho něco uvařit. Protože jsem na oboru stravovací a ubytovací služby a tam hodně vaříme při praxi. Úklid mě už tolik nebaví, ale uklízím si na bytě, velké bordel nemám ráda.“

Jak vnímáš vzájemné vztahy v rodinné skupině?

Klára: „Na rodinné skupině by měli všichni mezi sebou vyjít vstříc a ve všem si pomáhat, neměli by se mezi sebou šikanovat, nadávat si, prostě by měli stát při sobě, když jsou taky jednou rodina, i když je to těžký s někým vyjít, ale vždy vše jde, ale trvá to. Děti, co mají společný pokoj, by si neměly hrabat do cizích věcí, měly by si všímat jen svého, a když dotyčná osoba povolí něco, tak to je jiný, než aby si to půjčil bez dovolení a vznikly zbytečné hádky. Když je někdo ze skupiny rozčilený (vzteklý), tak bychom si ho neměli všímat, protože dotyčná osoba ho tím akorát provokuje a pak má vychovatel co dělat, aby ho uklidnil.“

Ela je dívka ve věku 19 let. V dětském domově je od července roku 2004, tedy od svých 3 let. Ústavní výchova jí byla nařízena z důvodu nepodnětného rodinného prostředí,

kdy se její matka o ni a o jejího bratra nebyla schopna postarat. Své děti nechala u své matky a odešla, avšak babička Ely neměla dostatečné síly a dost finančních prostředků, aby se o malé děti postarala. Ela byla umístěna do dětského domova se svým starším bratrem. Pro velký nezáměr matky byli 2x zařazeni do registru náhradní rodinné péče. Vhodní pěstouni se i našli, ale nikdy to nedopadlo.

V 18 letech byla s Elou podepsána smlouva o dobrovolném pobytu do konce studia. Nyní se nachází ve 3. ročníku obchodní akademie. Již půl roku je ve cvičném bytě. Školní povinnosti si zvládá plnit, její prospěch je průměrný. Avšak hospodaření z pohledu vedení dětského domova a její spolubydlící, není již tak zodpovědné. Ela je velmi líná dívka, nic neudělá navíc. Spolubydlící bere bez jejího vědomí její koupené jídlo, produkty a různé hygienické prostředky a sama nic pořádného nekoupí. Neumí si uvařit kvalitní jídlo a kupuje si samé polotovary a sladkosti. Vedení dětského domova to vidí na prokazatelných účtenkách. Ela je velmi nesamostatná dívka, ve svých 19 letech není schopná si zařídit a sehnat brigádu, vždy se spoléhá na druhého člověka, který jí s tím pomůže. I když je ve cvičném bytě, s oblibou navštěvuje rodinné skupiny a tráví tam svůj volný čas. V současné době je Ela v kontaktu se svou matkou, chodí ji navštěvovat. Jak sama v rozhovoru uvádí, neví, jestli je chlapec nebo dívka, nyní se nachází ve velmi složité situaci, kdy o tom přemýšlí a zjišťuje, kdo vlastně je. Ela je velmi hodná a empatická dívka, a když chce, tak umí odvést kvalitní práci.

Ukázka rozhovoru:

První otázka je zaměřena na sebeobsluhu a podíl na péči o potřeby rodinné skupiny v DD.

např: Starost o sebe: hygiena, praní, žehlení, úklid, jídlo.

Ela: „*Tak, starám se teď sama o sebe, jsme na bytě, vařím si, uklízím si a peru si sama. Vařit moc neumím, ale zkouším si menší věci, jako je kuřecí, ale na hovězí si netroufnu.*“

Kde ses tyto věci naučila?

Ela: „*No, naučila jsem se to na rodinné skupině, žehlit taky jsem se naučila, ale do vaření jsem se moc nezapojovala, to mě nebaví, nebaví mě vařit.*“

Pamatuješ si režim v rodinné skupině, co tě to vlastně takto naučilo?

Ela: „*No, když jsme byli na starým, tak tam za nás vařili, ale pak jsme se přestěhovali na zelené baráček a tam jsme si žili jako rodina. Museli jsme si vařit, sami uklízet, prostě všechno, ale většinou to za nás dělaly tety a občas my, no. My jsme většinou pomáhali. A režim byl takový, když jsme přišli ze školy, museli jsme si udělat úkoly, převlíknout se, udělat si svačinu, potom večeři si udělat. O víkendech, když jsme vstali, pomohli jsme s obědem, pokud nebyl hotovej, uklízeli jsme, odpoledne jsme mohli jít ven nebo jsme byli doma a koukali jsme na TV nebo jsme byli na PC.*“

Tudíž podíl na zabezpečení rodinné skupiny spočíval především v úklidech?

Ela: „*Ano, tetám jsme pomáhali a dělali jsme služby večer a o víkendech.*“

Můžeš mi říct, v jakých dovednostech vynikáš, co ti jde, třeba úklid a tak dále?

Ela: „*No úklid, to jsme se naučila dobře, to mi jde. A to je všechno. Vařit neumím.*“

Jak zacházíš s vlastními financemi, naučila jsi se v rodinné skupině šetřit peníze, nebo jsi vše utrácela?

Ela.: „*No nenaučila, vše jsem utratila, teď se učím šetřit, ale taky mi to moc nejde, koupím si to a to a tři tisíce jsou fuč, ale teď s těmi penězi moc nevycházíme.*“

Kolik dostáváte na měsíc peněz a co vše si za ně platíte?

Ela: „*No 4000 Kč na všechno a 450 Kč jako kapesné. Zahrnuje to hygienické potřeby, na praní prášek, hadry různé a na oblečení různé a když se ti něco rozbije, tak musíš taky z toho to zaplatit a kredit si platím sama.*“

Dušan je chlapec ve věku 17 let. V dětském domově je se svými třemi sourozenci od září roku 2015. Ústavní výchova jim byla nařízena z důvodu nepodnětného prostředí matky. Matka s dětmi cestovala po různých ubytovnách a neměli pevné zázemí. Chlapec se nyní nachází ve 2. ročníku nižšího středního odborného vzdělávání (oboru kategorie E). Stravovací a ubytovací služby.

Z Dušana se stal velice problémový a komplikovaný chlapec, který lže, podvádí a krade. Problémy mu narůstají, lži nabaluje na další lži a okrádá své blízké přátelé a lidi kolem sebe.

Je to chlapec bez charakteru, který dělá a tváří se, jakoby se nic nestalo. Mezi jeho dobré vlastnosti můžeme zařadit nápomocnost a pracovitost, v rodinné skupině zastane mnoho práce. Léčebný program dodržuje a jezdí na pravidelné kontroly. Mezi ostatními dětmi má zvláštní postavení, kvůli lžím a krádežím. Co se týče školy, je líný, nic neudělá navíc. Dříve ho praktický nácvik bavil a byl nadšený, avšak za poslední půl rok se velmi zhoršil. Začal krást a lhát i ve školním prostředí, za jeho chování, lži, krádeže a neomluvené hodiny má podmíněčné vyloučení. Jeho matka ho v průběhu roku téměř nenavštěvuje. Mají mezi sebou ustavičné spory a hádky. Občasné víkendy tráví u dědy. V červenci 2020 Dušan dovrší plnoletosti a s velkou pravděpodobností opustí dětský domov.

Ukázka rozhovoru:

První otázka se zaměřuje na sebeobsluhu a na podíl na péči o potřeby rodinné skupiny v dětském domově, například starost o sebe (hygiena praní, žehlení, úklid, zdravotní péče).

Dušan: *„Naučil jsem se všechno tady, praní, žehlení jakoby vaření, naučil jsem se hodně věcí, než jako ve škole.“*

Co Hygienické návyky?

Dušan: *„Ano, to mám, i lékaři, chodím s tetama a naučili mě třeba tety jak brát prášky.“*

Až tu nebudeš, tak jsi schopný se o sebe postarat? Vyprat, vyžehlit, uvařit a obstarat všechny tyto věci?

Dušan: *„Ano“.*

Ted' se zeptám ještě k tomuto tématu, jak nakládáš se svými financemi, jak to vnímáš, umíš šetřit?

Dušan: *„Musím se naučit šetřit, neutrácet. Až odejdu, musím se naučit našetřit na byt a na všechno. Nenaučil jsem se šetřit.“*

Jak se podílíš na zabezpečení péče o rodinnou skupiny, co děláš proto, aby tam vše fungovalo?

Dušan: „*No tak když někdo potřebuje, tak pomůžu, udělám svačiny. Máme každý svoje služby, a když někdo chce, tak pomůžeme si navzájem. A taky někdy pomáhám malým dětem a ty mi taky pomůžou.*“

Teď mi řekni, v jakých dovednostech vynikáš, co se týče těchto domácích prací?

Dušan: „*Vaření, uklízení taky a na zahradě, když pomáhám strejdovi.*“

Nyní se zaměříme na vzájemné vztahy v rodinné skupině. Jestli tam máte k sobě vzájemný respekt, pomáháte si, spolupracujete. Nebo se i hádáte a jak to potom vyřešíte?

Dušan: „*Někdy se s bráchou hádám i s druhým kámošem, no někdy to s nima jde, i s druhou kámoškou se občas hádám.*“

Dokážeš tolerovat jejich špatné nálady, rozumíš tomu, že občas ti druzí nemají dobrou náladu?

Dušan: „*Jo dokážu.*“

Jak vycházíš s malými dětmi, pomáháš tetám s nimi?

Dušan: „*Jo, pomáhám s nima, někdy taky jsou zlobivý, ale ujde to, taky někdy neposlechnou, jako my.*“

Další data, jak probíhá postupná příprava na samostatný život a co by děti měly umět v určitém věku, autorka bakalářské práce získala analýzou interních dokumentů především z výňatku vnitřního řádu viz příloha 3 a z celoroční výchovně vzdělávací činnosti viz příloha 4.

Ve vnitřním řádu je velmi dobře a motivačně zpracován systém hodnocení dětí, opatření ve výchově a kapesné, osobní dary a věcná pomoc. Především u kapesného je patrná značná motivace, protože dětem může být pevná měsíční částka snížena, ale i zvýšena. Snížení částky je odstupňováno procentuálně 10 %, 15 % a 20 % nebo je možné udělit minimum, a to vše podle závažnosti přestupků. Všechny rodinné skupiny mají tento výňatek z vnitřního řádu vyvěšený na nástěnce, součástí jsou i práva a povinnosti dětí. Děti s obsahem interních pravidel byly seznámeny a mají k nim každodenní přístup. Součástí vnitřního řádu jsou činnosti v rámci přípravy na samostatný, plnohodnotný život po ukončení pobytu v zařízení

(sebeobsluha, soběstačnost, orientace ve společnosti a jejích projevech apod.). Z textu vnitřního řádu zmiňujeme zejména následující body:

- *„příprava bude realizována formou výchovně vzdělávacích činností (dále „VVČ“) podle ŠVP a pro každé dítě v oblasti vědomostí, schopností a praktických dovedností stanovených jednotlivými „výchovami“ (obsaženy v pracovních listech ŠVP) se zaměřením na dosažení stanovených klíčových kompetencí, které jsou rozpracovány ve třech věkových kategoriích pro všechny „výchovy“;*
- *vychovatelé budou na základě pokynu vedoucí vychovatelky průběžně zařazovat stanovená témata do měsíčních plánů VVČ a následně do týdenních programů rodinných skupin;*
- *k VVČ budou vychovatelé čerpat informace z dostupných zdrojů (odborné publikace, internet, poznatky ze seminářů ...);*
- *VVČ bude probíhat s důrazem na praktické činnosti a praktické využití;*
- *VVČ bude vždy prokazatelně podložena příslušným materiálem, pomůckami, informacemi apod.;*
- *pochopení a zapamatování předaných poznatků dětmi bude vychovateli ověřováno zejména písemnou formou (testy, dotazníky apod.);*
- *úspěšné splnění jednotlivých úkolů a dosažení příslušných kompetencí budou vychovatelé písemně evidovat v pracovních listech pro každé dítě, aby nedocházelo:*
 - a) *k neúčelnému opakovanému zařazování vychovatelem oblíbených aktivit;*
 - b) *uzavírání příslušných témat bez prokazatelné činnosti vedoucí k dosažení příslušné kompetence.“*

Součástí dokumentu „Celoroční výchovně vzdělávací činnost“ je výchovně vzdělávací plán, který znázorňuje hlavní cíle výchovně vzdělávacího procesu. A tím je poskytnout dětem kvalitní základ pro jejich budoucí samostatný život. Prioritními jsou dovednosti jako samostatnost, schopnost aktivně se zapojit do společenského života, schopnost sebeovládání,

vytváření si pracovních návyků, finanční gramotnost, úspěšné absolvování vzdělání. Tyto cíle jsou rozepisovány v rámci jednotlivých výchovných zaměření, my jsme se zaměřili na dospívající věk, který náleží k našemu výzkumu:

Osobní hygiena

„Věková skupina 15–18 let: kompletní manikúra, holení – přípravky, péče o pleť, vlasy, chrup, kosmetika – přípravky, složitější úpravy účesů, návštěva kosmetičky, kadeřnice;

Oblékání, obouvání

Věková skupina 15–18 let: základy módy, módní doplňky, výběr oděvů a obuvi dle materiálu, ceny oděvů a obuvi, uvazování kravaty, samostatný nákup oděvů a obuvi;

Péče o oděv a obuv

Věková skupina 15–18 let: prostředky na praní (prášky, aviváže, gely), údaje na oděvech pro správné praní a sušení, obsluha pračky, sušičky, žehlení všech druhů prádla, odstraňování skvrn za pomoci vhodných přípravků, dlouhodobé skladování oděvů a obuvi, oprava oděvů a obuvi vlastními silami;

Úklid, údržba domácnosti, základní domácí práce

Věková skupina 15–18 let: kompletní údržba hygienických zařízení, mytí oken, péče o nábytek, úklid kuchyně, praní a čištění bytového textilu, malování, úklid po malování, práce na zahradě (natírání apod.);

Provoz domácnosti

Věková skupina 15–18 let: finanční gramotnost, doklady domácnosti, rodinný rozpočet, plánování příjmů a výdajů domácnosti, druhy bydlení, placení služeb spojených s užíváním bytu, domu, základní vybavení domácnosti;

Doprava, cestování, zásilky, telekomunikace

Věková skupina 15–18 let: skupinové jízdné, slevy jízdného, komplexní poštovní služby, cestovní kanceláře;

Základy vaření, zdravá výživa

Věková skupina 15–18 let: druhy potravin a surovin, koření, přílohy, složení potravin, přínos pro organismus, účelnost vybavení kuchyně, manipulace kuchyňským náčiním, sestavení domácího jídelníčku – kombinace jídel, porcování masa, základy zpracování masa, příprava jídel, negativní účinky nezdravé výživy a různých diet na organismus;

Nemoc, ošetřování nemocného, zdravá životospráva

Věková skupina 15–15 let: příznaky nejznámějších chorob, základní znalosti nejběžnějších léčiv a jejich využití, existence alternativní medicíny, tišení bolesti, základy první pomoci při vážnějších poraněních, zdravotní pojištění;

Rodinná a sexuální výchova

Věková skupina 15–18 let: výběr partnera, milenecké vztahy, manželství, vztahy mezi manžely, sňatek, plánované rodičovství, antikoncepce, těhotenství, porod, péče o dítě, promiskuita, homosexualita, heterosexuality, sexuální deviace, manželské a předmanželské poradenství, selhání v manželství, rozvod, úmrtí v rodině, pohřeb, dědictví, pravidelné lékařské prohlídky;

Společenské chování

Věková skupina 15–18 let: chování k mladším, starším apod., chování muže a ženy ve společnosti, základy stolování – usazení u stolu, objednávka v restauraci, zaplacení, slavnostní tabule, taneční kurzy;

Výchova ke společnosti

Věková skupina 15–18 let: praktický styk s jednotlivými orgány státní správy, životopis, sepsání žádosti, osobní dotazník, pracovní poměr, vztah zaměstnanec a zaměstnavatel, zákoník práce, pracovní smlouva, zrušení pracovního poměru, bydlení, ubytování, přístřeší, trvalé bydliště, nájemce, nájemník, podnájemník.“

Veškeré tyto výchovně vzdělávací činnosti probíhají hromadně v rodinné skupině a jsou součástí běžného, každodenního života. Avšak aby byla podpořena a vedena individualita dítěte, je nutné určité činnosti s daným dítětem řešit individuálně a samostatně. Mnohé z těchto činností jsou plánovány v dokumentu: Program rozvoje osobnosti dítěte.

6 Analýza a interpretace dat

Po přepisu rozhovorů byla provedena analýza dat neboli kódování. „Otevřené kódování je technika, která byla vyvinuta v rámci analytického aparátu zakotvené teorie (Strauss, Corbinová in Švaříček, Šeďová, 2007, s. 211), avšak je použitelná v široké škále kvalitativních projektů. „Kódování obecně představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem. Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými fragmenty textu potom výzkumník pracuje.“ (Švaříček, Šeďová, 2007, s. 211).

Rozhovory byly rozděleny na významové celky, pomocí metody tužky a papíru byly očíslovány odpovědi respondentů a zároveň jim byly přiřazeny kódy. Poté autorka bakalářské práce vytvořila seznam všech kódů a byla potřeba jednotlivé kódy revidovat. Kódy musela přejmenovávat dle potřeby, pokud například zjistila, že tentýž jev pojmenovala dvěma výrazy. Vytvořila seznam kódů a hledala mezi nimi souvislosti a seskupila je do kategorií s přihlédnutím k výzkumnému záměru.

Kategorie:

1) Kategorie praktické dovednost

Kódy: služby, interakce s vnějším prostředím, finanční gramotnost, pracovní zkušenost, bydlení nanečisto;

2) Kategorie okolnosti

Kódy: vztah s rodinou a příbuznými, trávení volného času, vzdělání;

3) Kategorie osobní charakterové vlastnosti

Kódy: nápomocnost, tolerantnost, snaživost, závislost na DD;

4) Kategorie samostatný život

Kódy: život po odchodu z DD, pomoc od DD, projekty;

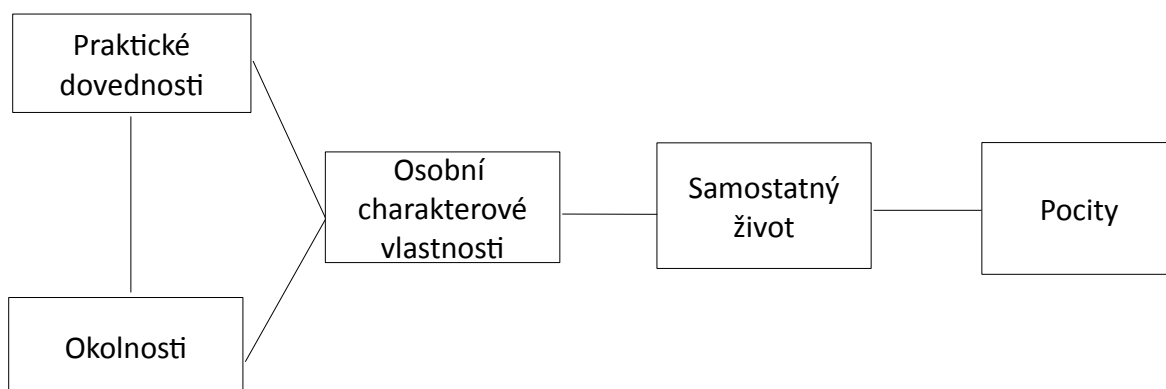
5) Kategorie pocity

Kódy: obavy, těšení.

Dále pokračovala analytickou technikou „vyložení karet“. Při této technice se uspořádají vzniklé kategorie do nějakého obrazce či linky a na základě tohoto uspořádání se sestaví text, který převypráví obsah jednotlivých kategorií (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 226).

Na základě kategorií byla vytvořena kostra analytického příběhu, který je schematicky zachycen na Obr. 1.

Obrázek 1: Kostra analytického příběhu

Výzkumná zpráva je složena z jednotlivých kategorií, které se současně stávají názvy jednotlivých kapitol. Kapitoly jsou obsaženy podrobnou deskripcí a interpretací kódů, které spadají do určitých kategorií. Jednotlivé kategorie mají mezi sebou určitý vztah a jsou zároveň návodem k nalezení odpovědi na naše výzkumné otázky. V následujících kapitolách jsou rozhovory ocitovány v tomto formátu: příklad E3 (2.–3. řádek), kde E znamená označení respondenta, 3 číslo odpovědi respondenta a v závorce je upřesněno umístění v textu odpovědi, jelikož některé odpovědi jsou rozsáhlejší.

6.1 Praktické dovednosti

Následující dvě kapitoly nám odpovídají na dvě výzkumné otázky: „Jak jsou děti informovány o životě mimo DD?“ „Jak jsou děti z DD vedeny a podporovány k samostatnosti?“

Respondenti nám uvádějí, jaké praktické činnosti běžného života ovládají, jak zvládají interakci s vnějším prostředím, jak tráví svůj volný čas, jaké mají vztahy s rodinou a co pro ně znamená vzdělání.

Služby

Výraz „služby“ zmiňují respondenti velmi často, protože službami je organizován denní chod rodinné skupiny, co se týče úklidu a přípravy stravy. Děti se tímto učí praktické činnosti spojené s chodem domácnosti a osvojují si a upevňují hygienické návyky, jak dokládají například tvrzení (M1) *„Všichni jsme se podíleli na chodu domácnosti, protože tam byly rozděleny služby. Tety nás vždy vedly o to, abychom se o sebe uměli postarat, třeba zapnout pračku, roztrídřit prádlo, zapnout myčku nebo umýt nádobí. I o hygienické návyky, mytí rukou.“* (E4) *„Ano, tetám jsme pomáhali a dělali jsme služby večer a o víkendech.“* (D5) 1.řádek *„Máme každý svoje služby.“* Tyto veškeré činnosti jsou pro děti obrovským přínosem a oceňují je během pobytu ve cvičném bytě, jak dokládají tvrzení (E2) 1. řádek *„No naučila jsem se to na rodinný skupině, žehlit taky jsem se naučila.“* nebo (K1) 9. řádek *„Měli jsme služby a ty nás to naučily a zvykli jsme si.“* Respondenti tyto praktické dovednosti zmiňují i při svých dovednostech, ve kterých vynikají např. (E5) *„No úklid, to jsem se naučila dobře, to mi jde.“* nebo (K3) 1. a 2. řádek *„Nedělá mi problém i vzít kuchařku nebo najít recept a podle toho něco uvařit.“* Svě tvrzení příkládá i (M4) *„Tak snažím se, zvládám vařit, vařím skoro každý den, abychom měli aspoň jednou denně teplý jídlo. Na úklid si docela potrpím, to musím mít naklizeno, nepořádek nemám ráda, na to si i přítel zvyká (smích).“*

Tato tvrzení respondentů nám ukazují, že nácvičku praktických dovedností věnují v DD dostatečnou pozornost. Děti v DD mnohdy zvládají více než jejich vrstevníci v běžných

rodinách. Také rozvržení denních aktivit, kterým vzniká určitý řád a režim formuje dětem chování a rozvíjí jejich schopnosti a dovednosti.

Interakce s vnějším prostředím

Do kontaktu s vnějším prostředím mimo dětský domov se respondenti dostávají minimálně, co se týče úřadů, lékařů, zařizování brigád. Respondenti uvádějí, že vždy byli doprovázeni vychovateli. Když o tom mluví, tak zmiňují především strach a stud, jak dokládají tvrzení například (D13) *„No někdy z toho mám strach. Když mi něco chybí, tak se musím přihlásit a omluvit se, nebo když jsem na praxi.“* nebo (D16) *„Styděl bych se zeptat, jestli je něco volného. Jakoby když je někdo se mnou z tet, nestyděl bych se.“* Svým tvrzením to dokládá i (E14) 2.–3. řádek *„Horší to je, když se mám jít zeptat na brigádu do obchodu, to je hrůza, to mám strach a stydím se.“* nebo (E18) *„Řešila jsem s policisty, jak jsem byla okradena, ale to jsem tam byla s tetou P. Jinak nemám zkušenost, opustku mi dělala teta a pro občanku jsem šla taky s tetou.“* Stud z lékařů řešila i Marta (M8) 1.–2. řádek *„Třeba s těma lékařema jsem měla strach, když jsem teď dovršila 18 let. Protože vždycky s námi chodila teta a já jsem takovej poseroutka.“*

Tvrzení respondentů nám dokládají, že prostor pro samostatnost a informovanost o životě mimo DD mají děti minimální. Až v 18 letech se dostávají k určité samostatnosti v těchto oblastech, a to pro děti, které opouštějí dětský domov po dovršení plnoletosti, je pozdě.

Finanční gramotnost

Respondenti se do kontaktu s penězi dostanou minimálně, pouze jen v rámci svého kapesného. Děti z DD mají na kapesné nárok ze zákona a mohou s ním nakládat dle svého uvážení. Dva respondenti uvádějí, že se nenaučili v rodinné skupině šetřit (D4) *„Musím se naučit šetřit, neutrácet. Až odejdu, musím se naučit našetřit na byt a na všechno. Nenaučil jsem se šetřit.“* nebo (E6) *„No nenaučila, vše jsme utratila, teď se učím šetřit, ale taky mi to moc nejde, koupím si to, a to a tři tisíce jsou fuč, ale teď s těmi penězi moc nevycházíme.“* Co je pro respondenty učenlivé, jak zacházet s penězi je, když jsou ve cvičném bytě, kde dostanou na měsíc určitý obnos peněz, se kterým musejí vyjít, jak uvádějí (E7) *„No 4000 Kč na všechno a 450 Kč jako kapesné. Zahrnuje to hygienické potřeby, na praní*

prášek, hadry různý a na oblečení různé, a když se ti něco rozbije, tak musíš taky z toho to zaplatit a kredit si platím sama.“ nebo (K2) *„Ale jako jo, musím s tím vycházet, co nám dá paní ředitelka na měsíc, někdy to je lepší a někdy horší, ale snažím se.“* Cvičný byt Martu posunul i do samostatného bytu s jejím přítelem, který nespadá pod dětský domov (M3) *„No já už bydlím samostatně s přítelem, ale jsem pořád vedená pod dětským domovem, protože studuju, jsem v maturitním ročníku. Dostávám polovinu příspěvku na bydlení 4500 Kč tisíce, potom příspěvek, jako bych byla na cvičném bytě na stravování 4000 Kč a 500 Kč kapesné. S přítelem máme vše napůl, takže oba se podělíme na nájmů, elektřině, poplatcích, na jídle. Mám vlastně ještě brigádu, tady v cukrárně, takže se snažím z toho šetřit, abych měla navíc, kdyby se něco stalo. Naučila jsem se šetřit, vždy jsem měla brigádu, od těch 14–15 let, protože když jsme jeli někam se školou, tak jsem si to musela zaplatit ze svého, měla jsem jen to kapesné a když jsme jeli někam, tak sem věděla, že si musím našetřit a zaplatit.“*

Z tvrzení můžeme posoudit, že v rodinné skupině děti nic nenutí si šetřit, děti mají všeho dostatek a peníze utrácejí. Avšak efektivnímu hospodaření s penězi se mohou děti naučit ve cvičném bytě, ale ne každý se na cvičný byt dostane. Například Dušan, který v červenci tohoto roku dětský domov opouští, tu šanci neměl.

Pracovní zkušenost

Všichni respondenti mají možnost chodit na brigády a osvojit si pracovní dovednosti někde jinde než v DD, ale ne každý to využil. Problém dělá již zmiňovaný stud, strach, nezáměr či nemožnost a neschopnost práci sehnat. Své praktické schopnosti mohou někteří rozvíjet ve škole. (D15) *„Teď zatím nemám brigády. Měl sem brigádu na chmelu. Kdybych si měl jít zařídit brigádu, tak se jakoby stydím zeptat.“* nebo (K8) 3.–4. řádek *„Na brigádu jsem schopná se zeptat, jako vždycky mám strach a stydím se jo, ale jde to, akorát sehnat brigádu je těžký.“* Již zmiňovaná Marta, která žije se svým přítelem, to má jasně dané (M7) 1. řádek *„Teď momentálně ho trávím především na brigádách.“* Ona v tom vidí i určitý posun v komunikaci, a ne jen příjem peněz (M8) 5.–6. řádek *„Tak brigádu mám vlastně, kde musím s lidma hodně komunikovat, to mi nedělá problém, spíš naopak mě to posouvá.“* Například respondentka Ela nevedla žádnou brigádní činnost.

Bydlení nanečisto

Dětský domov má k dispozici jeden městský byt, který se nachází mimo areál dětského domova. Cílem tohoto cvičného bytu je vést děti k větší socializaci s vnějším okolím, k určité zodpovědnosti a samostatnosti v oblasti praktických dovedností a v oblasti zacházení s finančními prostředky. Děti dostávají na měsíc určitý peněžní obnos, se kterým musejí vycházet. Tento peněžní obnos podléhá měsíční normě. Například (E1) 1. řádek „*Tak, starám se teď sama o sebe, jsem na bytě, vařím si, uklízím si a peru si sama.*“ nebo (E7) „*No 4000 Kč na všechno a 450 Kč jako kapesné. Zahrnuje to hygienické potřeby, na praní prášek, hadry různé a na oblečení různé a když se ti něco rozbije, tak musíš taky z toho to zaplatit a kredit si platím sama.*“ Určitou samostatnost, zodpovědnost a posun v komunikaci uvádí i Klára (K1) 8. řádek „*Už jsem na cvičným bytě, takže se umím o sebe postarat, uvařit, vyžehlit, vyprat a uklízím.*“ nebo (K8) 1.–2. řádek „*No dřív mi to dělalo problém, styděla jsem se a docela jsem byla i ve škole drzá, ale teď, jak jsem na cvičným, tak si spoustu věcí musím obstarat sama a zlepšilo se to.*“ Do funkcí cvičného bytu můžeme zahrnout posílení interakce s vrstevníky, tolerantnost, empatii, jak uvádí Marta (M6) „*Tam jsem se prostřídala se čtyřma holkama, ne vždy to bylo jednoduché, hlavně na začátku. Naučit se s nimi žít, každý je jiný a když s nimi mám sdílet společný prostor, naučit se jeho návyky a skloubit to, ale vždy jsme si vše vyříkali a vyřešilo se to, když byl nějaký problém.*“

Z odpovědí respondentů je zřejmé, jak cvičný byt je prospěšný a připravující na opravdový samostatný život.

6.2 Okolnosti

Okolnosti, které vyplývají z rozhovorů s respondenty, ovlivňují jejich přípravu na samostatný život, samostatný život jako takový a určitým způsobem ovlivňují jejich osobní charakterové vlastnosti.

Vztah s rodinou a příbuznými

Všichni naši respondenti mají své rodiny, biologické rodiče a příbuzné, se kterými nějaký čas žili, vyrůstali v onom prostředí a odnesli si s sebou mnoho hezkých i nehezkých zážitků,

postřehů a životních postojů. Naše respondentky Klára a Marta jsou sestry, odraz života v jejich biologické rodině se jim promítá do výběru budoucího partnera, jak samy uvádějí (M12) „*O budoucím partnerovi jsem měla určitý představy, hlavně, aby byl na mě hodný, protože jsem v rodině zažívala násilí.*“ Marta nekouká jen na svého přítele, ale myslí i na budoucnost ohledně jejich dětí a je si vědoma, co rodiče dětem předávají (M12) „*Koukala jsem, i jak se chovají jeho rodiče, jak se chovají navzájem, protože ty rodiče dítěti něco dají a pak podle toho se chovají a to pak může ovlivnit i naši výchovu, naše děti. Hlavně, aby se postaral o celou rodinu a to vím, že se na něho můžu spolehnout.*“ I její sestra Klára uvádí podobný postoj (K10) 2.–3. řádek „*A jinak by měl být hodný, srandovní, měl by mít práci, aby se dokázal o rodinu postarat.*“ nebo (K12) 4.–5. řádek „*Ale hlavně mít hodnýho kluka, abych vůbec ty děti mohla mít, nechci někoho zlýho, který se pořád válí jen doma.*“ Martin budoucí život velmi ovlivňuje její otec, jak sama uvádí má strach, co bude (M14) 1.–4. řádek „*Vezmu to s tatškou, tatka je nyní ve výkonu trestu. Za 7–8 let by měl být propuštěn a z toho mám strach. Protože si myslím, že ke mně zavítá, bude potřebovat někde bydlet. Nyní už s ním kontakt tolik neudržuji, protože jsem si uvědomila, že je to i jeho chyba, proč se tam dostal, mě je líp, když ten kontakt neudržíme, protože mě akorát stresoval.*“ U Marty si můžeme již všimnout určité psychické vyzrálosti a zdatnosti s ohledem na její vztah s matkou, uvědomuje si, co je pro ni, důležité a jaké možnosti jí byly poskytnuty (M14) 4.–7. řádek „*No a s mamkou teď vůbec kontakt neudržíme, doufám, že postupem času, až budeme stárnout, že ten kontakt navážeme, aspoň v to doufám. Já ji to ani nedávám za zlý, že jsem v dětském domově, protože já jsem ráda, ona by mi nedala to, co mi dají tady, co potřebuji, nemohla bych studovat, neměla bych takový možnosti.*“

Náš respondent Dušan má velmi blízký a úzký vztah se svými příbuznými a to především se svými prarodiči. Tráví s nimi každou volnou chvíli, velmi na ně spoléhá po opuštění DD, což pro jeho osamostatnění a oproštění se z určitého způsobu života jeho rodiny je stížené. (D19) „*Když mám volnou vycházku, tak tam jsem každý den. K dědečkovi a k babičce chodíme na víkendy nebo na prázdniny.*“ nebo (D22) 1. řádek „*No než dostuduju, tak budu bydlet u dědečka.*“ (D23) 2.–3. řádek „*Děda mi říkal, že mi pomůže s papírama na úřadech a že mi i jakoby najde byt že mi pomůže.*“ Na druhou stranu je to pro chlapce určitá útěcha,

jistota a z opuštění DD nemá obavy (D30) „*Jakoby bál jsem se poprvé, když mi paní ředitelka řekla, jestli budu odcházet, ale vím, že budu s rodinou, tak se nebojím.*“

Respondentka Ela, která je v DD nejdelší dobu od svých 3 let, je také dlouhou dobu od své matky, se kterou udržuje minimální kontakt a není to její jistota po opuštění DD (E22) 3. řádek „*Jinak nevím, k mámě asi taky nepůjdu.*“ nebo odpověď na otázku o budoucím vztahu s její matkou (E29) „*To nevím, můžeme si napsat a občas přijet za ní.*“

Z odpovědí respondentů nám vyplývá mnoho případů, jak může být jedinec pozitivně či negativně ovlivněn rodinou a jejich vztahem.

Trávení volného času

To, jakým způsobem trávíme volný čas, ovlivňuje sebekontrolu a svobodu při utváření našeho životního stylu. Naši respondenti mají stejné možnosti trávení volného času jako jejich vrstevníci, mají možnost chodit na volnočasové aktivity mimo DD. Vědí, co pro ně znamená volný čas a každý si ho tráví podle své potřeby a individuality například (K6) „*Trávení volného času by jsme měli mít až po svých pracích, aby jsme si to vůbec dovolili. Dotyčný může jít na procházku, když mu to vychovatel dovolí, může být s rodinou nebo na zahradě třeba jezdit na kole. Já chodím s kamarády ven, to je dobrej relax, pokecáme si, zasmějeme se a nebo jsem doma a nikam se mi nechce, doma taky odpočívám. Ráda jezdím i na kolečkových bruslích, to vezmu klidně i mladší holky ze skupiny a jdeme jezdit.*“ nebo (E12) 2.–3. řádek „*Ted' jsem začala chodit na brusle, ale to mě taky nebaví, ráda koukám na seriály, nebo chodím na skupiny se podívat, nebo si někdy zacvičím.*“ Dušan taktéž tráví svůj volný čas s kamarády a s rodinou (D11) 2.–3. řádek „*Tak jdu za rodinou, trávím čas s rodinou, s kamarádama. Oni se mnou chodí k dědovi, pijeme kafe a posloucháme písničky.*“

Z odpovědí respondentů je zřejmé, jaký mají vztah ke svému volnému času a jaký způsob jim vyhovuje. Na druhou stranu Marta svůj volný čas tráví pouze prací a navštěvováním prarodičů a sourozenců „*Ted' momentálně ho trávím především na brigádách, ale snažím se jezdit za babičkou, scházet se se ségrou, protože už s ní nebydlím, často se snažím brát brášky. Hlavně ta rodina a brigády, jinak zájmové aktivity nemám.*“

Vzdělání

Vzdělání a příprava na budoucí povolání je pro děti z DD velmi důležitá a závisí na tom úspěšnost integrace do společnosti po odchodu z DD. Statistické údaje ukazují, že možnost dobrovolného pobytu v DD až do ukončení přípravy na povolání využívá jen malé procento z nich. Většina dětí odchází z DD jakmile dosáhnou zletilosti. Avšak většina našich respondentů zůstává na dobrovolném pobytu a vnímají důležitost jejich vzdělání. (E9) 3. řádek *„Ale do školy musím chodit a i já navíc chci chodit do školy, je to důležité.“* Klára chce dosáhnout většího vzdělání a lépe se uplatnit na trhu práce, jak uvádí (K13) 1.-3. řádek *„No ještě jsem extra nad tím nepřemýšlela, protože tu chci ještě zůstat, chtěla bych jít ještě studovat, udělat si výučák, protože teď jsem na éčkovém oboru a myslím si, že lepší práci seženu, když budu mít výučák z háčkového oboru. Chtěla bych jít buďto na kadeřnici, nebo kuchař/číšník, tak uvidím.“* Dál chce pokračovat i její sestra Marta (M10) 1.–2. řádek *„No, já chci dělat s těma dětma, tak bych měla jít dál, zkusím si dát přihlášku na vysokou školu, když to nevyjde, tak půjdu pracovat. Mám maturitní obor, takže práci bych měla sehnat.“*

Respondent Dušan dovrší zletilosti tohoto roku v červenci a DD má opustit, zbývá mu ještě rok studia, aby dosáhl výučního listu. Určitou zodpovědnost ke vzdělání má a chce dostudovat, můžeme si všimnout i určité časové posloupnosti, jak tvrdí (D26) 1. řádek *„No než dostuduju, tak budu bydlet u dědečka a až dostuduju, tak si najdu byt a práci, jako postarat se o sebe budu muset.“* Avšak z analýzy jeho osobního spisu je zřejmé, že studium pro něho není, tak důležité, protože má podmíněčné vyloučení za podvody, krádeže a neomluvenou absenci.

6.3 Osobní charakterové vlastnosti

Cílem charakteristiky lidských vlastností je zobrazit důležité povahové rysy, schopnosti, dovednosti a záliby určité osoby. Předěšlé dvě kapitoly se podílejí na utváření a rozvíjení určitých povahových vlastností a dovedností našich respondentů, které přispívají k ovlivnění průběhu samostatného života a vnímání jeho podstaty jako takové. Helus Z., (2007, s. 20)

uvádí že: „Schopnosti mohou být využívány a jejich využíváním dále rozvíjeny, nebo naopak mohou zůstat nevyužity a podobně jako necvičený sval posléze zanikají, atrofují. O tom, zda tomu bude tak či onak, podstatným způsobem rozhoduje zaměřenost, respektive motivace.“

Nápomocnost

V DD probíhají mnohé činnosti společným úsilím, již na zmiňovaných službách se podílejí všichni stejným dílem, pomáhají si a kooperují dohromady. Respondenti to často uvádějí ve svých odpovědích, například (K1) 3.–4. řádek „*Měl by jít a optat se ostatních, jestli nechtějí s něčím pomoci např. s vařením.*“ I Dušan zmiňuje určitou kooperaci (D5) „*No tak když někdo potřebuje, tak pomůžu, udělám svačiny. Máme každý svoje služby, a když někdo chce, tak pomůžeme si navzájem. A taky někdy pomáhám malým dětem a ty mi taky pomůžou.*“ Marta vidí ve společném podílu na domácnosti, výhodu práce v kolektivu (M2) 3. řádek „*Ale tady mi to dalo hodně ta rodinná skupina, naučili jsme se i dělat v kolektivu.*“ nebo (M5) 4.–5. řádek „*Kolektiv si v podstatě udělá sám, tu atmosféru, takže si myslím, že jsme ho měli dobrý, vzájemně jsme si pomáhali a chránili se navzájem.*“

Respondenti často zmiňují pomoc „tetám“, z kladného vyjádření vyplývá určitá návaznost a blízkost vztahu mezi vychovateli a respondenty. (E3) 3. řádek „*My jsme většinou pomáhali.*“ nebo (E4) „*Ano, tetám jsme pomáhali a dělali jsme služby večer a o víkendech.*“ I Dušan se zmiňuje (D10) „*Jo, všímám si, pomáhám tetám, aby se jakoby nehádali, neublížili, třeba je někdy zklidním.*“ I Ela pomáhá s mladšími dětmi (E11) 2. řádek „*Ale tetám jsem s nimi pomáhala, protože oni jsou teď schopný tety poslat někam.*“

Nápomocnost děvčata uplatňují i ve cvičném bytě, jak tvrdí (E10) 1. řádek „*Já jsem tam s Klárou, když potřebuji pomoc s vařením, tak mi pomůže.*“

Tolerantnost

S nápomocností velmi úzce souvisí tolerantnost, kterou si respondenti během pobytu v DD postupně budovali. V rodinných skupinách bývá osm dětí různého věku, které mezi sebou musejí spolupracovat, především ti starší musejí být velmi tolerantní, jak uvádějí (E11)

1. řádek „Musela jsem s nimi vycházet, zamknout do pokoje se nemůžeme, tak abych měla klid, tak jsem šla pryč.“ nebo Klára se také zmiňuje, je pozoruhodné označení „rodina“ (K4) 1.–3. řádek „Na rodinné skupině by měli všichni mezi sebou vyjít vstříc a ve všem si pomáhat, neměli by se mezi sebou šikanovat, nadávat si, prostě by měli stát při sobě, když jsou taky jednou rodina, i když je to těžký s někým vyjít, ale vždy vše jde, ale trvá to.“

I zde si můžeme všimnout blízkého vztahu k vychovatelům, respondenti jsou tolerantní i vůči nim, jak tvrdí (M5) 1.–4. řádek „Myslím si, že nikdy jsem neměla s nikým problém, vždy sem se snažila se všemi vycházet i s tetami. Měla jsem tam někoho míň ráda, někoho víc, ale to je normální. Měla jsem tam i svou nejlepší kamarádku. Vždycky jsem k tetám chovala respekt a úctu, když se mi třeba něco nelíbilo, tak jsem se snažila to nějak přijmout, takže žádné problémy.“ nebo (K7) 4.–6. řádek „K lékaři bychom měli chodit s vážnými onemocněními, protože to taky něco stojí, i když ne, tak vychovatel si musí udělat čas na dotyčnou osobu a taky ho to stojí spoustu času a někdy i zbytečného času.“ nebo (K4) 5.–7. řádek „Když je někdo ze skupiny rozčilený (vzteklý), tak bychom si ho neměli všímat, protože dotyčná osoba ho tím akorát provokuje a pak má vychovatel co dělat, aby ho uklidnil.“

Tolerantnost a určitá míra přizpůsobivosti je pro děti, které opouštějí dětský domov velmi důležitá pro úspěšnou integraci.

Snaživost

Snaha dosahovat postupných cílů, snaha se něco nového učit je velmi prospěšná pro budoucí život, v člověku se utváří trpělivost, určitá cílevědomost a jedinci jsou schopni zhodnotit své síly a možnosti. O svém snažení vypráví i respondenti, například (E1) 2. řádek „Vařit moc neumím, ale zkouším si menší věci, jako je kuřecí, ale na hovězí si netroufnu.“ nebo (E22) 3. řádek „Budu se snažit postavit se na vlastní nohy. Obrovskou snahu a úsilí projevila Klára, když se postupně měnila a začala řešit svůj psychický stav (K5) 1.–3. řádek „No taky mi trvalo, než jsem to pochopila, byla jsem líná, nechtělo se mi, byla jsem drzá na tety a někdy i zlá na ostatní děti, nechápala jsem, že je to pro mě dobré, ale pak mi i pomohli na psychiatrii, mám občas zvláštní nálady. A teď na bytě s Elou je to v poho.“ Marta projevuje snahu, mít jednu práci (M10) 2.–4. řádek „Když maturitu neudělám,

tak mám taky spoustu nabídek, třeba v domově v Raspenavě mi říkali, když si udělám kurz, tak mohu nastoupit nebo tady v cukrárně se mnou počítá šéfová.“ Svou snahu, která se jí vyplatila, projevila v hledání a budování bytu, ve kterém je se svým přítelem (M11) 1.–4. řádek „Bylo to docela složitý, o byty je nouze, s přítelem jsme sháněli opravdu dlouho byt, skoro 2 roky. I tak ten byt je takový z nouze, že jsme ho vzali. Těžký bylo řešit ty kauce, vybavení, dalo to hodně práce, ale jsem spokojená, jak bydlíme. Především si tam všeho vážím, protože všechno jsem si tam vydřeli sami.“

Závislost na DD

Jak jsme si mohli všimnout v podkapitole „interakce s vnějším prostředím“ respondenti mají strach, stud a neradi komunikují bez svých vychovatelů.

Vlastnost, která respondentům k budoucímu samostatnému životu nepřispívá je právě určitá závislost, v našem případě na DD. Největší míry závislosti si můžeme všimnout u Eli, která je v DD od útlého věku, tudíž nejdéle a s minimálním kontaktem s rodinou. Bez lidí z DD není schopna si plánovat volný čas (E12) 1.–2. řádek „No já jsem dřív hrála fotbal za Slovan Liberec, to mě pak přestalo bavit, protože skončila moje kámoška (z DD) a to dojíždění mě nebavilo, celý den v pr.“ nebo odpověď na otázku „Tudíž více aktivit jsi měla, když jsi byla v rodinné skupině, někdo ti pomáhal vytvářet program volného času?“ (E15) „Ano, přesně tak. A to mi chybí, teď nevím, co a kam mám jít dělat.“ nebo (E31) „Netěším se na nic, radši budu pod řádem, než abych byla volná, třeba nezaplátím a půjdu ven, ale tady mám jistotu, že nám paní ředitelka dá peníze, až budu venku jistota nebude.“ U Eli si můžeme všimnout určité závislosti na přepychu, který v DD mají (E22) 2. řádek „A jinak cíl nevím, do domu na půl cesty nechci, je to tam hnusný, strašný, nechce se mi tam.“

Avšak i u ostatních respondentů se určitá závislost na DD projevuje (K13) 6.–8. řádek „Ale na druhou stranu, to mi bude taky chybět, protože se budu muset rozhodovat úplně sama, ta paní ředitelka je velká jistota a opora, kdykoliv něco potřebuju, tak pomůže, poradí a pak najednou nebude.“ nebo (M15) 3.–4. řádek „Ale spíš, že nebudu mít jistý ten příjem na placení a na to živobytí, i když máme našetřeno, ale i tak se bojím, protože stále mám tu jistotu v tom dětském domově.“ nebo (M8) 2. řádek „Vždy jsem na tu tetu spoléhala,

že bude za mě mluvit. A zničeho nic v 18, jsem si musela začít hledat lékaře a nebyla jsem z toho úplně v pohodě.“ I Dušan projevuje svou závislost na vychovatelích (D16) „Styděl bych se zeptat, jestli je něco volného. Jakoby když je někdo se mnou z tet, nestyděl bych se.“

6.4 Samostatný život

Tato kapitola se věnuje, představám a očekáváním respondentů od samostatného života po odchodu z DD. Věnujeme se i otázce podpoře jejich osamostatnění ohledně informovanosti. V této kapitole a poté v návaznosti v té poslední nalezneme odpovědi na výzkumnou otázku „Jaké mají představy či obavy o samostatném životě?“

Život po odchodu z DD

Všichni respondenti mají určitou reálnou představu, jak se mají zachovat po odchodu z DD a kam jejich první kroky budou směřovat. Ela je ještě celkem nejistá (E22) „*No chtěla bych jít k jedný kamarádce, která byla taky v DD, teď bydlí sama v Ústní nad Labem. A jinak cíl nevím, do domu na půl cesty nechci, je to tam hnusný, strašný, nechce se mi tam. Jinak nevím, k mámě asi taky nepůjdu. Budu se snažit postavit se na vlastní nohy. Chci dělat něco se psema a když mi to nevyjde, tak smůla, budu dělat v Bille.“ Klára má jasno, jak by to mělo být. U ní si lze všimnout určité zodpovědnosti a logického uvažování nad budoucím životem (K9) „*Dotyčný, když ví, že bude odcházet z děcáku, tak by si měl najít vhodnou práci, která ho uživí a nějaké bydlení, pro začátek by stačila i ubytovna, hlavně, že bude někde bydlet, teda mě by to problém nedělalo, vím, že někteří by tam nešli, se kterýma jsem se bavila, ale myslím si, že je důležitý hlavně někde být a až si člověk našetří, tak pak může jít do lepšího. A tak to je i s prací, pro začátek je důležitý, aby nás to uživilo, abychom vše poplatili, jako je nájem, paušál, jídlo, hygiena, drogerie, elektřina. Důležitý je když by šel dotyčný žádat o práci, měl by udělat první dojem na zaměstnance.“**

Dušana kroky nejprve budou směřovat k jeho rodině, až poté plánuje osamostatnění (D22) „*No, než dostuduju, tak budu bydlet u dědečka a až dostuduju, tak si najdu byt a práci, jako postarat se o sebe budu muset.“* nebo (D23) „*Teď tady moc nenajdu byt, všechno je moc obsazený, ale nájem může stát třeba 8 tisíc, elektřina, voda, nájem, všechno si budu muset*

najít sám, děda mi říkal, že mi pomůže s papírama na úřadech a že mi i jakoby najde byt, že mi pomůže.“

Naše respondentka Marta již samostatně žije se svým přítelem, avšak stále spadá pod dětský domov a s opuštěním také řeší určité záležitosti (M9) *„Práci teď docela řeším a mám z toho strach, bojím se té změny, několik let jsem chodila do školy a věděla jsem, že to bude to samý. Nevím co od té práce čekat, kam se jít zeptat, jak ji sehnat a jak se to vlastně dělá, ale věřím, že to bude dobré.“*

Osamostatnění a odchod z DD je velmi individuální záležitost a záleží na mnohých zmiňovaných okolnostech, které respondenty ovlivňují.

Pomoc od DD

Respondenti často zmiňují DD jako záchranný bod, na který se obrátit v případě určité nouze. Zmiňují především vychovatele a vedení DD (K14) 6.–7. řádek *„Jinak bych se určitě mohla zeptat tet nebo paní ředitelky, ty by mi určitě poradily.“* nebo (K13) 8.–9. řádek *„Ale zase vím, kdybych potřebovala třeba poradit, že bych za ní mohla jít, to vím.“* I Ela má svou jistotu v DD. Takto odpověděla na otázku *„Víš jak to chodí s pronájmem bytu, co se týče financí a tak dále?“* (E23) *„Ne. (smích). Asi ne, nevím, to je hodně přede mnou. Dyžtak se zeptám někoho a ten mi poradí, třeba tety tady z DD.“*

Dušan odkazuje svou informovanost na vedení DD (D34) *„Ano vím, i paní ředitelka mi říkala, když budu chtít, že mě vezme se podívat do azylového domu, domu na půl cesty.“*

Z výpovědí je zřejmé, že se s vychovateli nebo vedením DD respondenti mohou bavit, informovat se, avšak není zde zřejmá určitá systematická a souvislá práce.

Projekty

Projekty jsou aktivní činnosti různých neziskových organizací, které mají za cíl doprovázet děti k samostatnosti a k úspěšnému začlenění. Z výpovědí respondentů je zřejmé, že tyto projekty jsou účelově a systematicky propracované.

Ela na jeden takový projekt také spoléhá (E32) „*No nepomáhá, ale zeptala bych se I., to je jedna paní z projektu „Dejme šanci dětem“, je to o tom, aby děti z DD měly lepší život, když odejdou.*“ nebo (E34) „*Nevím o ničem jiném, spoléhám na tento projekt.*“ Kláře je nápomocen projekt i nyní (K8) 4.–5. řádek „*Teď nám shání brigádu Iveta, to je jedna paní z takového projektu.*“ Spoléhá na ní i při určité pomoci ohledně odchodu z DD a vidí v tom velké pozitivum (K14) 2.–5. řádek „*Ta je z projektu „Dejme šanci dětem“, pomáhají s odchodem dětí z děčáku, nebo takových projektů je více, takže na toto se můžeme spolehnout. Jezdíme s tou Ivetou na různé semináře, setkání, je tam vždy hodně dětí z děčáků a je to dobrý, dozvíme se vždy různé, důležité informace, který se právě hodí k tomu odchodu, co a jak, tak to je opravdu dobrý.*“ I Marta vidí pozitivum v projektech, které jsou nápomocny dětem při odchodu (M17) „*Měli jsem různé projekty v dětském domově, třeba nadační fond Veroniky Kašákové, to je slečna, co byla taky dřív v dětském domově a dává přednášky, nabízí patronství, to jsou lidi, kteří naváží s tím dítětem vztah a podporují ho i po odchodu z dětského domova, protože ty děti mohou být úplně samy. I další organizace nám nabízely projekty, patronství. I domy na půl cesty jsou, který jsou super pro děti, který nikoho nemají.*“

Navzdory informovanosti respondentů o projektech a těchto organizacích, tak Dušan neví. Takto odpověděl na otázku ohledně nějakého poradenství (D37) „*Nevím.*“

Zde je zřejmé, že záleží i na iniciativě určitých jedinců. U Dušana je zjevné upnutí na svou rodinu a nezájem vůči ostatním informacím.

6.5 Pocity

Když dítě vstupuje do samostatného života, je to náročná životní etapa pro každého jedince. Pro děti z DD je to obrovský krok do neznáma. Z jejich průběžných odpovědí je zřejmé, jaký stres to pro ně činí.

Obavy

Respondenti často zmiňují své obavy ze samostatného života, například (E30) „*Strach, že něco zkazím a budu na ulici, a to nechci být, že budu mít málo peněz.*“ nebo (E31) 1.–2. řádek „*Netěším se na nic, radši budu pod řádem, než abych byla volná, třeba nezaplátím*

a půjdu ven.“ I Klára má své obavy (K13) 4.–5. řádek „A jinak strach mám, až jednou odejdu, protože nikdo za mnou stát nebude, jo mám ségru, která by mi pomohla, vím, že bych klidně mohla bydlet u ní, ale stejně strach je.“ I Marta, která již se svým přítelem žije, tak určitý strach má (M15) „To teď v současné době docela řeším, nevím, jak to bude s tou vysokou. Protože druhý den po předání vysvědčení musím odejít. Tak mám strach. Ani nevím, proč mám strach, protože to bydlení máme, mám přítele, mám se na koho spolehnout, ale spíš, že nebudu mít jistý ten příjem.“ Respondent Dušan velké obavy neprojevil, ten se spoléhá na svou rodinu (D30) „Jakoby bál jsem se poprvé, když mi paní ředitelka řekla, jestli budu odcházet, ale vím, že budu s rodinou, tak se nebojím.“

Těšení

Respondenti byli tázáni, zda se na něco těší, až opustí dětský domov. Odpovídali různorodě. Dušan se těší až bude se svou rodinou a přítelkyní (D33) „No až budu s tou rodinou a s přítelkyní.“ Klára se na jednu stranu těší až nebude pod určitým řádem (K13) 5.–6. řádek „A těším se, no nevím, asi na tu volnost, že mě nikdo nebude, říkat, co mám dělat.“ I Marta má svůj cíl, na který se těší (M16) „No těšila jsem se na ten byt, a to už se mi splnilo, těším se na svoji vysněnou práci ve školce, že už třeba nebudu studovat.“ Jediná Ela se netěší na nic (E31) 1. řádek „Netěším se na nic, radši budu pod řádem, než abych byla volná.“

Diskuze

V návaznosti na cíl výzkumu byla provedena analýza rozhovorů, kdy byly hledány odpovědi na výzkumné otázky, které si autorka bakalářské práce stanovila v úvodu praktické části.

První dvě kapitoly „Praktické dovednosti“ a „Okolnosti“ se zaměřují na nácvik praktických dovedností dětí nezbytných pro samostatný život, přípravu na budoucí povolání, informovanost a interakci dětí mimo DD. Zaměřují se také na okolnosti, kterými jsou děti často ovlivněny, jako je vztah s rodinou, trávení volného času a vzdělání. Tyto kapitoly odpovídají na dvě výzkumné otázky: „Jak jsou děti informovány o životě mimo DD?“ „Jak jsou děti z DD vedeny a podporovány k samostatnosti?“ Respondenti nám uvádějí, jaké praktické činnosti běžného života ovládají, jak zvládají interakci s vnějším prostředím, jak tráví svůj volný čas, jaké mají vztahy s rodinou a co pro ně znamená vzdělání. Na základě odpovědí respondentů, jsme schopni shrnout výsledky v oblasti přípravy. Rodinná skupina je určité společenství dětí a vychovatelů, kteří se snaží žít jako běžná rodina. Všichni se podílejí společně na chodu domácnosti, tudíž děti zastávají mnoho domácích prací, mnohdy více a lépe než jejich vrstevníci. V čem děti mají velký nedostatek, je sociální interakce s vnějším prostředím mimo DD, co se týče komunikace s úřady, lékaři i zařizování brigádní činnosti. Respondenti často uvádějí stud a strach. Dalším nedostatkem je hospodaření s financemi, kde mají děti velké mezery. V rodinné skupině mají přístup pouze ke svému kapesnému, se kterým nakládají podle svého uvážení. Co se týče interakce a finanční gramotnosti je zřejmé, že zde mají děti velké nedostatky. Prostor pro samostatné a zodpovědné jednání je v tomto ohledu minimální. Jedná se o nejslabší místo přípravy na samostatný život, který může mít negativní následek na adaptaci a sociální integraci dětí na běžný život mimo DD a ovlivnit jejich ekonomickou samostatnost. Co může jejich finanční a sociální zdatnosti pomoci je cvičný byt. Život ve cvičném bytě je pro děti velmi prospěšný, dochází k osamostatnění, jak po stránce finanční i sociální. Avšak ve zkoumaném DD je problém s počtem cvičných bytů, mají pouze jeden. Dále jsou to okolnosti, které děti ovlivňují v přípravě na samostatný život i samostatný život jako takový. Z rozhovorů

vyplývá, že nejzásadnější vliv má rodina. Děti ovlivňuje život, který dříve ve své rodině žili a současné vztahy. Působí to na jejich individualitu, psychickou zdatnost, samostatnost a snahu se vymanit z dysfunkčního prostředí, jak je z rozhovorů zřejmé. Mezi ovlivňující okolnosti patří vzdělání a příprava na budoucí povolání, na kterém závisí úspěšnost integrace do samostatného života. Většina našich respondentů, zůstává na dobrovolném pobytu v DD, aby dostudovali, či případně zahájili další studium, což je pro jejich přípravu na samostatný život prospěšné. Avšak jeden respondent, odchází v dovršení zletilosti ke své rodině, kde mu zbývá dostudovat ještě jeden rok. Dalším vlivem, je způsob trávení volného času. To, jakým způsobem trávíme volný čas, ovlivňuje sebekontrolu a svobodu při utváření našeho životního stylu. Naši respondenti mají stejné možnosti trávení volného času jako jejich vrstevníci, mají možnost chodit na volnočasové aktivity mimo DD.

Další kapitola, která nám vzešla z analýzy rozhovorů, jsou „Osobní charakterové vlastnosti“. Cílem charakteristiky lidských vlastností je zobrazit důležité povahové rysy, schopnosti, dovednosti a záliby určité osoby. Předěšlé dvě kapitoly se podílejí na utváření a rozvíjení určitých povahových vlastností a dovedností našich respondentů, které přispívají k ovlivnění průběhu samostatného života a vnímání jeho podstaty jako takové. V DD probíhají mnohé činnosti společným úsilím, již na zmiňovaných službách se podílejí všichni stejným dílem, pomáhají si a kooperují dohromady, proto se u nich často objevuje vlastnost nápomocnost. Respondenti často zmiňují pomoc „tetám“, z kladného vyjádření vyplývá určitá návaznost a blízkost vztahu mezi vychovateli a respondenty. Při určité kooperaci a společném úsilí se u dětí objevuje a posiluje další vlastnost a to tolerantnost. Rodinné skupiny mají děti různého věku, tudíž starší musejí vycházet s mladšími a naopak. Další vlastnost, kterou jsme zaregistrovali v rozhovorech je snaha. Snaha dosahovat postupných cílů, snaha se něčemu novému učit, je velmi prospěšná pro budoucí život, v člověku se utváří trpělivost, určitá cílevědomost a jedinci jsou schopni zhodnotit své síly a možnosti. K určité snaze jsou jedinci vyburcováni především při osamostatnění ve cvičném bytě. Jak jsme si mohli všimnout v podkapitole „interakce s vnějším prostředím“ respondenti mají strach, stud a neradi komunikují bez svých vychovatelů. Vlastnost, která respondentům k budoucímu samostatnému životu nepřispívá, je právě určitá závislost, v našem případě na DD. Největší

míra závislosti na DD se projevuje u jedné respondentky, která je v DD od útlého věku a s minimálním kontaktem s rodinou.

Předposlední kapitola „Samostatný život“ se věnuje, představám a očekáváním respondentů od samostatného života po odchodu z DD. Zabývá se i otázkou o podpoře jejich osamostatnění ohledně informovanosti. V této kapitole a poté v návaznosti v té poslední nalezneme odpovědi na výzkumnou otázku „Jaké mají představy či obavy o samostatném životě?“ Všichni respondenti mají určitou reálnou představu, jak se mají zachovat po odchodu z DD a kam jejich první kroky budou směřovat. Někteří z nich jsou nejistí, objevuje se u nich menší míra samostatnosti, naopak někteří, přesně vědí, co a jak učiní, dokonce jedna respondentka již samostatně žije se svým přítelem, avšak je stále vedená pod dětským domovem. Z výpovědí respondentů je zřejmé, že velmi často spoléhají na pomoc od vychovatelů, vedení DD a také spoléhají na zaštiťované projekty. Respondenti uvádějí, že se s vychovateli nebo vedením DD mohou bavit, informovat se, avšak není zde zřejmá určitá systematická a souvislá práce jako u projektů.

Poslední kapitola se věnuje pocitům, které jsou zaměřeny na samostatný život. Když dítě vstupuje do samostatného života, je to náročná životní etapa pro každého jedince. Pro děti z DD je to obrovský krok do neznáma. Z jejich průběžných odpovědí je zřejmé, jaký stres to pro ně činí, proto často zmiňovanými jsou právě obavy, strach z neznáma, obavy z neúspěchu. Respondenti mají strach z nenalezení práce a s možnými vzniklými finančními problémy. Bude jim chybět jistota a denní režim, který se v rodinné skupině naučili. Respondenti byli tázáni, zda se na něco těší, odpovědi byly různé, každý si něco našel, avšak jedna respondentka odpověděla, že se netěší na nic.

Kapitola 4 Příprava na odchod z dětského domova uvádí problematiku oblasti vstupu dětí z DD do běžného života: sociální nepřipravenost, ekonomická nesamostatnost a absence emocionální podpory. Výsledky z výzkumného šetření korespondují s těmito oblastmi, autorka bakalářské práce by je doplnila o ovlivnitelnost dalších vlivů, jako je rodina, volný čas, vzdělání.

Tento výzkum byl prováděn v nejmenovaném DD s konkrétními respondenty, tudíž výsledky nelze zobecňovat na celou populaci dětí z DD.

Doporučení pro praxi

- věnovat se tématu odchodu dětí z DD více systematicky;
- zařadit do programu přípravy na samostatný život finanční vzdělávání a budovat u dětí finanční gramotnost, zapojit děti do rozpočtového plánu rodinné skupiny a ponechat jim více samostatnosti se zacházením s finančními prostředky;
- dbát na aktivní způsob trávení volného času;
- pokud je možná vzájemná spolupráce s rodinou a s „OSPODEM“;
- děti podněcovat k aktivnější interakci s vnějším prostředím, ponechat jim více samostatnosti a zodpovědnosti.

Závěr

Bakalářská práce byla zaměřena na problematiku přípravy dětí z dětských domovů na odchod do samostatného života. Klíčové zjišťování představovalo, jak jsou děti v dětském domově připravovány na samostatný život, co vše je ovlivňuje, kdo a jak děti podporuje a jak se děti před odchodem cítí.

U respondentů byla zjištěna velmi dobrá příprava na samostatný život po praktické stránce, co se týče domácích prací, dále jako kvalitní nástroj přípravy a osamocení vychází bydlení ve cvičném bytě. Velké nedostatky byly zjištěny ve finanční gramotnosti respondentů a závislosti na dětském domově. Na otázku „Co vše děti ovlivňuje“, je jednoznačná odpověď a tou je rodina. Jejich postoje a názory jsou jasné, většina má strach a obavy. Následnou pomoc vyžadují od projektů a od dětského domova. Veškeré podrobnosti byly uvedeny v analýze kvalitativního výzkumu a celkové shrnutí v diskuzní části.

Při tvorbě teoretické části se autorka bakalářské práce dobrala k překvapivému a významnému zjištění, že došlo k vytvoření Standardů kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči. Přijaté a schválené byly Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy jako metodický pokyn v roce 2015. Účelem těchto standardů je právě nastavení a udržení stejné úrovně kvality poskytované péče napříč celou Českou republikou.

Z výpovědí respondentů autorka bakalářské práce došla k závěru, který poukazuje na důležitost individuality každého jedince, na jejich charakterové vlastnosti a přístup ke světu a k sobě samému. Každý jedinec má právo a možnost si utvářet svůj vlastní život a záleží pouze na něm, jaké to bude.

Motto: *„Každý neúspěch člověka něčemu naučí, pokud se chce nechat poučit“*
(Charles Dickens).

Seznam použité literatury

- BĚHOUNKOVÁ, L., 2012. *Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání. ISBN 978-80-87652-87-9.
- ČAČKA, O., 2000. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: nakladatelství Doplněk. ISBN 80-7239-060-0.
- ERAZÍMOVÁ, L., 2005. *Z ústavu do života*. Praha: Člověk v tísní. ISBN 80-903510-4-2.
- ERIKSON, E., H., 2002. *Dětství a společnost*. Praha: Argo. ISBN 80-7203-380-8.
- GROHOVÁ, J., 2011. *Dítě v náhradní rodině potřebuje i vaši pomoc*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN 978-80-87455-06-7.
- HELUS, Z., 2007. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1168-3.
- JANSKÝ, P., 2014. *Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-534-9.
- KLINGVALL, M., 2001. *Children in Institutions*. Sweden: Danagårds Grafiska, Ödeshög. ISBN 91-7496-251-5.
- MATOUŠEK, O., 1999. *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-76-1.
- MATĚJČEK, Z., 1999. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-304-8.
- MATĚJČEK, Z., KOVAŘÍK, J. a BUBLEOVÁ, V., 1997. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum. ISBN 80-85121-89-1.
- MÜHLPACHR, P., 2001. *Vývoj ústavní péče*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-2512-3.
- PACNEROVÁ, H., 2015. *Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče* [online]. Praha: Národní ústav pro

vzdělávání. [vid. 29. 11. 2019]. ISBN 978-80-7481-138-8. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/pracoviste_pro_certifikace/Standardy_kvality_pece_o_deti.pdf

ŠKOVIERA, A., 2007. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-318-5.

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.

TRNKOVÁ, L., 2018. *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7552-864-3.

VOCILKA, M., 1999. *Dětské domovy v České republice: charakteristika jednotlivých dětských domovů*. Praha: Aula. ISBN 80-902667-6-2.

ŽUFNÍČEK, J., PACNEROVÁ, H., aj., 2012. *Vybraná témata vychovatelské praxe: inspirace pro vychovatele v zařízeních ústavní a ochranné výchovy*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání. ISBN 978-80-87652-59-6.

Zákon č.109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2002 [vid. 15. 10. 2019]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2012 [vid. 15. 10. 2019]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2006 [vid. 17. 10. 2019]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-438>

Elektronické odkazy:

ANON, 2011. Ochranná výchova. In: *Epravo* [online]. 21. 5. 2011 [vid. 17. 10. 2019]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/ochranna-vychova-7684.html>

SVP Frýdlant: Středisko výchovné péče Frýdlant [online]. [vid. 10. 11. 2019]. Dostupné z: <https://www.svpfrydlant.cz/>

MÚZY DĚTEM. Hlavní projekty. In: *Múzy dětem* [online]. [vid. 10. 12. 2019]. Dostupné z: <http://www.muzydetem.cz/projekty/#patron>

PATRON. O projektu. In: *IPatron* [online]. [vid. 10. 12. 2019]. Dostupné z: <https://ipatron.cz/o-projektu/>

ZAČNI SPRÁVNĚ. Projekt začni správně. In: *Začni správně* [online]. [vid. 10. 12. 2019]. Dostupné z: <http://www.zacnispravne.cz/>

ODBOR PREVENCE KRIMINALITY, 2007. Hodnocení systému péče o ohrožené děti. In: *MVČr* [online]. 16.10.2007 [vid. 10. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/hodnoceni-systemu-pecce-o-ohrozene-deti.aspx>

IPSOS, 2015. Jsou na odchod do běžného života připraveny děti z dětských domovů? In: *Ipsos* [online]. 24.06.2015 [vid. 22. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.ipsos.com/cs-cz/jsou-na-odchod-do-bezneho-zivota-pripraveny-deti-z-detskych-domovu>

Seznam příloh

Příloha číslo 1: Okruhy otázek

Příloha číslo 2: Rozhovory

Příloha číslo 3: Výňatek z vnitřního řádu

Příloha číslo 4: Celoroční výchovně vzdělávací činnosti

Příloha číslo 1: Okruhy otázek

1) Sebeobsluha a podíl na péči o potřeby rodinné skupiny v DD

- starost o sebe (hygiena, praní, žehlení, úklid, jídlo, zdravotní péče bez a s radou zdravotníků, nakládání s vlastními financemi, samostatnost při komunikaci s úřady, náročnost vůči sobě při docházce do školy a zaměstnání);
- podíl na zabezpečování péče o rodinnou skupinu;
- v jakých dovednostech vyniká – úklid, technická údržba interiéru a okolí budovy, vaření, práce na zahradě.

2) Vzájemné vztahy na rodinné skupině

- vzájemný respekt, pomoc a spolupráce při podílu na společných úkolech rodinné skupiny;
- tolerance odlišností v projevech, zvycích, pochopení pro oprávněné i neoprávněné sebeprosazování spolubydlících;
- schopnost vyhýbat se sporům a schopnost uklidňovat spory jiných spolubydlících.

3) Trávení volného času

- sebekontrola a svoboda při utváření životního stylu;
- míra pochopení významu účelného využívání volného času.

4) Interakce a komunikace s vnějším prostředím, mimo DD

- škola,
- brigády,
- lékaři,
- úřady,
- obchody,
- příbuzní (v současné době - rodiče, osoby blízké, bývalí známí a sousedé aj.).

5) Představa o životě po odchodu z DD

- získání a udržení práce, profesní rozvoj;
- bydlení – reálnost představ o bydlení v časové perspektivě;

- finance – reálnost a harmonie mezi utrácením a šetřením;
- odolnost v sociální oblasti – svody zneužívání vlastní svobody, špatná společnost, surrogáty a zajetí ve virtuální realitě, míra právního vědomí;
- budoucí partner – kritéria výběru a jejich souvislost s vnímáním významu míry jeho zaměření pro/anti-sociálního zejména vůči pravidlům rodiny, ale i vůči platným zákonům;
- budoucí vlastní děti a odhad vlastní schopnosti postarat se o ně;
- tolerance s osobami příbuznými (očekávaný vývoj vztahů v budoucnu se skupinami: rodiče, osoby blízké, bývalí známí a sousedé aj.);
- pocity (obavy, strach X volnost, natěšení).

6) Informovanost o následné pomoci

- záchranná síť sociálních institucí a jejich podpora, poradenství

Příloha číslo 2: Rozhovory

1. rozhovor

První otázka se zaměřuje na sebeobsluhu a na podíl na péči o potřeby rodinné skupiny v dětském domově, například na starost o sebe (hygiena praní, žehlení, úklid, zdravotní péče).

Dušan: „*Naučil jsem se všechno tady, praní, žehlení jakoby vaření, naučil jsem se hodně věcí, než jako ve škole.*“

Jaké máš hygienické návyky?

Dušan: „*Ano, to mám, i lékaři, chodím s tetama a naučily mě třeba tety, jak brát prášky.*“

Až tu nebudeš, tak jsi schopný se o sebe postarat? Vyprat, vyžehlit, uvařit a obstarat všechny tyto věci?

Dušan: „*Ano.*“

Teď se zeptám ještě k tomuto tématu, jak nakládáš se svými financemi, jak to vnímáš, umíš šetřit?

Dušan: „*Musím se naučit šetřit, neutrácet. Až odejdu, musím se naučit našetřit na byt a na všechno. Nenaučil jsem se šetřit.*“

Jak se podílíš na zabezpečení péče o rodinnou skupinu, co děláš proto, aby tam vše fungovalo?

Dušan: „*No tak když někdo potřebuje, tak pomůžu, udělám svačiny. Máme každý svoje služby, a když někdo chce, tak pomůžeme si navzájem. A taky někdy pomáhám malým dětem a ty mi taky pomůžou.*“

Teď mi řekni, v jakých dovednostech vynikáš, co se týče těchto domácích prací?

Dušan: „*Vaření, uklízení taky a na zahradě, když pomáhám strejdovi.*“

Nyní se zaměříme na vzájemné vztahy v rodinné skupině. Jestli tam máte k sobě vzájemný respekt, pomáháte si, spolupracujete. Nebo se i hádáte a jak to potom vyřešíte?

Dušan: „*Někdy se s bráchou hádám i s druhým kámošem, no někdy to s nima jde, i s druhou kámoškou se občas hádám.*“

Dokážeš tolerovat jejich špatné nálady, rozumíš tomu, že občas ti druzí nemají dobrou náladu?

Dušan: „*Jo dokážu.*“

Jak vycházíš s malými dětmi, pomáháš tetám s nimi?

Dušan: „*Jo, pomáhám s nima, někdy taky jsou zlobivý, ale ujde to, taky někdy neposlechnou, jako my.*“

Umíš se vyhýbat sporům, nebo když se někdo hádá, jestli si toho všímáš, snažíš se do toho vstoupit a pomoci jim?

Dušan: „*Jo, všímám si, pomáhám tetám, aby se jakoby nehádali, neublížili, třeba je někdy zklidním. Někdy máme své dny, ale jinak dobrý.*“

Ted' se pobavíme o trávení volného času. Jak vnímáš svůj volný čas, jak chápeš, že je pro tebe důležitý nebo není důležitý? Když máš volný čas, děláš, co máš rád, vlastně to utváří tvou osobnost.

Dušan: „*Když přijdu ze školy, udělám si povinnosti, který mám udělat, když mi teta povolí, tak jdu za rodinou, trávím čas s rodinou, s kamarádama. Oni se mnou chodí k dědovi, pijeme kafe a posloucháme písničky.*“

Máš koníčky, které tě baví, zajímají?

Dušan: „*Vaření.*“

Ted' přestoupíme k té interakci a komunikaci s vnějším prostředím, mimo dětský domov. Jak zvládáš komunikovat například ve škole, brigády, lékaři, úřady, obchod? Dělá ti problém, si samostatně něco zařídit, jak se při tom cítíš?

Dušan: „*No někdy z toho mám strach. Když mi něco chybí, tak se musím přihlásit a omluvit se, nebo když jsem na praxi.*“

A co třeba, když si jdeš zařídit něco na sekretariát?

Dušan: „*No když jdu tam, tak jako to mluvím, ale taky se stydím mluvit.*“

Jak to máš se zařizováním brigád, už si někdy měl brigádu?

Dušan: „*Ted' zatím nemám brigády. Měl sem brigádu na chmelu. Kdybych si měl jít zařídit brigádu, tak se jakoby stydím zeptat.*“

Čeho se stydíš?

Dušan: „*Styděl bych se zeptat, jestli je něco volnýho. Jakoby když je někdo se mnou z tet, nestyděl bych se.*“

Jak to funguje u lékařů?

Dušan: „*To už jsem si zvykl u lékařů, to mluvím a nestydím se.*“

Na úřadě s úředníky si již někdy jednal?

Dušan: „*Jo, jednal, to jsem tam byl sám na občance.*“

Jak komunikuješ a vídáš se s příbuznými?

Dušan: „*Když mám volnou vycházku, tak tam jsem každý den. K dědečkovi a k babičce chodíme na víkendy nebo na prázdniny.*“

Vídáš se i s jinými členy rodiny?

Dušan: „*Jo, se strejdou, tetou, sestřenicí, bratrancem, se taky vidím.*“

A co s mamkou?

Dušan: „*To taky někdy.*“

Nyní si popovídáme o představě o životě po odchodu z dětského domova. Ty budeš pravděpodobně odcházet v červenci, kdy ti bude osmnáct let. Musíš ještě dostudovat a kam půjdeš bydlet?

Dušan: „*No, než dostuduju, tak budu bydlet u dědečka a až dostuduju, tak si najdu byt a práci, jako postarat se o sebe budu muset.*“

Víš jak se pohybují ceny, nebo jak si sehnat byt?

Dušan: „*Teď tady moc nenajdu byt, všechno je moc obsazený, ale nájem může stát třeba 8 tisíc, elektrika, voda, nájem, všechno si budu muset najít sám, děda mi říkal, že mi pomůže s papírama na úřadech a že mi i jakoby najde byt, že mi pomůže.*“

Jak vnímáš budoucí partnerku, nebo máš už teď partnerku, jsi spokojený?

Dušan: „*Ano mám.*“

Jak si s ní spokojený, po stránce její povahy, jak třeba vnímá rodinu, kdyby to měla být tvá budoucí partnerka, jaké má vlastnosti, co by si chtěl třeba změnit?

Dušan: „*No chtěl bych změnit, třeba to, že někdy neposlechne a poslechne jakoby někoho jinýho, poslechne svý kamarádi.*“

Přemýšleli jste třeba o společném bydlení?

Dušan: „*Ano, ona i já, jsme nad tím přemýšleli, že bysme byli spolu. Ale ona taky musí dodělat školu.*“

Chceš mít jednu děti a svou rodinu, budeš schopný se o ně postarat i po finanční stránce, víš, co to obnáší?

Dušan: „*Jakoby teď bych se snažil vše zajistit a časem bych chtěl, ale vím, že je to těžký.*“

Jaké si myslíš, že budou vztahy s rodinou až odtud odejdeš, změní se něco nebo nezmění?

Dušan: „*U mámy se to nezmění, protože máma poslouchá víc svýho přítele než dědu, vlastně svýho tátu, zajímá se spíš o přítele než o děti.*“

Jaké máš pocity z toho odchodu, až tu nebudeš?

Dušan: „*No, bojím se, třeba že odejdu, že třeba někdo i na mě zapomene, bude mi to tady chybět, jak se o nás staraj.*“

Bojíš se něčeho?

Dušan: „*Jakoby bál jsem se poprvé, když mi paní ředitelka řekla, jestli budu odcházet, ale vím, že budu s rodinou, tak se nebojím.*“

A jak to vidíš se zaměstnáním?

Dušan: „*Strejda mi říkal, až dodělám školu, tak mi vezme do práce.*“

A teď až budeš u dědy chceš brigádu?

Dušan: „*Jako jo, šel bych, teta mi říkala, že bych mohl k ní jít.*“

Těšíš se na něco, až odtud odejdeš?

Dušan: „*No až budu s tou rodinou a s přítelkyní.*“

Jak si informovaný o následné pomoci, víš na koho se obrátit, nebo kam se jít zeptat na byt, bydlení?

Dušan: „*Ano vím, i paní ředitelka mi říkala, když budu chtít, že mě vezme se podívat do azylového domu, domu na půl cesty.*“

A chceš nebo ne?

Dušan: „*Chtěl bych se podívat.*“

Víš na koho se obrátit, o následné pomoci, slyšel si o něčem, jako jsou nějaké projekty?

Dušan: „*Mluvili jsme o tom s paní ředitelkou, že mi může pomoci každý, když se zeptám a poprosím, ale budu si muset pomoci hlavně sám, udělat vše sám.*“

A třeba o nějakém poradenství víš?

Dušan: „*Nevím.*“

2. rozhovor

První otázka je zaměřena na sebeobsahu a podíl na péči o potřeby rodinné skupiny v DD.

např: Starost o sebe: hygiena, praní, žehlení, úklid, jídlo, zdravotní péče, nakládání s vlastními financemi, samostatnost při komunikaci s úřady, náročnost vůči sobě při docházce do školy a zaměstnání. Potom mi můžeš říct, jak ses podílela na zabezpečení péče o rodinnou skupinu a v jakých dovednostech vynikáš, jako je úklid, technická údržba interiéru a okolí budovy, vaření, práce na zahradě.

Ela: „*Tak, starám se teď sama o sebe, jsem na bytě, vařím si, uklízím si a peru si sama. Vařit moc neumím, ale zkouším si menší věci, jako je kuřecí, ale na hovězí si netroufnu.*“

Kde ses tyto věci naučila?

Ela: „*No, naučila jsem se to na rodinný skupině, žehlit taky jsem se naučila, ale do vaření jsem se moc nezapojovala, to mě nebaví, nebaví mě vařit.*“

Pamatuješ si režim v rodinné skupině, co tě to vlastně takto naučilo?

Ela: „*No, když jsme byli na starým, tak tam za nás vařili, ale pak jsme se přestěhovali na zelené baráček a tam jsme si žili jako rodina. Museli jsme si vařit, sami uklízet, prostě všechno, ale většinou to za nás dělaly tety a občas my, no. My jsme většinou pomáhali. A režim byl takový, když jsme přišli ze školy, museli jsme si udělat úkoly, převlíknout se, udělat si svačinu, potom večer si udělat. O víkendech, když jsme vstali, pomohli jsme s obědem, pokud nebyl hotovej, uklízeli jsme, odpoledne jsme mohli jít ven nebo jsme byli doma a koukali jsme na Tv nebo jsme byli na PC.*“

Tudíž podíl na zabezpečení rodinné skupiny spočíval především v úklidech?

Ela: „*Ano, tetám jsme pomáhali a dělali jsme služby večer a o víkendech.*“

Můžeš mi říct, v jakých dovednostech vynikáš, co ti jde, třeba úklid a tak dále?

Ela: „*No, úklid, to jsem se naučila dobře, to mi jde. A to je všechno. Vařit neumím.*“

Jak zacházíš s vlastními financemi, naučila ses v rodinné skupině šetřit peníze, nebo si vše utrácela?

Ela: „*No, nenaučila, vše jsem utratila, teď se učím šetřit, ale taky mi to moc nejde, koupím si to a to a tři tisíce jsou fuč, ale teď s těmi penězi moc nevycházíme.*“

Kolik dostáváte na měsíc peněz a co vše si za ně platíte?

Ela: „*No, 4000 Kč na všechno a 450 Kč jako kapesné. Zahrnuje to hygienické potřeby, na praní prášek, hadry různé a na oblečení různé a když se ti něco rozbije, tak musíš taky z toho to zaplatit a kredit si platím sama.*“

Ale na jiných poplatcích se nepodílíte, jako je nájem, elektřina a tak dále?

Ela: „*To ne, to my nic takovýho neplatíme.*“

Jak vnímáš a učíš se zodpovědnosti, jako je docházení do školy, nebo když jsi měla brigádu, naučila ses nějakému režimu, jak to vnímáš?

Ela: „*No, do školy chodím, musím tam chodit, jako občas se mi nechce, ale mám strach, že přijde paní ředitelka a vynadá mi, co tu dělám. Ale když mi je špatně, tak napíšu paní*

ředitelce sms, že zůstávám doma, aby o tom věděla. Ale do školy musím chodit a i já navíc chci chodit do školy, je to důležité.“

Zeptám se tě na vzájemné vztahy v rodinné skupině, jaké to bylo a jaké je to teď na bytě? Co se týče vzájemného respektu, pomoc, spolupráce a tolerance chyb druhého člověka?

Ela: „Já jsem tam s Klárou, když potřebuji pomoc s vařením, tak mi pomůže, to jo, ale někdy mě štvě, jak se chová, je našťvaná, úplně hnusná, třeba za to někdy nemůže, ona bere ty prášky, jak se jí mění ty nálady, ale to chápu, ale jsem občas za ni na to našťvaná. Když jsem byla na skupině, tak vztahy byly dobrý, když malý děti zlobily, tak jedna přiletěla, ne hodně jako, ale když byly drzý, tak co můžeš dělat. S jedním klukem mám špatný vztah, kradl, lže, prostě špatný vztah, ale s ostatními dobrý.“

Jak si vnímala ty malé děti?

Ela: „Musela jsem s nimi vycházet, zamknout do pokoje se nemůžeme, tak abych měla klid, tak jsem šla pryč. Ale tetám jsem s nimi pomáhala, protože oni jsou teď schopný tety poslat někam.“

Zeptám se tě na trávení volného času. Dá se říci, že volným časem si vytváříme určitý životní styl, je to to, co děláme rádi ve volném čase, co chceme a co se nám líbí, určitým způsobem nás to formuje, posouvá nás to dál.

Ela: „No, já jsem dřív hrála fotbal za slovan Liberec, to mě pak přestalo bavit, protože skončila moje kámoška a to dojíždění mě nebavilo, celý den v pr. Teď jsem začala chodit na brusle, ale to mě taky nebaví, ráda koukám na seriály, nebo chodím na skupiny se podívat, nebo si někdy zacvičím.“

Tudíž více aktivit jsi měla, když jsi byla v rodinné skupině, někdo ti pomáhal vytvářet program volného času?

Ela: „Ano, přesně tak a to mi chybí, teď nevím, co a kam mám jít dělat.“

Teď se tě zeptám na komunikaci a interakci s vnějším prostředím mimo DD. Jak zvládáš komunikovat a pohybovat se v sociálních vztazích např: ve škole, shánění brigád, komunikace s lékaři, s úřady, v obchodech a komunikace s příbuznými? Začni postupně.

Ela: „No, ve škole to zvládám dobře, zajdu si za paní třídní a ta mi poradí, pomůže, nebo se zeptám paní ředitelky naší. Horší to je, když se mám jít zeptat na brigádu do obchodu, to je hrůza, to mám strach a stydím se.“

Čeho se bojíš?

Ela: „No, že jsem tam sama a spíš toho odmítnutí.“

Kdyby tam šel a byl někdo s tebou, bylo by to pro tebe lepší, kdyby ti to někdo pomohl zařídit?

Ela: „*No to rozhodně, to by bylo super, kdyby mi to někdo zařídil.*“

Jak to máš s lékaři?

Ela: „*No, teď jsem ještě nebyla nemocná, ale asi už bych musela jít sama, když sem byla na skupině, tak jsme chodili s tetou. Teď si budu muset shánět dospělého, už mi bude devatenáct a to si asi budu muset zařídit sama.*“

Komunikuješ s úřady, už jsi něco řešila s úředníky?

Ela: „*Řešila jsem s policisty, jak jsem byla okradena, ale to jsem tam byla s tetou P. Jinak nemám zkušenost, opustku mi dělala teta a pro občanku jsem šla taky s tetou.*“

A jak ti to jde v obchodech?

Ela: „*To nemám problém, nevdí mi to.*“

Jaká je tvá komunikace s příbuznými, jako jsou rodiče, příbuzní, známí, sousedé a přátelé?

Ela: „*Se sousedy se jen pozdravíme, s mámou jsem v kontaktu, zajdu tam za ní, napíšeme si. S bývalýma tetama si píšu, když mám problém, tak důvěrný tetě napíšu.*“

A máš nějaké blízké lidi mimo DD, které si tu nepotkala, třeba ze školy?

Ela: „*No, já nevím, nevím (smích), možná jo, asi jo, na brigádě u jedné paní a ve škole mám kámošku, kámošky vlastně no.*“

Nyní se tě zeptám na představu o životě po odchodu z DD? Co se týče profesního rozvoje, co budeš dělat až příští rok uděláš maturitu, jak si to představuješ dál?

Ela: „*No, chtěla bych jít k jedné kamarádce, která byla taky v DD, teď bydlí sama v Ústní nad Labem. A jinak cíl nevím, do domu na půl cesty nechci, je to tam hnusný, strašný, nechce se mi tam. Jinak nevím, k mámě asi taky nepůjdu. Budu se snažit postavit se na vlastní nohy. Chci dělat něco se psema a když mi to nevyjde, tak smůla, budu dělat v Bile.*“

Víš jak to chodí s pronájmem bytu, co se týče financí a tak dále?

Ela: „*Ne (smích). Asi ne, nevím, to je hodně přede mnou. Dyžtak se zeptám někoho a ten mi poradí, třeba tety tady z DD.*“

Máš představu o svém rozvoji v časové perspektivě?

Ela: „*Chci bydlet v bytě, mít své zvířátko a pak se uvidí, jak dopadne tamto, to s tím psychologem. Ohledně jestli jsem kluk nebo holka. Dyžtak mi doporučí, co dál.*“

Ty se nedokážeš zorientovat ve svém pohledu, zda si holka či kluk?

Ela: „Ano.“

Sama ses zeptala, že potřebuješ k psychologovi?

Ela: „No, paní ředitelce jsem řekla, že nic vlastně necítím, tak ona řekla, že je to potřeba vyřešit.“

Chtěla by si třeba děti?

Ela.: „Nedokážu si představit porod, to ne, to v žádném případě. To si radši adoptuju, nebudu rodit, nebudu jako moje máma.“

Jaké očekáváš vztahy s blízkými?

Ela.: „Bojím se, že se zavřou, tady s tetama, bojím se, že jim nebudu moct napsat.“

A jak to vidíš s mamkou?

Ela: „To nevím, můžeme si napsat a občas přijet za ní.“

A jaké máš pocity z vlastního života?

Ela: „Strach, že něco zkazím a budu na ulici a to nechci být, že budu mít málo peněz.“

Na něco se těšíš?

Ela: „Netěším se na nic se, radši budu pod rádem, než abych byla volná, třeba nezaplátím a půjdu ven, ale tady mám jistotu, že nám paní ředitelka dá peníze, až budu venku jistota nebude.“

Máš nějaké informace o budoucím životě, pomáhá ti někdo, víš na koho se obrátit?

Ela: „No, nepomáhá, ale zeptala bych s I., to je jedna paní z projektu Dejme šanci dětem, je to o tom, aby děti z DD měly lepší život, když odejdou.“

Co čekáš od té pomoci?

Ela: „No, že mi to pomůže vyřešit nějak.“

Víš o něčem jiném, na koho se obrátit?

Ela: „Nevím o ničem jiném, spoléhám na tento projekt.“

3. rozhovor

První otázka se zaměřuje na sebeobsahu a podíl na péči o potřeby rodinné skupiny v dětském domově.

Klára: „Člověk musí být trochu samostatný, ne aby mu furt někdo stál za zadkem a ukazoval mu, kde je bordel, to musí udělat sám. Tak když uvidím, že je v domě nebo kolem domu nepořádek, tak půjdu sám od sebe, nebudu čekat, až mi to řekne dotyčná osoba. Člověk by měl dát znát na sobě, že je samostatný, a že by se dokázal sám o sebe postarat. Měl by jít

a optat se ostatních, jestli nechtějí s něčím pomoci např. s vařením nebo jít a podívat se, co budou mít k jídlu a snažit se to uvařit, i kdyby podle nějaký kuchařky, musí dát znát na sobě, že on chce a ne ostatní, že mu řeknou, tady to udělej. Když mi řekne dotyčný, že jdeme uklidit zahradu, tak by měl a neměl by odporovat, jak ostatní říkají něco za něco. Už jsem na cvičným bytě, takže se umím o sebe postarat, uvařit, vyžehlit, vyprat a uklízím. Měli jsme služby a ty nás to naučily a zvykli jsme si, tetám jsme se snažili pomáhat.“

Jak zacházíš s financemi, zvládneš si našetřit?

Klára: „Ale jako jo, musím s tím vycházet, co nám dá paní ředitelka na měsíc, někdy to je lepší a někdy horší, ale snažím se.“

Můžeš mi říct, v jakých dovednostech vynikáš, jako je například úklid, vaření a tak dále?

Klára: „No tak vaření mě baví a myslím, že mi i jde. Nedělá mi problém i vzít kuchařku nebo najít recept a podle toho něco uvařit. Protože jsem i na oboru stravovací a ubytovací služby a tam hodně vaříme při praxi. Úklid mě už tolik nebaví, ale uklízím si na bytě, velké bordel nemám ráda.“

Jak vnímáš vzájemné vztahy v rodinné skupině?

Klára: „Na rodinné skupině by měli všichni mezi sebou vyjít vstříc a ve všem si pomáhat, neměli by se mezi sebou šikanovat, nadávat si, prostě by měli stát při sobě, když jsou taky jednou rodina, i když je to těžký s někým vyjít, ale vždy vše jde, ale trvá to. Děti, co mají společný pokoj, by si neměly hrabat do cizích věcí, měly by si všímat jen svýho, a když dotyčná osoba povolí něco, tak to je jiný, než aby si to půjčil bez dovolení a vznikly zbytečné hádky. Když je někdo ze skupiny rozčilený (vzteklý), tak bychom si ho neměli všímat, protože dotyčná osoba ho tím akorát provokuje a pak má vychovatel co dělat, aby ho uklidnil.“

Takže v rodinné skupině si problém s ostatními neměla a co teď na bytě?

Klára.: „No, taky mi trvalo než jsem to pochopila, byla jsem líná, nechtělo se mi, byla jsem drzá na tety a někdy i zlá na ostatní děti, nechápala jsem, že je to pro mě dobré, ale pak mi i pomohli na psychiatrii, mám občas zvláštní nálady. A teď na bytě s Elou je to v poho, někdy mě štve, protože pořádně nic nekoupí a bere si ode mě, jako je hygiena, drogerie a jídlo, to mě štve, je líná a hodně nesamostatná, ale vycházím s ní, musím.“

Zeptám se tě na trávení volného času, jak ho vnímáš, máš koníčky?

Klára: „Trávení volného času by jsme měli mít až po svých pracích, aby jsme si to vůbec dovolili. Dotyčný může jít na procházku, když mu to vychovatel dovolí, může být s rodinou nebo na zahradě třeba jezdit na kole. Já chodím s kamarády ven, to je dobrej relax, pokecáme

si, zasmějeme se a nebo jsem doma a nikam se mi nechce, doma taky odpočívám. Ráda jezdím i na kolečkových bruslích, to vezmu klidně i mladší holky ze skupiny a jdeme jezdit.“

Nyní se tě zeptám na interakci a komunikaci s vnějším prostředím mimo dětský domov. Jako je škola, brigády, lékaři, úřady, obchody a příbuzní. Jaká tam probíhá komunikace a jak ty s nimi komunikuješ, zvládáš to?

Klára: „Ve škole bychom se měli chovat slušně, nikoho nešikanovat, nenapadat učitele a ani ostatní zaměstnance, měli bychom se vyvarovat poznámkám a různým průserům. Když jde dotyčný na brigádu, tak by to měl co nejdříve oznámit vychovateli, aby se ujistil, jestli tam doopravdy bude docházet, kolik si bude vydělávat, aby měl přehled o financích a jestli má platnou smlouvu. K lékaři bychom měli chodit s vážnými onemocněními, protože to taky něco stojí, i když ne, tak vychovatel si musí udělat čas na dotyčnou osobu a taky ho to stojí spoustu času a někdy i zbytečného času. Na úřad bychom se měli jít evidovat, když jsme plnoletý, abychom nebyli zadlužený, když si člověk neví rady, tak může zajít za vychovatelem, aby mu poradil popřípadě s ním tam došel. Když jsme u rodičů nebo u příbuzných měli bychom jim pomáhat a neodporovat, se vším jim vyjít vstříc.“

A jak jde tobě tato komunikace, tady mi skvěle říkáš, jak by to mělo být, ale jak to je doopravdy u tebe?

Klára: „No, dřív mi to dělalo problém, styděla jsem se a docela jsem byla i ve škole drzá, ale teď jak jsem na cvičném, tak si spoustu věcí musím obstarat sama a zlepšilo se to, ještě mi není osmnáct let, takže se mnou chodí tety třeba k lékařům. Na brigádu jsem schopná se zeptat, jako vždycky mám strach a stydím se jo, ale jde to, akorát sehnat brigádu je těžký. Teď nám shání brigádu Iveta, to je jedna paní z takovýho projektu.“

Nyní se tě zeptám na představu o životě po odchodu z dětského domova, jako je získání a udržení práce, nějaký profesní rozvoj, bydlení, finance?

Klára: „Dotyčný, když ví, že bude odcházet z děcáku, tak by si měl najít vhodnou práci, která ho uживí a nějaké bydlení. Pro začátek by stačila i ubytovna, hlavně, že bude někde bydlet, teda mě by to problém nedělalo, vím, že někteří by tam nešli, se kterými jsem se bavila, ale myslím si, že je důležitý hlavně někde být a až si člověk našetří, tak pak může jít do lepšího. A tak to je i s prací, pro začátek je důležitý, aby nás to uживilo, abychom vše poplatili, jako je nájem, paušál, jídlo, hygiena, drogerie, elektřina. Důležitý je, když by šel dotyčný žádat o práci, měl by udělat první dojem na zaměstnance.“

Co budoucí partner a děti, jaké máš představy, chceš děti?

Klára: „Když bych šla bydlet s budoucím přítelem, tak bychom se měli domluvit na práci a nájmu, abych to neplatila vše sama a ten druhý tam nebydlel zadarmo. A jinak by měl být hodný, srandovní, měl by mít práci, aby se dokázal o rodinu postarat. Děti nevím, asi jo, nemůžu ještě takto říct, ale hlavně mít hodnýho kluka, abych vůbec ty děti mohla mít, nechci někoho zlýho, který se pořád válí jen doma.“

Myslíš, že by ses zvládla o děti postarat?

Klára: „ Já myslím, že ano, protože na skupině jsem tetám s malými dětmi pomáhala a viděla jsem, jak to má být a co vše potřebují, určitě to pak je jiný, ale myslím, že základ znám.“

Máš nějakou představu, jak se budou vyvíjet vztahy s příbuznými až odejdeš nebo blízkými osobami?

Klára: „No, já nevím, myslím si, že ne, že to bude stejné, babičku budu vídat stejně i ségru. A jinak s dalšími blízkými taky stejně, nevidím v tom rozdíl, možná se s nima budu vídat víc.“

Jaké máš pocity z odchodu z dětského domova, máš strach, těšíš se, jak na tom jsi?

Klára: „No, ještě jsem extra nad tím nepřemýšlela, protože tu chci ještě zůstat, chtěla bych jít ještě studovat, udělat si výučák, protože teď jsem na éčkovém oboru a myslím si, že lepší práci seženu, když budu mít výučák z háčkového oboru. Chtěla bych jít buďto na kadeřnici, nebo kuchař/číšník, tak uvidím. A jinak strach mám, až jednou odejdu, protože nikdo za mnou stát nebude, jo mám ségru, která by mi pomohla, vím, že bych klidně mohla bydlet u ní, ale stejně strach je. A těším se, no nevím, asi na tu volnost, že mě nikdo nebude, říkat, co mám dělat, ale na druhou stranu, to mi bude taky chybět, protože se budu muset rozhodovat úplně sama, ta paní ředitelka je veliká jistota a opora, kdykoliv něco potřebuju, tak pomůže, poradí a pak najednou nebude, ale zase vím, kdybych potřebovala třeba poradit, že bych za ní mohla jít, to vím.“

Poslední otázka je zaměřená na informovanost o následné pomoci. Víš na koho se obrátit, kdyby si potřebovala s něčím pomoci, nevěděla by sis rady?

Klára: „Když by si člověk nevěděl s něčím rady, tak může oslovit rodiče, vychovatele nebo nějakou příbuznou, právníka nebo taky tu Ivetu, jak jsem říkala, že nám shání brigádu. Ta je z projektu „Dejme šanci dětem“, pomáhají s odchodem dětí z děčáku, nebo takových projektů je více, takže na toto se můžeme spolehnout. Jezdíme s tou Ivetou na různé semináře, setkání, je tam vždy hodně dětí z děčáků a je to dobrý, dozvíme se vždy různý, důležitý informace, který se právě hodí k tomu odchodu, co a jak, tak to je opravdu dobrý. Jinak bych se určitě mohla zeptat tet nebo paní ředitelky, ty by mi určitě poradily.“

4. rozhovor

Jaký problém pro tebe představovala sebeobsluha a podíl na péči o potřeby rodinné skupiny v dětském domově. Například starost o sebe. Jak to zvládáš?

Marta: „Když jsem byla na rodinný skupině, tak bych řekla, že to tam fungovalo dobře, všichni jsme se podíleli na chodu domácnosti, protože tam byly rozdělené služby, i docela dobrovolně jsme se podíleli. Tety nás vždy vedly o to, abychom se o sebe uměli postarat, třeba zapnout pračku, roztřídit prádlo, zapnout myčku nebo umýt nádobí. I o hygienické návyky, mytí rukou.“

A jak se teď o sebe staráš?

Marta: „No, řekla bych, že furt stejně, jak nás k tomu vedly tety, tak jsem si toho hodně odnesla, protože doma jsem to neměla, vlastně tady mi naučili ke všemu, doma jsem se třeba starala o sourozence, ale tady mi to dalo hodně ta rodinná skupina, naučili jsme se i dělat v kolektivu.“

Jak ti to jde s financemi?

Marta: „No, já už bydlím samostatně s přítelem, ale jsem pořád vedená pod dětským domovem, protože studuju, jsem v maturitním ročníku. Dostávám polovinu příspěvku na bydlení 4500 Kč tisíce, potom příspěvek, jako bych byla na cvičném bytě na stravování 4000 Kč a 500 Kč kapesné. S přítelem máme vše napůl, takže oba se podělíme na nájmu, elektřinu, poplatcích, na jídle. Mám vlastně ještě brigádu, tady v cukrárně, takže se snažím z toho šetřit, abych měla navíc, kdyby se něco stalo. Naučila jsem se šetřit, vždy jsem měla brigádu, od těch 14–15 let, protože když jsme jeli někam se školou, tak jsem si to musela zaplatit ze svého, měla jsem jen to kapesné a když jsme jeli někam, tak sem věděla, že si musím našetřit a zaplatit.“

V jakých dovednostech vynikáš, co se týče domácích prací?

Marta: „Tak snažím se, zvládám vařit, vařím skoro každý den, abychom měli aspoň jednou denně teplé jídlo. Na úklid si docela potrpím, to musím mít naklizené, nepořádek nemám ráda, na to si i přítel zvyká (smích).“

Jaké byly vzájemné vztahy v rodinné skupině?

Marta: „Myslím si, že nikdy jsem neměla s nikým problém, vždy jsem se snažila se všemi vycházet i s tetami. Měla jsem tam někoho míň ráda, někoho víc, ale to je normální. Měla jsem tam i svou nejlepší kamarádku. Vždycky jsem k tetám chovala respekt a úctu, když se mi třeba něco nelíbilo, tak jsem se snažila to nějak přijmout, takže žádné problémy. Kolektiv

si v podstatě udělá sám tu atmosféru, takže si myslím, že jsme ho měli dobrý, vzájemně jsme si pomáhali a chránili se navzájem.“

A co ve cvičném bytě, když jsi byla?

Marta: „Tam jsem se prostřídala se čtyřma holkama, ne vždy to bylo jednoduché, hlavně na začátku. Naučit se s nimi žít, každý je jiný a když s nimi mám sdílet společný prostor, naučit se jeho návyky a skloubit to, ale vždy jsme si vše vyříkali a vyřešilo se to, když byl nějaký problém.“

Jak trávíš svůj volný čas?

Marta: „Teď momentálně ho trávím především na brigádách, ale snažím se jezdit za babičkou, scházet se se ségrou, protože už sní nebydlím, často se snažím brát brášky. Hlavně ta rodina a brigády, jinak zájmové aktivity nemám.“

Přestoupíme nyní na interakci a komunikaci s vnějším prostředím mimo dětský domov. Jako je škola, brigáda, lékaři, úřady. Jak tohle zvládáš?

Marta: „Třeba s těma lékařema jsem měla strach, když jsem teď dovršila 18 let. Protože vždycky s námi chodila teta a já jsem takovej poseroutka. Vždy jsem na tu tetu spoléhala, že bude za mě mluvit. A ničeho nic v 18 letech, jsem si musela začít hledat lékaře a nebyla jsem z toho úplně v pohodě, ale našla jsem si skvělou doktorku, tak už to trochu opadlo. Ve škole jsem nikdy neměla žádný problém, vždy jsem byla společenská. Tak brigádu mám vlastně, kde musím s lidma hodně komunikovat, to mi nedělá problém, spíš naopak mě to posouvá. A jinak udržuji vztah s babičkou, s bráškami a se ségrou. S tatškou jsem si občas zavolali a teď už nechci udržovat kontakt a s mamkou nejsme v kontaktu.“

Jakou máš představu o životě po odchodu z dětského domova. Co třeba profesní rozvoj, jak to zamýšlíš?

Marta: „Práci teď docela řeším a mám z toho strach, bojím se té změny, několik let jsem chodila do školy a věděla jsem, že to bude to samý. Nevím, co od té práce čekat, kam se jít zeptat, jak ji sehnat a jak se to vlastně dělá, ale věřím, že to bude dobré.“

Ty jsi teď v maturitním ročníku a co dál, jak toto zamýšlíš?

Marta: „No, já chci dělat s těma dětma, tak bych měla jít dál, zkusím si dát přihlášku na vysokou školu, když to nevyjde, tak půjdu pracovat. Mám maturitní obor, takže práci bych měla sehnat. Když maturitu neudělám, tak mám taky spoustu nabídek, třeba v domově v X mi říkali, když si udělám kurz, tak mohu nastoupit nebo tady v cukrárně se mnou počítá šéfová.“

Co bydlení, jaký byl střet s realitou, jaké si to očekávala a jaké to bylo doopravdy?

Marta: „Bylo to docela složitý, o byty je nouze, s přítelem jsme sháněli opravdu dlouho byt, skoro 2 roky. I tak ten byt je takový z nouze, že jsme ho vzali. Těžký bylo řešit ty kauce, vybavení, dalo to hodně práce, ale jsem spokojená, jak bydlíme. Především si tam všeho vážím, protože všechno jsme si tam vydřeli sami. Čekala jsem, že to bude hned, ten byt i to hledání. A jak to bude dál, no, mám výhodu, že ten byt s přítelem už máme, protože kdybych byla na cvičným bytě, tak bych si ho teď musela začít shánět, kdybych nešla na vysokou, tak bych šla z dětskýho domova pryč a to nevím, jak bych si ho tak rychle sehnala, když vidím, jaký to je. Vím, že mám babičku, ale ta je taky ráda, že bydlí. A jsem taky moc ráda, protože vím, až bude odcházet ségra, tak si ji můžu vzít k sobě, to jsem zase trochu klidnější.“

Jaké máš představy o budoucím partnerovi?

Marta: „O budoucím partnerovi jsem měla určitý představy, hlavně aby byl na mě hodný, protože jsem v rodině zažívala násilí. S tímto partnerem jsem spokojená, i to sestěhování nás posunulo dál. Koukala jsem i, jak se chovají jeho rodiče, jak se chovají navzájem, protože ty rodiče dítěti něco dají a pak podle toho se chovají a to pak může ovlivnit i naší výchovu, naše děti. Hlavně aby se postaral o celou rodinu a to vím, že se na něho můžu spolehnout. On i jeho rodiče, že přijmou mou ségru, snaží se nám pomoci.“

A co děti?

Marta: „Děti určitě chci, mám ráda děti a můžu říct, že se na ně už i docela těším. Vím, že se o ně zvládnou postarat, žádná máma nespadá učená z nebe, ale vím, co to obnáší, když jsem se starala o své sourozence.“

Máš nějaké představy o určitém vývoji příbuzenských vztahů?

Marta: „Vezmu to s tatškou, tatka je nyní ve výkonu trestu. Za 7–8 let by měl být propuštěn a z toho mám strach. Protože si myslím, že ke mně zavítá, bude potřebovat někde bydlet. Nyní už s ním kontakt tolik neudržuji, protože jsem si uvědomila, že je to i jeho chyba, proč se tam dostal, mě je líp, když ten kontakt neudržujeme, protože mě akorát stresoval. No a s mamkou teď vůbec kontakt neudržujeme, doufám, že postupem času, až budeme stárnout, že ten kontakt navážeme, aspoň v to doufám. Já ji to ani nedávám za zlý, že jsem v dětském domově, protože já jsem ráda, ona by mi nedala to, co mi dají tady, co potřebuji, nemohla bych studovat, neměla bych takový možnosti. Myslím si, že mamka má strach, proto ten kontakt neudržuje, myslí si, že ji to dávám za vinu. Chci se s ní jednou udobřit. Teď to zatím neřeším, není ten správný čas. Vídám se s bráška i se ségrou, brášky si teď o jarních prázdninách budu brát přes noc i ta jejich pěstounka, že nám to umožňuje. Se ségrou to vždy dobrý nebylo,

brala jsem to opravdu špatně, ale nechala jsem to být a ségra si to uvědomila a je to suprový teď. Ti sourozenci jsou pro mě nejdůležitější.“

Máš nějaké pocity, obavy, strach, těšení se až budeš úplně z dětského domova?

Marta: „To teď v současné době docela řeším, nevím, jak to bude s tou vysokou. Protože druhý den po předání vysvědčení musím odejít. Tak mám strach. Ani nevím, proč mám strach, protože to bydlení máme, mám přítele, mám se na koho spolehnout, ale spíš, že nebudu mít jistý ten příjem na placení a na to živobytí, i když máme našetřeno, ale i tak se bojím, protože stále mám tu jistotu v tom dětském domově.“

Těšíš se na něco?

Marta: „No, těšila jsem se na ten byt a to už se mi splnilo, těším se na svoji vysněnou práci ve školce, že už třeba nebudu studovat.“

Tak poslední téma je zaměřeno na informovanost o následné pomoci, co by si mi k tomu řekla?

Marta: „Měli jsem různé projekty v dětském domově, třeba nadační fond Veroniky Kašákové, to je slečna, co byla taky dřív v dětském domově a dává přednášky, nabízí patronství, to jsou lidi, kteří naváží s tím dítětem vztah a podporují ho i po odchodu z dětského domova, protože ty děti mohou být úplně samy. I další organizace nám nabízely projekty, patronství. I domy na půl cesty jsou, který jsou super pro děti, který nikoho nemají.“

Příloha č. 3: Výňatek z vnitřního řádu dětského domova

Organizace vzdělávání dětí

- Zařazování dětí do škol, spolupráce zařízení se školami: Před příchodem dítěte do zařízení v rámci jednání s příslušným OSPOD zjistí ředitelka, popř. sociální pracovníce údaje související se školní docházkou dítěte (druh školy, ročník, rok školní docházky, povinný jazyk, případný druh vývojové poruchy učení apod.). Před příchodem dítěte plnění povinnou školní docházku projedná ředitelka se „spádovou“ školou možnost přijetí dítěte ke studiu, pokud zákonný zástupce netrvá na umístění do školy jiné. V den zahájení školní docházky doprovází děti do dané školy vychovatelé, popř. Ředitelka. S příslušnou školou jednájí:
 - a) ve věcech zásadní důležitosti s ředitelstvím dané školy pouze ředitelka, vedoucí vychovatelka, popř. sociální pracovníce (v době zastupování ředitelky i příslušný zastupující zaměstnanec),
 - b) v běžných věcech týkajících se zejména prospěchu, chování, účasti dětí na akcích školy a jejich úhrady, účasti dětí v zájmových útvarech školy, zabezpečení školních potřeb a v rámci omlouvání nepřítomnosti dětí ve vyučování vychovatelé příslušné rodinné skupiny, kteří výsledky jednání písemně zaznamenávají do knihy denní evidence.
- Vzdělávání dětí se uskutečňuje především vzděláváním ve školách:
 - a) děti předškolního věku navštěvují zejména dětskému domovu nejbližší mateřské školy;
 - b) v případě odkladu povinné školní docházky o něj žádá zařízení prostřednictvím ředitelky na základě odborného vyšetření a následného doporučení PPP OK a písemného souhlasu zákonných zástupců dětí;
 - c) povinnou školní docházku děti plní v základních školách na území města X;
 - d) ke středoškolskému studiu se děti přihlašují individuálně a svobodně zejména na základě:
 1. studijních výsledků v ZŠ a doporučení výchovného poradce příslušné školy,
 2. projednání v pedagogické radě zařízení a doporučení vychovatelů rodinné skupiny, popř. ředitelky

3. vlastního zájmu dítěte včetně poznatků podpořených návštěvou dané školy v rámci „Dnů otevřených dveří“,
4. konzultace se zákonnými zástupci dítěte a jejich písemného souhlasu (příhláška ke studiu).
- Na vzdělávání ve školách navazuje vzdělávání v rámci zařízení zaměřené zejména na rozvoj praktických dovedností a schopností, které je rozpracováno ve Školním vzdělávacím programu, konkrétně pak v jednotlivých pracovních listech do 15 oblastí pro 4 věkové kategorie (od 3 do 6 let, od 6 do 11 let, od 11 do 15 let, od 15 do 18 let) a to: osobní hygiena, péče o oděv, obuv, pracovní výchova, domácí práce, provoz domácnosti, základy vaření, zdravá výživa, člověk, zdraví a nemoc, rodinná, sexuální výchova, technické komunikační prostředky a způsoby využití, estetická výchova, environmentální výchova, tělesná výchova a sport, občan a společnost, mravní výchova, společenské chování, výchova ke vzdělávání, sebevzdělávání, volba povolání, ochrana člověka v souvislosti s častými riziky
 - Činnosti v rámci přípravy na vyučování jako úspěšného předpokladu přípravy na povolání a s tím související schopnosti obstát na trhu práce:
 - a) příprava na vyučování bude realizována denně mimo dny pracovního klidu, svátků a prázdnin;
 - b) po příchodu ze školy bude dětem před přípravou na vyučování poskytnuta adekvátní doba na odpočinek;
 - c) příprava na vyučování bude probíhat s výjimkou skupinových forem práce převážně individuálně pod vedením a za pomoci pedagogických pracovníků;
 - d) v rámci každodenní přípravy na vyučování bude kladen důraz na kontrolu žákovských knížek (vychovatelé budou min. 1 x týdně parafovat), popř. deníčků s úkoly, vypracování zadaných domácích úkolů (především písemných) a přípravu školních potřeb;
 - e) případná zjištěná výchovná opatření uložená školou budou písemně evidována v knize denní evidence;
 - f) zvláštní pozornost při přípravě na vyučování bude věnována zejména žákům s vývojovými poruchami učení, žákům prvních ročníků a žákům talentovaným;

- g) v případě aktuálních potřeb dětí – žáků plnění povinnou školní docházku (např. slabší prospěch, příprava do výuky cizího jazyka apod.) bude probíhat individuální doučování pod vedením ředitelky zařízení, vychovatele s adekvátní znalostí cizího jazyka nebo lektora s příslušnou kvalifikací.
- Činnosti v rámci přípravy na samostatný, plnohodnotný život po ukončení pobytu v zařízení (sebeobsluha, soběstačnost, orientace ve společnosti a jejích projevech apod.):
 - a) příprava bude realizována formou výchovně vzdělávacích činností (dále „VVČ“) podle ŠVP a pro každé dítě v oblasti vědomostí, schopností a praktických dovedností stanovených jednotlivými „výchovami“ (obsaženy v pracovních listech ŠVP) se zaměřením na dosažení stanovených klíčových kompetencí, které jsou rozpracovány ve třech věkových kategoriích pro všechny „výchovy“;
 - b) vychovatelé budou na základě pokynu vedoucí vychovatelky průběžně zařazovat stanovená témata do měsíčních plánů VVČ a následně do týdenních programů rodinných skupin;
 - c) k VVČ budou vychovatelé čerpat informace z dostupných zdrojů (odborné publikace, internet, poznatky ze seminářů ...);
 - d) VVČ bude probíhat s důrazem na praktické činnosti a praktické využití;
 - e) VVČ bude vždy prokazatelně podložena příslušným materiálem, pomůckami, informacemi apod.;
 - f) pochopení a zapamatování předaných poznatků dětmi bude vychovateli ověřováno zejména písemnou formou (testy, dotazníky apod.);
 - úspěšné splnění jednotlivých úkolů a dosažení příslušných kompetencí budou vychovatelé písemně evidovat v pracovních listech pro každé dítě, aby nedocházelo:
 - a) k neúčelnému opakovanému zařazování vychovatelem oblíbených aktivit;
 - b) uzavírání příslušných témat bez prokazatelné činnosti vedoucí k dosažení příslušné kompetence.

Kapesné

Poskytování kapesného

Kapesné je poskytováno dětem a nezaopatřeným osobám jako jedna z forem plného přímého zaopatření po dobu jejich pobytu v zařízení a činí v kalendářním měsíci:

do 6 let	min.	40 Kč	max.	60 Kč	měsíčně	50 Kč
6 let až 10 let	min.	120 Kč	max.	180 Kč	měsíčně	150 Kč
10 let až 15 let	min.	200 Kč	max.	300 Kč	měsíčně	250 Kč
15 let až 26 let	min.	300 Kč	max.	450 Kč	měsíčně	380 K

Po příchodu dítěte do zařízení je nejpozději do 3 dnů kapesné stanoveno v příslušné věkové kategorii násobkem 1/30 měsíční výše a počtu dnů zbývajících do konce kalendářního měsíce, v nichž je dítě v péči zařízení; výpočet provádí skupinová vychovatelka a schvaluje ředitelka zařízení, která prostřednictvím k tomu určeného formuláře vydá pokyn pokladní zařízení k výplatě stanovené částky, jejíž převzetí stvrdí dítě podpisem a formulář poté slouží jako účetní doklad.

- nezaopatřeným osobám setrvávajícím dobrovolně v péči zařízení na základě smlouvy o prodlouženém pobytu náleží měsíčně vždy částka odpovídající horní hranici rozpětí;
- případy, kdy dětem kapesné nenáleží, vymezuje taxativně zákon č. 109/2002 Sb., v platném znění;
- kapesné je dětem vypláceno z provozní zálohy zařízení, a to vždy nejpozději 5. den v kalendářním měsíci;
- podkladem pro výplatu kapesného je doklad s výší částek přiznaných dětem na základě návrhů vychovatelů a konečného rozhodnutí ředitelky podepsaný vychovateli, ředitelkou a dětmi; originál slouží jako účetní doklad;
- peněžní částky přebírají od pokladníka zařízení v daném termínu vychovatelé příslušných rodinných skupin, kteří je předávají dětem proti podpisu ve výše zmíněném dokladu.
- děti mají možnost uložit svou hotovost z bezpečnostních důvodů v příruční pokladně rodinné skupiny:
 - a) vychovatelé vedou evidenci takto uložené hotovosti, která obsahuje: jméno dítěte, datum uložení, datum výběru, účel výběru, výši částky uložené, výši částky vybrané, podpis vychovatele, podpis dítěte,

b) po uzavření evidence jako celku jsou vychovatelé povinni tuto formu dokumentace předat ředitelce k archivaci,

c) vychovatelé jsou povinni na požádání evidenci kapesného předložit ke kontrole,

- čerpání kapesného k účelům dle vlastního uvážení je jedním ze základních práv dětí,
- pokud dítě dovrší v měsíci věk zakládající nárok na výplatu vyšší částky, náleží mu tato od prvního dne v měsíci.

a) stanovená pevná měsíční částka může být snížena, a to pouze písemným opatřením ve výchově:

o 10% pokud dítě zejména opakovaně a úmyslně:

- neplní řádně povinnosti žáka či studenta dané školy;
- neplní pokyny a úkoly oprávněně mu zadané vychovateli včetně vzájemných dohod;
- nedodržuje pravidla osobní hygieny a pořádku v osobních věcech;
- lže, podvádí, porušuje zásady slušného chování;
- jedná slovně agresivně vůči jiným dětem či zaměstnancům.

o 15 % pokud se dítě dopustí:

- fyzické agresivity vůči dětem bez následku ublížení na zdraví;
- nedodržování sjednané doby osobního volna;
- úmyslného poškození či zničení majetku zařízení;
- prokazatelného užívání tabákových výrobků;
- nenávratu či útěku.

o 20% spodní hranice rozpětí může být stanovena pouze tehdy, pokud se dítě dopustí:

- prokazatelného zneužívání návykových látek včetně alkoholu;
- sebepoškozování;
- vydírání, šikanování, fyzické agrese či jiné vědomé aktivity s následkem ublížení na zdraví včetně fyzické agrese vůči dospělým;
- krádeže, příp. přestupkové či trestné činnosti;

b) stanovená pevná měsíční částka rozpětí může být zvýšena písemným opatřením ve výchově za příkladné úsilí a výsledky při plnění povinností nebo za příkladný čin, zejména za:

- aktivní přístup ke studiu, výborný školní prospěch, pochvalu nebo jiné ocenění udělené školou;
- aktivní přístup k rozvoji vlastní samostatnosti a sebeobsluhy (dovednosti, vzdělávání apod.);
- aktivní spolupráci s vychovateli RS při zabezpečení potřeb RS (příprava stravy a další „domácí práce“);
- aktivní spolupráci s vychovateli RS při péči o majetek;
- aktivní spolupráci s vychovateli RS při zabezpečení péče o děti předškolního nebo mladšího školního věku;
- aktivní realizaci některé z forem zájmové činnosti a reprezentaci zařízení na veřejnosti.

Příloha č. 4: Celoroční výchovně vzdělávací činnosti

Hlavní úkoly výchovně vzdělávacího procesu

Hlavním cílem výchovně vzdělávacího procesu je poskytnout dětem kvalitní základ pro jejich budoucí samostatný život. Prioritními jsou dovednosti jako samostatnost, schopnost aktivně se zapojit do společenského života, schopnost sebeovládání, vytváření si pracovních návyků, finanční gramotnost, úspěšné absolvování vzdělání. Tyto cíle jsou rozepisovány v rámci jednotlivých výchovných zaměření, kde se mnohdy prolínají.

- vytváření optimálních životních podmínek pro všestranný rozvoj dítěte;
- příprava svěřených dětí na samostatný život po opuštění DD;
- zajistit osobní bezpečí dítěte, chránit jeho osobnost a soukromí;
- zajistit stabilní a podnětné prostředí;
- respektovat a plnit požadavky jednotlivých věkových skupin;
- ve VVP využívat vhodné, osvědčené ale i nové metody, formy a prostředky výchovné práce, tyto přizpůsobit věku a schopnostem a možnostem dětí;
- zaměřit se na osobnost dítěte a pěstovat v něm kvalitní hodnotový žebříček;
- osobním příkladem upřímné a důsledné komunikace dbát na dodržování dohodnutých pravidel stanovených VŘ DD;
- výchovné prostředky musí být zaměřeny na pomoc a nápravu, nikoliv na postih;
- zapojování do projektů, které připravují mladistvé na život po všech stránkách;
- vytvářet hodnoty, jako jsou – otevřenost, čestnost, spravedlnost, poctivost, přátelství, slušné chování akceptované společností, respektování odlišností;
- vést děti ke zdravému životnímu stylu a smysluplnému trávení volného času a tím bojovat proti negativním jevům, rasové nesnášlivosti atd. – zájmové kroužky;
- zkvalitnit spolupráci s rodiči, zapojit rodiče do výchovného procesu, působit na rodiče, aby udržovali pravidelný styk s dítětem – dopisy, telefonáty, návštěvy;
- starší děti připravovat na odchod z DD – s předstihem hovořit o samostatném životě, otázky bydlení, zaměstnání – finanční gramotnost;

- otevřít DD veřejnosti, zapojovat děti do dění v obci, prezentace DD na veřejnosti, spolupráce s obcí;
- individuální přístup k jedincům se sníženými mentálními schopnostmi;
- individuální přístup k jedincům s výukovými problémy – zajištění péče o děti s běžnými vadami řeči, specifické poruchy učení;
- úzká spolupráce s institucemi, výměna zkušeností s ostatními DD;
- ve VPP uplatňovat prvky rodinné výchovy – sebeobsluha, úklid pokojů, společný úklid na skupině, společné vaření, žehlení atd.;
- maximálně spolupracovat se školami, které děti navštěvují, dbát na kvalitní školní přípravu;
- vedení dětí ke kladnému vztahu k práci, zapojovat je denně do činnosti na rodinné skupině a při úpravě okolí DD;
- posilovat a upevňovat v dětech pravidla slušného chování.

Výchovné prostředky

- činnosti odpočinkové, rekreační, zájmové, příprava na vyučování, sebe obslužné činnosti, společensky prospěšné aktivity, činnosti vedoucí ke zdravému životnímu stylu, materiální péče

Formy výchovy

- individuální rozhovory, diskuse a besedy na určité téma, výlety, exkurze, sportovní a kulturní akce, uplatňování individuálních zájmů, návštěvy zájmových kroužků, společenské oslavy, sledování dění ve společnosti (TV, tisk, rozhlas), četba, testy, účast na soutěžích

Metody

- výchova příkladem vychovatele, působení na děti při činnostech, hodnocení slovně i odměnou, interaktivní hry, vysvětlování, rozhovory, cvičení a navykání;
- integrace dětí do širšího sociálního prostředí – zapojení dětí a zařízení do společenského dění a činností mimo DD;
- spolupráce se školami, které naše děti navštěvují, SOU, SŠ, jiné spřátelené dětské domovy – turnaje, soutěže, setkávání se na společných akcích;

- zájmové kroužky mimo náš DD;
- spolupráce s obcí, ve které žijeme – účast na akcích obce, vystoupení našich dětí na kulturních akcích obce;
- spolupráce se sponzory, s nadacemi a dalšími organizacemi.

Výchovně vzdělávací plán

Osobní hygiena

- Věková skupina 3 – 6 let: samostatné použití WC, mytí rukou, čištění zubů, základní učesání, používání kapesníku;
- Věková skupina 6 - 11 let: samostatné sprchování, mytí vlasů;
- Věková skupina 11 – 15 let: střihání a úprava nehtů, péče o pleť (aplikace krémů), používání deodorantů, úprava účesu, specifická hygiena u chlapců a dívek;
- Věková skupina 15 – 18 let: kompletní manikúra, holení – přípravky, péče o pleť, vlas, chrup, kosmetika – přípravky, složitější úpravy účesů, návštěva kosmetičky, kadeřnice.

Oblékání, obouvání

- Věková skupina 3 – 6 let: znalost a pojmenování základních součástí oděvu, zapínání knoflíků, zipů, zavazování tkaniček, správný postup při oblékání;
- Věková skupina 6 – 11 let: kompletní obléknutí a obutí, výběr vhodného oděvu a obuvi vzhledem k počasí, základní výběr vhodného oděvu a obuvi dle příležitosti, účast při nákupu oděvů a obuvi;
- Věková skupina 11 – 15 let: specifický výběr oděvu a obuvi dle příležitosti, estetika, nákup oděvů a obuvi v doprovodu;
- Věková skupina 15 – 18 let: základy módy, módní doplňky, výběr oděvů a obuvi dle materiálu, ceny oděvů a obuvi, uvazování kravaty, samostatný nákup oděvů a obuvi.

Péče o oděv a obuv

- Věková skupina 3 – 6 let základní ukládání oděvů a obuvi, čištění obuvi s pomocí;
- Věková skupina 6 – 11 let: základní čištění obuvi, vhodné čisticí prostředky, základní péče o ošacení, úklid botníku, skříní, prádelníku, základy šití – přišití knoflíku, poutka, ruční přepírání, sušení prádla – rozvěšení na sušák, účast při balení oděvů a obuvi do zavazadla;

- Věková skupina 11 – 15 let: kompletní péče o obuv, drobné opravy př. šití, ruční praní oděvních součástí, žehlení méně náročného prádla, samostatné balení oděvů a obuvi do zavazadla;
- Věková skupina 15 – 18 let: prostředky na praní (prášky, aviváže, gely), údaje na oděvech pro správné praní a sušení, obsluha pračky, sušičky, žehlení všech druhů prádla, odstraňování skvrn za pomoci vhodných přípravků, dlouhodobé skladování oděvů a obuvi, oprava oděvů a obuvi vlastními silami, základní obsluha šicího stroje.

Úklid, údržba domácnosti, základní domácí práce

- Věková skupina 3 – 6 let: ukládání hraček, knih, osobních věcí, úklid místa po hře;
- Věková skupina 6 – 11 let: utírání prachu, zametání podlah, obsluha vysavače, stlaní a úprava lůžka, mytí nádobí, uložení nádobí, úklid koupelny, WC, vynášení odpadků, základní čisticí prostředky, úklid chodníku, zahrady pod dohledem (přes celý rok);
- Věková skupina 11 – 15 let: mytí podlah, údržba povrchu nábytku, základní čisticí prostředky, základní péče o květiny, převlékání ložního prádla, základní práce s nářadím – kleště, šroubovák, samostatný úklid chodníku (přes celý rok), drobné práce na zahradě (hrabání, okopávání, pletí);
- Věková skupina 15 – 18 let: kompletní údržba hygienických zařízení, mytí oken, péče o nábytek, úklid kuchyně, praní a čištění bytového textilu, malování, úklid po malování, práce na zahradě (natírání apod.).

Provoz domácnosti

- Věková skupina 3 – 6 let: úklid, prostírání;
- Věková skupina 6 – 11 let: základní povinnosti z hlediska provozu, rozdělení funkcí v rodině;
- Věková skupina 11- 15 let: základy finanční gramotnosti (nutná vydání a náklady domácnosti) rovnováha mezi příjmy a výdaji, vymezení základních potřeb pro provoz domácnosti, zabezpečení základních potřeb;
- Věková skupina 15 – 18 let: finanční gramotnost, doklady domácnosti, rodinný rozpočet, plánování příjmů a výdajů domácnosti, druhy bydlení, placení služeb spojených s užíváním bytu, domu, základní vybavení domácnosti.

Doprava, cestování, zásilky, telekomunikace

- Věková skupina 3 – 6 let: základní dopravní prostředky, základní druhy zásilek, telefon;
- Věková skupina 6 – 11 let: zakoupení jízdenek, odeslání dopisu;
- Věková skupina 11 – 15 let: zabalení odeslání balíku, frankování zásilek, platba poštovní poukázkou, volba správného typu zavazadla, informační služba, základní orientace v jízdním řádu;
- Věková skupina 15 – 18 let: skupinové jízdné, slevy jízdného, komplexní poštovní služby, cestovní kanceláře.

Základy vaření, zdravá výživa

- Věková skupina 3 – 6 let: pojmenování a rozlišení základních potravin a nápojů;
- Věková skupina 6 – 11 let: základní prostředky vaření, nákup základních druhů potravin, uložení potravin, základní dovednosti pod dohledem (namazání pečiva, loupání ovoce, očištění zeleniny, uvařit čaj, kávu, kakao, příprava pomazánky);
- Věková skupina 11 – 15 let: pojmenování a základní manipulace s kuchařským náčiním a přístroji, základní vybavení kuchyně, záruční lhůty na potravinách, plánování nákupu, praktické dovednosti pod dohledem (krájení pečiva, pečení moučníku, apod.), jednoduché vaření (vajíčka, těstoviny, brambory, rýži apod.).

Akce dětského domova

září–prosinec

- ozdravné pobyty (dětská ozdravovna Špindlerův mlýn)
- vystoupení na akci Děti dětem (Nové Strašecí)
- celodenní výlet park Mirákulum
- předvánoční vystoupení dětí na veřejnosti (Slavnosti medu, advent)
- účast na vánočních trzích
- návštěvy kin, divadel, muzeí a kulturních akcí

ledne–březen

- jarní prázdniny – rekreace
- měsíc knihy – návštěva místní knihovny
- návštěvy plaveckého bazénu

duben–červen

- duben – Měsíc bezpečnosti – návštěva dopravního hřiště
- pálení čarodějnic
- vystoupení dětí ke svátku matek
- poznávací a turistické výlety
- Deštenský orientační běh (DD Dubá Deštná)

červenec – srpen

- ozdravné pobyty (Pec pod Sněžkou, Špindlerův mlýn)
- letní pobytové tábory, příměstské tábory
- turistické výlety, cyklo výlety